БЪЛГАРИЯ В ЕВРОПЕЙСКАТА КУЛТУРА, НАУКА, ОБРАЗОВАНИЕ, РЕЛИГИЯ

ЧАСТ 1

МАТЕРИАЛИ ОТ ЧЕТВЪРТАТА НАЦИОНАЛНА КОНФЕРЕНЦИЯ ПО ИСТОРИЯ,
АРХЕОЛОГИЯ И КУЛТУРЕН ТУРИЗЪМ ***„ПЪТУВАНЕ КЪМ БЪЛГАРИЯ”*** –
ШУМЕН,
14–16.05.2014 ГОДИНА

СЪЮЗ НА УЧЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ
НАУЧНОИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ЦЕНТЪР ПО ВИЗАНТИНИСТИКА
КЪМ ШУМЕНСКИ УНИВЕРСИТЕТ „ЕПИСКОП КОНСТАНТИН ПРЕСЛАВСКИ”
НАЦИОНАЛЕН АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ИНСТИТУТ И МУЗЕЙ ПРИ БАН

ШУМЕН
2015

Коректор: Цветанка Начева

Сборникът се публикува с финансовата подкрепа на Община Шумен

ISBN 978-619-201-049-2

I. JORDANOV. *CORPUS OF BYZANTINE SEALS FROM BULGARIA*, VOLUME 1-3, SOFIA, 2003, 2006, 2009. ADDENDA ET CORRIGENDA (2)

Иван Йорданов

С финализирането през 2009 г. на проекта „Корпус на византийските печати от България" не приключи намирането на нови печати. През 2011 г. публикувах първия *Supplement*, в който бяха добавени близо 100 нови екземпляра, придобити предимно от археологически разкопки. През изминалите четири години се събраха приблизително още 200 екземпляра, които включваме в *Supplement II.* За съжаление, документацията на някои не е така прецизна, както би ми се искало. До някои съм нямал достъп. И в този случай, подобно на предния *supplement*, новите находки се апликират към вече публикувания корпус, като след съответната номерация се добавя буквен знак – а, б, в и пр., а когато екземплярът е зле съхранен и на практика неразчетен, се продължава номерацията след 3200.

1. Теодосий I (379 – 395)

Частно притежание. Намерен е в гр. Якоруда, обл. Благоевград. Размери: 17,0-21,0 мм, дебелина 4,0-6,0 мм. Тегло 12,53 г. Ядро с правоъгълна форма и едностранен отпечатък. Диам. на отпечатъка (едностранен) приблизително 7,0 мм.

Непубликуван.

Лице. Бюст на императора надясно, силно повреден. Кръгов надпис: DNTHEODOCIA . .= D(ominus) N(oster) Theodosi(us) a[ug(ustus)].

Загадка е какво представлява този едностранен пломба-печат. Навярно е висял от някакъв пакет, изпращан от името на императора или негова ергестерия.

2. 68А. N., καὶ Κωνσταντῖνος (869 – 879); (908 – 912); (912 – 913)

Съхранява се в АМ – Велики Преслав. Произхожда от региона. Размери: 25.4 - 26.2 (21.5) 3 мм. тегло 11.5 Непълен отпечатък, от който има отчупени части. И в този случай липсва надписът с името на моновасилевса.

Съимператорът вдясно е Константин VII. От надписа е запазено: ....… STANT‘b'R‘ = [(kai) Con]stant(inos) b(asilis) R(omaion).

Непубликуван.

3-4. 105 в-г. Βασίλειος, Β' (976 – 1025)

3. Съхранява се в колекцията на НИМ – София. Случайна находка, на брега на морето, където се изхвърля пръстта, произхождаща от изкопни работи. Размери: 25-27 (?) 3 мм, тегло 17,43 г. Полуизтрит екземпляр, частично корозирал, частично покрит с калцирани окиси поради престоя си в морската вода.

Публикация: Пенчев, Дражева 2012, 111 – 114, № 1.

4. Съхранява се в НИАР – Плиска. Намерен на 27.07.2011 г. при редовни разкопки на обект "Дворцов център, Цитадела – източна половина", ръководител Я. Димитров. Пол. инв. № 30, кв. 327, координати С: 1,3 м, И: 0,5 м, д. 1,00 м. Размери: 28-30 (?) 4 мм. Пълен, но зле съхранен отпечатък.

Публикация: Димитров 2015, № 14.

5. 120a. Εἰρήνη Δοκειανή (1081 – 1118)

Съхранява се в колекцията на НИМ – София. Намерен е през 2011 г. по време на археологическите разкопки в Созопол, ръководени от Ц. Дражева, в обект „Средновековна църква, разположена извън крепостната стена на града, в близост до южната й порта“. Печатът е открит в самата църква в югозападната част на нейния притвор. Силно корозирал моливдовул. Отпечатъкът е добре центриран, но слаб. Размери: 31-33 (?) 3-4 мм, тегло 19,41 г.

Публикация: Пенчев, Дражева 2012, 111 – 114, № 2.

Лице. Бюст на Иисус Христос с брада насреща, облечен в хитон и химатион. Около главата му има нимб. Във всяко рамо на вписания в този нимб кръст има по пет точки, четири от които са разположени във формата на квадрат, а петата е в центъра между тях. С дясната си ръка Христос благославя, а в лявата държи евангелие. Титулите IC-XC от двете страни на изображението не се виждат.

Опако. Надпис не личи. Бюст на императрицата насреща. На главата си носи корона, от която се спускат пропендули. Облечена е в дивитисион с лорос. В дясната ръка държи скиптър, а в лявата – кълбо с кръст.

Идентифицирането й с императрица Ирина Дукена, съпругата на Алексий I Комнин (1081 – 1118), се прави чрез сравняването с по-добре запазени екземпляри (Zacos 1972, no. 103).

Интересно е обстоятелството, че в Созопол е намерен печат на нейния брат – севаста Йоан Дука (Jordanov 2009, no. 646). Това съвпадение свидетелства за трайни интереси на членовете на фамилията Дуки в Созопол.

6-7. 193А-Б. Ἀλέξιος, Α’ Κομνηνὸς (1081 – 1118)

193а. Съхранява се в РИМ – Силистра. Произхожда от землището на с. Брадвари, Силистренско. Размери: 27,3-27,7 мм, тегло 21,6 г. Добре центриран, но непълен отпечатък. Главите на Христос и на Алексий I са останали извън ядрото.

Публикация: Валериев 2014, № 1.

193 б. Съхранява се в РИМ – Силистра. Произхожда от землището на с. Брадвари, Силистренско. Размери: 25,3-29,4 мм, тегло 21,62 г.

Публикация: Валериев 2014, № 2.

Двата екземпляра са добре запазени и отпечатани чрез един и същи булотирион. Възниква въпросът дали тези два екземпляра не са от колективната находка от 55 екземпляра, заловена от полицията в Русе (Jordanov 2009, nos. 137-192).

8. 196А. Μανουὴλ, Α’ Κομνηνὸς (1143 – 1180)

Съхранява се в частна колекция. Намерен е някъде в Пловдивско. Размери: 38-42 мм, тегло над 50 г. Пълен отпечатък, но направен в горната част на ядрото.

Непубликуван.

Лице. Бюст на Христос, безбрад, с нимб, хитон и химатион. С дясна ръка благославя, а в лявата държи евангелие. Титули: IC-XC. От двете му страни вертикален надпис: O | ЄM | MA - N8 | HΛ.

Опако. Императорът с брада, прав насреща със стема, дивитисион и лорос. В дясната ръка държи лабарум, а в лявата акакия. Около него кръгов надпис, някои букви от които са размазани. Прочитът им е възможен благодарение на паралели.

+MAN8HΛΔЄC . . . O ΠOPΦVPOΓЄNNHT

+ Μανουὴλ δεσ[πότης] ὁ πορφυρογέννητ(ος)

9. 204а. Βαλδουῖνος, Β' Φλάντρας (1228 – 1261)

Съхранява се в колекцията на ИМ – Попово. Произхожда от региона. Моливдовулът е запазен в неособено добро качество, като е пробит и частично орязан, което може да наведе на мисълта, че в определен момент е бил вторично или дори третично използван като оловна тежест. Отрязани са най-крайната лява част (гледано откъм лицевата страна на печата) и частта ниско долу на полето, така че изображенията, заедно с една част от легендата, са останали в основни линии запазени, и това позволява напълно сигурната му идентификация и атрибуция. Моливдовулът е по-малък от досега познатите печати на Бодуен II. В настоящото му орязано състояние неговите размери са следните: 31 мм по вертикала и 32,7 мм по хоризонтала, а теглото му е 35,30 г.

Публикация: Кънев, Тотев 2015, под печат.

Лице. Императорът в цял ръст насреща, с дивитисион и лорос, седнал на трон без облегало и увенчан със стема с пропендули. В дясната си ръка Бодуен държи или лабарум, или евентуално дълъг скиптър, който би следвало да завършва с кръст, но точно там целостта на изображението е нарушена. Около изображението се виждат следите от кръгов надпис на латински, разположен между две линии, който се развързва в следния вид: B[alduinus Dei gratia Im]p(er)at(or) Roman[iae S(emper) Au(gustus)].

Опако. Бодуен II в императорски одеяния, възседнал кон, който се движи със спокоен параден ход в посока надясно спрямо гледащия изображението (т.е. в посоката на лявото поле на реверса). Лицето на конника не гледа към посоката на движение на коня, а е обърнато към зрителя. В дясната си ръка императорът държи дълъг скиптър, увенчан с вписан в кръг кръст, а в лявата си ръка – поводите на коня. Главата на Бодуен е увенчана със стема с дълги, спускащи се покрай ушите пропендули. Около изображението е разположен кръгов надпис на гръцки:

[ΒΑΛΔ]ȣΙΝΟC ΔΕCΠΟΤΗ[C ΠΟΡΦΙΡΟΓΕΝΝΗΤΟC Ο ΦΛΑΝΤΡΑ]C.

Това е вторият оловен печат на последния латински император Бодуен II, открит на територията на България, който влиза в научно обращение.

10. 250а. Λέων β'ὀστιάριος (X в.)

Намерен е при разкопки на обект „Кирека" на 30.09.2014 г. с ръководител Г. Майсторски[1], в кв. 94, дълб. 1,00 м. Размери: 26-28 (24) 4 мм, тегло 12,20 г, пълен и добре съхранен отпечатък.

Непубликуван.

Лице. Бюст на св. Никола насреща, с дясна ръка благославя, а в лявата държи евангелие. Неясен кръгов надпис: . . ΝΗΚΟΛ'RΟΗΘ . . От двете страни на светията: ʘ-N-I || KO – Λ ..

Опако. Четириредов надпис:

- : - |+ΛЄΟΝ | ΤΙRΑCΙ | ΛΙΚϢΟC | ΤΙΑΡ . .

῞Αγ(ιε) Νηκόλ(αε) βοήθ[ει] Λέοντι βασιλικω ὀστιαρ[ίῳ].

11. 261д. Βασίλειος ἐνδοξοτάτος πρόεδρος τῆς συγκλήτου καὶ παρακοιμώμενος τοῦ φιλοχρίστου δεσπότου (963 – 976)

Съхранява се в колекцията на Археологически музей – Велики Преслав, п. инв. № 91. Намерен е при археологически разкопки в Преслав, обект "Владетелска църква –

[1] Комуто благодаря за предоставената находка и информация.

Некропол”, квартал 151; квадрат 94, височина 135,665 м, 27.08.2014 г. Ръководител на разкопките гл. ас. д-р Мария Манолова[2]. Размери: 21-25 (вътрешен зрънчест кръг 21 мм?) 3,00 мм, тегло 7,05 г. Непълен отпечатък, ядрото е било малко за размерите на матриците. Зле съхранен екземпляр. Лицевата страна е напълно унищожена. Пробит е встрани и е висял от документа, или вторично използван.

Непубликуван.

Лице. Петредов надпис:

Τ . ЄΝΔ . | ΞΟΤΑΤѠ | ΠΡΟЄΔΡѠ | ΤΗϹϹVΓ | ΚΛΗΤȣ

Τ . . . . ΛΗΤȣ

Опако. Между два зрънчести кръга е представен трети, съставен от малки перли. Вътре в затворения кръг петредов надпис:

+ ΚΑΙΠ . | ΡΑΚΟΙΜΟ | ΜЄΝ’ΤȣΦΙ | ΛΟΧVΔЄϹ | ΠΟΤΟV

. . ΑΙ . . | . ΑΚΟΙ . . | ΜЄΝ’Τȣ . . | ΛΟΧVΔЄϹ | ΠΟΤΟV

[+Κ(ύρι)]ε βοήθει Βασιλ[είῳ] τ[ῷ] ἐνδ[ο]ξοτάτῳ προέδρῳ τῆς συγκλήτου καὶ παρακοιμόμεν(ῳ) τοῦ φιλοχ(ρίστο)υ δεσπότου.

Този е девети поред екземпляр, намерен в България, седем от които от Преслав, един от Силистра и един с неизвестно местонамиране.

12. 314б. Λέων Μουκατης β’πρωτοσπαθάριος καὶ ἐπὶ τοῦ μαγλαβίου (X в.)

Съхранява се в АМ – Велики Преслав, п. инв. № 127/2013. Намерен е при разкопки на обект “Владетелска църква”, сектор Изток на рампата, на 23.04.2013 г. Ръководител гл. ас. д-р Мария Манолова. Размери: 25-27 (26) мм, тегло 11,05 г. Пълен и добре съхранен отпечатък.

Непубликуван.

Паралели. Други 31 екземпляра са намерени също в Преслав. Трудно е да се обясни каква е била причината за тази активна кореспонденция (това е рекорд) и до кого е била адресирана. Но, безспорно, Лъв Мукат ще е бил един от участниците в похода през 971 г., като член или командир на манглавитите.

13. 318А. Νικόλαος β’πρωτοσπαθάριος καὶ ἐπὶ τοῦ μαγλαβίου (X – XI в.)

Съхранява се в РИМ – Силистра, п. инв. № 4818. Намерен е при археологически разкопки през 2007 г. на обект УПИ 1; кв. 11, дълбочина 14,06 м, ръководени от гл. ас. д-р Румяна Колева. Размери: 20-24 мм, тегло 10,57 г. Някога добър отпечатък, от който е отчупен фрагмент, по-малък от половината.

Публикация: Пенчев 2012, 153-154.

Опако. Четириредов надпис:

. . . . . . | . ѠR’A’C . . . . | AIЄΠΙΤȣΜ | ΓΓΛΑRIȣ 318

. . . . . . | . . R’A’CΠA . . | . . . ΠΙΤȣΜ | . . ΛΑRIȣ | -.- 318А

[+ Νικαλά]ῳ β’(πρωτο)σπα[θ(αρίῳ) κ]αὶ) ἐπὶ τοῦ μ(α)γλαβίου.

Това е четвъртият моливдовул на този член на дворцовата гвардия, намерен в Дръстър. При двата е засвидетелствано препечатване от печатите на Йоан Романак, спатарокандидат (Jordanov 2009, nos. 698-699). Последният факт е косвено доказателство, че Никола протоспатарий при манглавитите е пребивавал в Силистра. Кореспонденцията му е била изпратена до Йоан Романак и последният, поради липса на ядра там, където се е намирал, е преизползвал моливдовулите на Никола и е изпратил кореспонденцията си

[2] Ползвам се от възможността да й благодаря за предоставената находка и информация.

до Дръстър.

В какво качество е пребивавал Никола в Дръстър? Като член на корпуса на манглавитите той би могъл да придружава императора, когато последният е пребивавал тук, най-вероятно по време на завладяването на Дръстър през лятото на 972 г. Възможна е и друга причина. На членовете на този корпус, които са представители на знатни родове и приближени на императора, се възлагали деликатни поръчения като например ескорт на високопоставен в йерархията заточеник и др. подобни.

13а. 347 г. Πησοτα βαρδάριος (X в.)

Частно притежание (Н. Николов, Разград). Предложен е бил за изкупуване в РИМ – Шумен, където го документирах през 2015 г. Произхожда от Преслав. Размери: 15-17 4 мм, тегло 7,47 г. Непълен отпечатък с овална форма. Ядрото е било малко, за да побере матриците.

Непубликуван.

14. 405А. Βασίλειος Γολοτυ βέστης (60-те години на XI в.)

Съхранява се в колекцията на Археологически музей – Велики Преслав, п. инв. № 60. Намерен е при разкопки на административната сграда (архив) в сектор С, кв. 26, на дълбочина 0,60 м, в горял пласт, на 23.09.2011 г., ръководител Т. Михайлова[3]. Размери: 19-19 (17) 2,9 мм, тегло 6,24 г. Пълен и добре съхранен отпечатък. За съжаление, първата буква от фамилното име е повредена, което прави на този етап четенето невъзможно.

Непубликуван.

Лице. Бюст на св. Георги като воин насреща. В дясната ръка държи копие на рамо, а в лявата щит. От двете му страни вертикален надпис: ⦿-ΓЄ-Ѡ-Р || Г-I-O-C.

Опако. Петредов надпис:

+KЄR'Θ'| RACIΛЄI | ѠRЄCTH | TOΓOΛO | TV

+ Κ(ύρι)ε β(οή)θ(ει) Βασιλίῳ βέστῃ τὸ Γολοτυ.

15. 408А. Κωνσταντίνος Ξενοτίνος βέστης (60-те години на XI в.)

Съхранява се в колекцията на ИМ – Асеновград. Намерен е при разкопки на крепостта Воден до Асеновград през октомври 2014 г., инв. № 2343, ръководител Р. Морева-Арабова[4]. Размери: 16,5/15/3,5 мм, тегло 7,67 г. Пълен и добре съхранен отпечатък.

Непубликуван.

Лице. Бюст на св. Архангел Михаил с криле, нимб и владетелски инсигнии. В дясната ръка държи скиптър, а в лявата – кълбо с кръст. Титули: М || Х.

Опако. Петредов надпис:

+KЄR'Θ'| KѠNRЄC | TITOZЄ | NOTINO

+ Κ(ύρι)ε β(οή)θ(ει) Κωνσταντίνῳ βέστι τὸ Ξενοτίνο

Подобно фамилно име ми е непознато от други източници.

16. 431б. Βασιλάκιος 'Αρβαντίνος κουροπαλάτης καὶ δουξ (краят на XI в.)

Съхранява се в частна колекция в Москва (М-271). Закупен е от аукцион с информация, че произхожда от България. Размери: диам. 27 мм; дебелина 2 мм. Непълен отпечатък. Цели полета от изображението и текста не са излезли или са заличени.

[3] Ползвам се от възможността да й благодаря за предоставената находка и информация.

[4] Ползвам се от възможността да й благодаря за предоставената находка и информация

Разчитането правим от сравнението с екземплярите от България.

Публикация: Алексеенко 2014, 407-414, № 3.

Лице. Част от фигурата на св. Георги прав, с копие и щит.

Опако. Шестредов надпис:

431 . . . . . .|. . . ΠΟΙ . . . . | ΜЄΚȢΡΟΠΑΛΑΤ | ΤΟΝΑΡRΑΝΤ. | ΝΟΝRΑCΙΛΑΚ |.ΟΝΑΝΑ.

431А . . . . . .|. . ЄΠΟΙΔ . . .| ΜЄΚȢΡΟΠΑΛΑΤ | ΤΟΝΑΡRΑΝΤ. | ΝΟΝRΑCΙΛΑΚ | . . . . . .

431Б . . . . . .|. . ЄΠΟΙΔ . . .| . . ΚȢΡΟΠΑΛ . . | . ΟΝΑΡRΑΝΤ. | . . . RΑCΙΛΑΚ | . .

[. . . . σκ]έποι δούκα με κουροπαλάτ(ην) τὸν ʼΑρβαντ[η]νὸν Βασιλάκ[ι]ον ἄναξ.

При тази корекция в прочита ще трябва да приемем, че Василаки Арвантин е притежавал титлата куропалат и длъжността дук! Изглежда, тази моя корекция не е била известна на колегата.

17. 448а. Νικηφόρος Χρυσοτζεφούδης κουροπαλάτης (80 – 90 г. на XI в.)

Намерен е при разкопките на Аква Калиде през 2012 г., п. инв. № 99, сектор Изток – кв. Д 16, дълб. 0,62 от котата (34,86). Размери: диаметър 19-21 (19) мм; дебелина 3,5 мм; тегло 7,19 г. Великолепен отпечатък, от който е отчупена близо половината.

Непубликуван.

Лице. Бюст на св. Теодор, представен като воин. В дясната ръка държи копие на рамо, а в лявата щит. От двете му страни вертикален надпис: . . . .|| ο - Δ-ω-Ρʼ

Опако. Шестредов надпис:

. ΚЄRʼ . | ΝΙΚΗΤΦΟ .ʼ| ΚȢΡΟΠΑ . . .ʼ | ΤΟΧΡV . . | ΤΖЄΦΟ . | ΔΗ

+ ΚЄRʼΘʼ| ΝΙΚΗΤΦΟΡʼ| ΚȢΡΟΠΑΛΑΤʼ| ΤΟΧΡVCΟ | ΤΖЄΦΟV | ΔΗ

+Κ(ύρι)ε β(οή)θ(ει) Νικηφόρ(ῳ) κουροπαλάτ(ῃ) τῷ Χρυσοτζεφούδῃ.

18. 492а. Γριγόριος Κουρκούας πρόεδρος (80-те години на XI в.)

Намерен е при археологически разкопки на средновековната крепост при с. Воден, Асеновградско, септември 2014 г. – инв. № 2342, ръководител Р. Морева-Арабова.

Размери: 20/17/2,5 мм, тегло 8,47 г. Добре центриран, но непълен отпечатък.

Непубликуван.

Лице. Бюст на св. Меркурий с копие и щит. От надписа не се вижда нищо. Останал е извън ядрото.

Опако. Петредов надпис :

+ ΚЄRʼΘʼ| ΓΡΗΓΟΡΙω | ΑʼЄΔΡωΤω | ΚȢΡΚΟV| * Α *

. . . RʼΘʼ | . . . . . ΡΙω | . . . . ωΤω | . . . ΡΚΟV| * Α *

+Κ(ύρι)ε β(οή)θ(ει) Γριγορίῳ (πρω)έδρῳ τῷ Κουρκούᾳ.

Това е трети екземпляр, намерен в естествената му среда. Не е изключено получателят на кореспонденцията да е бил самият Григорий Бакуриани.

19. 514а. Βασίλειος πρωτοκουροπάλατις (80-те години на XI в.)

Намерен е при разкопки в Поморие на 25.07.2013 г., ръководени от доц. д-р С.

Торбатов[5], п. инв. № 16 в кв. 2; С – 1,30 м, И – 1,40 м, кота 0,37 м. Размери: 18,1-21,5 мм, тегло 7,01 г. Непълен, но добре съхранен отпечатък. Отпечатан е в единия край на ядрото, което е било с по-малки размери от матриците.

Непубликуван.

Лице. Прав военен светия. Главата му е извън ядрото. С дясната ръка се подпира върху дълго копие, а с лявата придържа щит, опрян в земята. От надписа : . . – ΓΙ- ΟC || . . . . . .

Опако. Четири- или петредов надпис:

. . . ΑΓΗC | . . CΙΛΗȢ | . . . ΚΟVΡΟ | . . ΛΑΤΙC

[+Σφρ]αγὴς [Βα]σιλήου [(πρωτο)] κουροπάλατις.

20. 516a. Γεώργιος Θεοδωροκανος πρωτοκυροπαλάτης (краят на XI в.)

Съхранява се в археологическия отдел на РИМ – Варна, инв. № VIII 250. Твърди се, че произхожда от района на село Абрит, община Крушари, близо до късноантичния град Залдапа. Размери: диаметър на ядрото 19/24 мм, тегло 9,32 г. Добре центриран отпечатък върху ядро, чийто диаметър е по-малък от този на матриците. По тази причина последният ред от надписа на опакото е останал извън ядрото. Много добре съхранена повърхност.

Публикация: Валериев 2015, под печат.

Лице. Бюст на св. Георги, в дясната ръка държи копие на рамо, а в лявата щит. От двете му страни вертикален надпис: . Γ-Є-ω || .- Γ-Ι-.

Опако. Петредов надпис, последният ред не личи:

ΓЄΟΡΓΙΟ | ΠΡΟΤΟΚΟΡ | ΟΠΑΛΑΤΗ | ΤΟΘЄΟΔ . | . . . . .

[+] Γεοργίο προτοκοροπαλάτῃ το Θεοδ[οροκανο].

Печатът е на Георги, протокуропалат, като за фамилното име съществуват няколко варианта – Теодорокан, Теодосиополит, Теодот. В Йоан Скилица е съобщен Георги Теодорокан, стратег на Самос при Константин VIII (1025 – 1028), който заедно със стратега на Хиос е изпратен срещу арабския флот, нападнал Цикладските острови (Skylitzes 1973, 373 § 3 12; Skylitzes 2003, 309 § 2).

Идентифицирането му е невъзможно. Печатът има датировка в последна четвърт на XI в. Навярно се отнася до неизвестен от други източници представител на фамилията Теодорокани. Намирането на печата му в землището на с. Абрит навярно е във връзка с похода на Алексий I към Дръстър през лятото на 1087 г.

21. 525 А. Γρηγόριος Πακουριάνος. ἄρχον τὸν ἀρχόντον (краят на XI в.)

Намерен е бил в землището на с. Баткун, Пазарджишко, в местността Гръцката вила. Отпечатъкът на лицевата страна е направен малко нагоре, поради което горната част от главата на светията и може би част от надписа с името му е останала извън ядрото. Реверсът също е отпечатан малко встрани, но учудващо е, че всички букви са се поместили върху ядрото. Екземплярът е добре съхранен. Размери: 24-24 мм, тегло 7,38 г.

Публикация: Йорданов 2012а, 535; Йорданов 2012б, 538–556.

Не са известни негови паралели.

Лице. Изображението на лицевата страна е нестандартно за византийските печати.

[5] Ползвам се от възможността да му благодаря за предоставената находка и информация.

За съжаление, то не е пълно и добре съхранено. Вижда се права фигура на неидентифициран светия с нимб и дълга дреха (хитон), стигаща до земята. В дясната си ръка, поставена пред гърдите, той държи мъченически кръст (!), а в лявата държи меч в ножница. От двете му страни е изписан надпис в хоризонтални редове. Отдясно буквите не са добре съхранени, но може би е изписано О-А-ГI.-О' Ὁ ἅγιο(ς). От лявата страна навярно е изписано името на този светия, първият ред от което като че ли е извън ядрото. От останалите букви, които са неясни Г . . – Г I ., на този етап не мога да предложа приемлив прочит, може би се отнася до св. Георги или св. Сергий. Интересно е съчетанието между мъченическия кръст и меча, което ми е непознато от сфрагистичните паметници[6].

Опако. Петредов надпис:

ΓΡΗΓΟΡΙ | ΟϹΑΡΧѠΝ | Τ'ΑΡΧΟΝΤ' | ΤΟΝΟΠΑΚȣ | ΡΙΑΝΟϹ | - x -

Γρηγοριος ἄρχον τὸν ἀρχόνττον ὁ Πακουριάνος.

Странно е изписването на ἀρχόντων с две τ – ἀρχόνττον!

Собственикът на печата, изпратил някога кореспонденцията си до неизвестен за нас получател в землището на днешното с. Баткун, Пазарджишко, е бил Григорий Бакуриани (Пакуриани), архонт на архонтите. Той се датира най-общо във втората половина или края на XI в., при което веднага се сещаме за основателя на Бачковския манастир – Григорий Бакуриани, севаст и велик доместик на Запада. Освен името и датировката би могло да се допусне, че той е наследил бащината си титла – архонт на архонтите, която не е от византийската рангова йерархия. Въпреки тези съвпадения не можем да сме категорични, че се отнася до ктитора на Бачковския манастир.

Идентифицирането е сложен процес, дори когато имаме съвпадение в данните от печата и от наративните източници. Винаги е възможно да е съществувало и някакво трето лице със същите имена и титли. И в нашия случай не е изключено собственикът на печата да е някой друг представител на фамилията Пакуриани, който е носил името Григорий. За такъв Григорий намираме сведения в писмата на Теофилакт Охридски. Писмо (М-7) е адресирано: τῷ Πακουριάνῳ κυρίῳ Γρηγορίῳ τῷ γαμβρῷ τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου (има се предвид Никифор Комнин). Кой е този Григорий и каква е връзката му с останалите представители на фамилията Пакуриани, се дискутира (Маслев 1974, 32-34; Каждан 1975, 16:12).

Няма категоричност и в датирането на полученото от него писмо. Все пак се допуска годината 1103. По това време, както бе посочено по-горе, в Баткун е получена кореспонденция на другия архонт на архонтите от фамилията Пакуриани – Татул? Дали наистина печатът не е принадлежал на кореспондента на Теофилакт Охридски?

Навярно тук, в Баткун, се е намирал някой трети представител на фамилията Пакуриани, или пък това да е било тяхно имение?

Напоследък В. Зайбт допуска възможността собственикът на печата да е бащата на ктитора на Бачковския манастир.

22. 536а. Κωνσταντῖνος Δούκας πρωτοπρόεδρος (последна четвърт на XI в.)

Съхранява се в колекцията на ИМ – Карнобат. Намерен е по време на археологически разкопки на крепостта Маркели край Карнобат през 2008 г. Размери 24 мм. Пълен и отлично съхранен отпечатък.

[6] Подобен иконографски сюжет намираме в изображенията на триптих от слонова кост, датиран в средата на X в., съхраняван в Националния музей в Рим (Palazzo Venezia). Вж. Grotowski 2010, Fig. 23.

Публикация: Аладжов 2013, 203–207.

Паралели: Stavrakos 2000, no. 69. На същото място се споменава за екземпляр от колекцията на Ермитажа, но в каталога на печатите от Ермитажа с фамилни имена такъв не е представен.

Лице. Четириредов надпис:

+ KЄRO | HΘЄIKѠN| CTANTI | * NѠ *

Опако. Четириредов надпис:

ΠΡѠΤΟ | ΠΡΟЄΔΡѠ| ΤѠΔΟV | * KA *-

+ K(ύρι)ε βοήθει Κωνσταντίνῳ πρωτοπροέδρῳ τῷ Δούκᾳ

23. 566. Νικηφόρος ʼΑργυρός πρωτοσπαθάριος (първата четвърт на XI в.)

Съхранява се в РИМ – Силистра. Заведен е в инвентарната книга за монетите и печатите от археологическите разкопки в Силистра под № 34 01. Намерен е при разкопки в Силистра в южния сектор на обект „Църква № 2", кв. D10, на дълбочина 14,95 – 15,05 м. Размери: 11-21 (?) 3 мм, тегло 6,18 г. Правоъгълно парче от някога добър отпечатък.

Най-характерното за него е, че е бил подложен на допълнително преработване, с цел да бъде употребяван вторично като амулет[7].

Публикация: Пенчев 2006, 47–48, обр. 1.

Паралели. В колекциите на Дъмбъртън Оукс (DO. 55. 1. 2936) и Музея за изкуство и история на град Женева (CdN 2004-503) се съхраняват два екземпляра, отпечатани чрез един и същи булотирион с екземпляра от Силистра (Cheynet, 2008, 546.25)**.**

Лице. Част от бюст на Богородица с нимб, мафорион и хитон във фас. Държи пред гърдите си медальон с лика на Младенеца.

Опако: Част от шестредов надпис:

. . . Є . . | . ѠC . . . | . . KHФO . . | A'CΠAΘA . . | TѠAΡΓ . | - PѠ -

+ ΘKЄR'Θ'| TѠCѠΔȣ'| NIKHФOPѠ| A'CΠAΘAPI'| TѠAΡΓV| - PѠ - DO 55 1 2936

[+Θ(εοτό)κ]ε [β(οή)θ(ει) τ]ῷ σῷ [δού(λῳ) Ν]η]κηφό[ρῳ] (πρωτο)σπαθα[ρ(ίῳ)] τῷ ʼΑργ[υ]ρῷ

Никифор е представител на фамилията Аргири. Той е непознат от наративните източници. В просопографското изследване за фамилията Аргири той не е представен. В преработеното издание през 2008 г. Шейне добавя двата моливдовула. Той се датира в първата половина на XI в. и според Шейне е би могъл да се идентифицира с втория син на Васил Аргир. За него вж. Jordanov 2006, no. 1238-1240.

24. 591а. ʼΑρκάδιος πρωτοσπαθάριος ἐπὶ τοῦ χρυσοτρικλίνου (X – XI в.)

Съхранява се в колекцията на Археологически музей – Велики Преслав, п. инв. № 93. Намерен е при археологически разкопки в Преслав, обект „Дворците – север", квартал 150; квадрат 329, височина 0,30-0,80 м, между яма 231 и яма 232; 09.2014 г. Размери: 20-23 (18) 3 мм, тегло 7,58 г. Добре центриран и добре съхранен отпечатък.

Непубликуван.

Лице. Бюст на Богородица, държаща пред себе си медальон с образа на Младенеца. Титули: M-P || ΘV. От кръговия надпис: + ΘKЄROHΘЄITѠCѠΔ'

Опако. Петредов надпис:

– . - | APKAΔ | A'CΠAΘ'| ЄΠΙΤ'XP | COTPIK'

[7] Отново в Силистра е намерен моливдовул на Константин Теодорокан, допълнително оформен като кръст (Jordanov, 2009, no. 1892), който е висял на гърдите на притежателя му.

+Θ(εοτό)κε βοήθει τῷ σῷ δ(ούλῳ) Ἀρκαδ(ίῳ) (πρωτο)σπαθ(αρίῳ) ἐπὶ τ(οῦ) χρ(υ)σοτρικ(λίνου)

Това е деветнадесети екземпляр, от които шестнадесет са намерени в Преслав. Каква е причината за тази активна кореспонденция?!

25. 606а. Εἰρηνέος β'πρωτοσπαθάριος καὶ ἐπὶ τῶν οἰκειακῶν (X в.)

Частно притежание. През 2008 г. е бил предложен за изкупуване в НИМ – София. Според неговия намервач бил е открит в землището на с. Кривина, Русенско. Размери: 28-29 (?) 2-3 мм, тегло 17,2 г. Пълен и отлично съхранен отпечатък.

Публикация: Стойнов 2008, 79-81, обр.1-2.

Лице. Кръгов надпис: +KЄROHΘ'TѠCѠΔ'. В средата разцъфнал патриаршески кръст върху постамент от три стъпала. От основата му излизат растителни повлеци, които достигат до второто пресечно рамо.

Опако. Петредов надпис:

+ЄPH | N'R' A'CПA | Θ'SПHT | ONVKH' | AKѠ'

+K(ύρι)ε βοήθ(η) τῷ σῷ δ(ούλῳ) Εἰρην(έῳ) β'(πρωτο)σπαθ(αρίῳ) (καὶ) (ἐ)πὴ τὸν ὑκη(ι)ακὼ(ν)

Намирането на печата в землището на с. Кривина, Русенско (ако, разбира се, се доверим на намервача), поражда въпроса до кого е била изпратена кореспонденцията на Ириней, при датиране на печата в X в., което не изключва и периода преди 971 г. В средновековното селище при с. Кривина е открито съкровище от 45 златни византийски монети (солиди), укрито в периода 968 – 971 г. (Шьонерт-Гайс 1978, 15-17). Би могло да се потърси някаква връзка между тях и намирането на печата тук!

26. 616. Εἰρήνη Κομνηνὴ σεβαστή (първа четвърт на XII в.)

Намерен е от иманяр на 11 км от центъра на София, в землището на с. Горни Лозен и Герман, недалеч от двореца „Врана", на изхода на Цариградско шосе, на гърба на мотел „Църна маца". Там имало развалини от някаква стара постройка и параклис. Размери: 31-33 (25) 3,5-4 мм, тегло 23,36 г. Пълен и добре съхранен отпечатък.

Непубликуван.

Не са известни паралели.

Лице. Бюстов образ на Богородица с вдигнати в оранс ръце. На гърдите си носи медальон с лика на Младенеца. В нимба му е вписан кръст, в раменете на който е гравиран по един бисер. Над вдигнатите ѝ ръце титули: MP || ΘV.

Опако. Шестредов надпис:

+| ΦPȣPЄICЄ | RAϤHNЄIPHNHN | ΘVΘPONЄCЄIPAN | KOMNHNѠNЄK | KVȣCANTȣ | ΓЄNȣC

+ Φρούρει σεβαστὴν Εἰρήνην, Θ(εο)ῦ Θρόνε, σειράν Κομνηνῶν ἐκκυοῦσαν τοῦ γένους

Трудно ми е да направя опит за идентифициране. Името на Ирина е често срещано сред представителите на фамилията Комнини.

27. 618А. Ξένη или **Ἄννα Δοκειανή σεβαστή (XII в.)**

Съхранява се в частна колекция. Произхожда от Хасковско. Размери: 21-24 (24) 5 мм, тегло 15,06 г. Отпечатъкът е направен върху „разляло" се ядро. Някои от буквите са изтрити и това затруднява четенето.

Непубликуван.

Лице. Бюст на Богородица Оранта с нимб, мафорион и хитон. На гърдите си носи медальон с бюста на Христос. Над вдигнатите в оранс ръце титули.

Опако. Надпис в четири или пет реда:

+ | ΘΚЄRΟ | ΗΘЄΙ . . ΝΗ | CЄRACTΗ | ΤΗ . . ΚЄ | 618а

+ | . . . . . | . . ЄΙΞЄ . . | . ЄRAϤΗΤ . | ΔΟΚЄΙΑΝΗ | : 618

+Θ(εοτό)κε βοήθει [Ξέ]νῃ σεβαστῇ τῇ [Δο]κε[ιάνῃ]

Ако попълването на липсващите букви е правилно и разчитането – коректно, то е известен печат на севаста Ксени Докеани (Jordanov 2009, no. 618).

Двата екземпляра са от различни булотириони, поради което разчитането е предполагаемо. Ако са на едно и също лице, севаста Ксени Докеани, то вторият екземпляр е като че ли по-ранен (липсата на лигатура C+T= Ϥ).

28. 641а. Γεώργιος Παλαιολόγος σεβαστός (1094 – 1119)

Частно притежание. Местонамиране: землище на с. Сърневец (вероятно от крепостта в м. Градището), общ. Братя Даскалови, обл. Стара Загора. Размери на ядрото 19,0-24,0 мм; приблизителна дебелина на ядрото 3,0-4,0 мм; тегло 11,27 г. Непълен отпечатък върху правоъгълно парче или отрязан моливдовул.

Непубликуван.

Лице. Част от бюст на Богородица Оранта с медальон на гърдите. Сигла: . . || ΘV. От кръговия надпис: . . . . . ΗΘЄΙΤѠ . . . . . .

Опако. Триредов надпис:

CЄRAϤ . | ΤѠΠΑΛ . . | ΟΛΟΓѠ | - -

CЄRAϤѠ | ΤѠΠΑΛΑ . | ΟΛΟΓѠ | - -

[+Θ(εοτό)κε βο]ήθει τῷ [σῷ δούλῳ Γεωργί]ῳ σεβαστῷ τῷ Παλα[ι]ολόγῳ

29. 652А. Κωνσταντῖνος Δούκας σεβαστός (XII – XIII в.)

Етнографски и археологически музей Елхово, инв. № Н-3739. Намерен е в землището на с. Чернозем, в местността Беш тепе, община Елхово. Една четвърт фрагмент от някога добър отпечатък.

Навярно е от един и същи булотирион с публикуваните два екземпляра, които са от Истанбул.

Непубликуван.

Лице. Част от фигурата на св. Георги на кон в ход надясно. Вижда се част от главата на светеца, копието, което той държи на дясното си рамо, и част от хълбока на коня. От вертикалния надпис е запазено: . -Γ-Є-Ѡ ||. . . . ..

Опако. Шестредов надпис:

. ΦΡΑΓΙCΜΑ | . ΟVΚΑCЄRAϤȣ | ΚѠΝϤΑΝΤΙΝȣ | ΟΝΠЄΡΑΘΛΗΤΑ | ЄΚΠΑCΗCRΛΑ| . . . ΡVΟV

. . . . ΓΙCΜΑ | . . . . ЄRAϤȣ. | . . . . . ΝΤΙΝ . | . . . . Τ . | . . . . | . . . . . .

[Σφρά]γισμα [Δούκα σ]εβαστοῦ [Κωνστα]ντίν[ου ὅνπερ ἀθλη]τ[ὰ ἐκ πάσης βλάβης ῥύου]

30. 663б. Νικηφόρος Κομνηνὸς σεβαστὸς (XI – XII в.)

Частно притежание. Произхожда от землището на с. Искра, Пловдивско. Размери 22-23 мм. Непълен отпечатък, добре съхранен. Ядрото е било равно или по-малко от

размер на матриците.

Непубликуван.

Паралели. В колекцията на D. Theodoridis no. 1166 се съхранява великолепен екземпляр, отпечатан чрез същия булотирион (Cheynett, Theodoridis 2010, no. 64).

Лице. Бюст на Богородица Оранта с медальон на гърдите. Сигла: . . || ΘV..

Опако. Четириредов надпис:

- : - | +CΦPA | ΓICCЄRA .'| KOMNHN . | NIKHΦO | . .

- : - | +CΦPA | ΓICCЄRAϤ'| KOMNHNȣ | NIKHΦO | Pȣ Theodoridis, no. 1166

+Σφραγὶς σεβαστ(οῦ) Κομνηνοῦ Νικηφόρου

Издателите на екземпляра го датират в средата на XII в. и както справедливо отбелязват, името Никифор е твърде популярно сред фамилията Комнини. Те спират избора си на Никифор Комнин, роден около 1122 г. и починал твърде млад в 1144 г.; и на още един Никифор Комнин от средата на XII в., внук на Анна Комнина и Никифор Вриений, роден в 1144 г. и починал в 1173 г.

31. 667А. Ἰωάννης Ἄγγελος Δούκας σεβαστοκράτωρ – чичо на императора Исак II (1185 – 1195)

Съхранява се в частна колекция. Намерен е неизвестно къде в Южна България (Асеновградско !) през 2013 г. Размери 40-40 мм. Пълен и добре съхранен отпечатък. Не съм имал възможността да го документирам. Бе ми предоставен препис. Идентифицирането правя по вече публикувания екземпляр.

Непубликуван.

Паралели: Seibt, Zarnitz 1997, no. 1.3.1; Wassiliou-Seibt 2011, no. 170, Abb. 8.

Лице: Шестредов метрически надпис:

AVTOKPA | TȣNTOCΘЄIOC | ICAAKIOVCЄ | RϤOKPATWP | ΔЄCΠOTHC | IωANNHC

Опако. Седемредов метрически надпис:

RЄRAIA | ΠPAΞЄIACΔЄ | THCΦPAΓIΔI | ΓPAΦЄIAINON | ROHOONTONΔЄ | ЄCXЄTONTVΠ | ON

Αὐτοκρατοῦντος θείος Ἰσαακίου σεβαστοκράτωρ δεσπότης Ἰωάννης

βεβαίας πραξειας δε τῇ σφραγίδι γράφει αἰνὸν βοηθὸν τόνδε ἔσχε τὸν τύπον

Данните от печата са достатъчни, за да се идентифицира неговият собственик с личност от наративните източници.

Той е най-старият син на Константин Ангел, красавецът от Филаделфия, който се оженил за най-малката дъщеря на императора Алексий I Комнин (1081 – 1118) – порфирородната Теодора. След сватбата (около 1122 г.) Константин бил удостоен с титула пансевастохипертат, но няма особено голяма роля в живота на империята при императорите Алексий I и Йоан II Комнини (1118 – 1143). Вече при царуването на своя племенник Мануил I (1143 – 1180) има важни позиции в империята. Починал е около 1166 г.

От брака си с Теодора имат 4 синове и 3 дъщери: Йоан, Мария, Алексий, Андроник (баща на Исак II Ангел), Евдокия, Зоя и Исак (Barzos 1984, nos. 38, 259-264).

Йоан е роден между 1125 и 1127 г. За пръв път името му е споменато в 1166 г., когато заедно с братята си участва в заседание на синода (от 2 март 1166 г.), където е назован племенник на императора и севаст (Sakkos 1967, 142 A.413-212). Това е титла, която той и братята му получават като деца на порфирородната Теодора.

Следващото сведение за него е във връзка с битката със селджуките при Мириокефалон на 17.09.1176 г., когато византийците са напълно разгромени и императорът

се спасява по чудо. В тази битка участват и двамата синове на Константин Ангел – Йоан и Андроник, които командват части от авангарда (Choniates 1975, 180.83, 188.40; Choniates, 1984. 102,106).

Подобно на останалите си родственици той е опозиция на Андроник I Комнин (1183 – 1185). Застава на страната на племенника си по време на бунта в 1185 г., и дори когато Исак се колебае дали да стане император, той предлага себе си, но тълпата не го приема.

След възцаряването на Исак II Ангел той е удостоен с титула севастократор и е вторият по ранг в империята. Кога за първи път името му се свързва с българите и тяхното освободително движение?

Според Никита Хониат: „Първопричинителите на това зло ... били някои си Петър и Асен, двама родни братя. Те не вдигнали бунта без повод, отишли при императора, който лагерувал при Кипсела, с молба да бъдат зачислени към ромейската войска и да им се отстъпи с грамота едно мъчнодостъпно селище, което се намирало при Хемус[8]. Но молбата им не била удовлетворена, защото божията воля надделяла. И тъй, те започнали да мърморят, че били пренебрегнати … изрекли някои твърде остри думи, които загатвали за бунт, и какво щели да направят, като се върнат вкъщи. … Асен бил по-дързък и по-груб и затова по нареждане на севастократора Йоан бил ударен по лицето, като наказание за безсрамието си.“ (Choniates 1975, 369.88; Choniates 1984, 204; ГИБИ 1983, 26).

Същият севастократор Йоан бил изпратен като върховен командващ срещу българите. Въпреки възрастта си той ръководел войската твърде похвално, но скоро длъжността му на главнокомандващ била отнета, защото бил заподозрян, че се домогва до царската власт (Choniates 1975, 374 90-91; Choniates 1984, 206; ГИБИ 1983, 29).

Разбира се, с това дейността на Йоан Ангел Дука не е прекратена. Същият командва ариергарда на войската по време на втория поход на Исак II Ангел през 1190 – 1191 г., който завършва катастрофално при Трявна. Императорът се спасява в Берое. А севастократорът Йоан Дука Ангел минава по друг път, без да му се случи нещо лошо (Choniates 1975, 375-377; Choniates 1984, 206-207; ГИБИ 1983, 29-30). Той запазва позициите си и след преврата, когато начело на империята е другият му племенник Алексий III Ангел Комнин (1195 – 1203). Умира към 1199 г. (Barzos 1984, no. 90; Polemis 1968, no. 40).

Печатите се датират в периода 1185 – 1195 г. и намирането им в днешните български земи ще е във връзка с експедициите, в които Йоан Дука Ангел участва или ръководи.

32. 667б. N., σεβαστοκράτωρ (XII в.)

Съхранява се в частна колекция. Произход – Асеновградско! Размери: 45-47 мм, тегло 37,00 г. Някога е бил добър и пълен отпечатък. Сега е счупен на две части. Части от изображенията и надписа не са отпечатани, или пък са унищожени. Всичко това прави на този етап четенето невъзможно.

Публикация: Йорданов, Морева 2013, № 14.

Лице. Христос, седнал на трон. От лявата му страна е представена Божията майка. От дясната му страна друга права фигура.

Опако. Осем- или деветредов надпис:

. . . . . ωNTC. | . . . . VCΦΡΑΓ . . | . . ΦVΡΟΓЄ . . . . | . . NЄNC . Ρ . . . . | . . ΓΟΛΟΠΙ . . . . | . CȣΓ . . . . . NA . K | RACTOKPATOPOC | THC . . . . . . IOC

[8] Това известие се коментира по различен начин. Едни го схващат като желание на братята да участват във войната срещу норманите (Дуйчев 1956, 327–358), докато други са склонни да видят в него стремеж да се проникне в прониарския институт (Цанкова-Петкова 1978, 26).

От съхранените букви може да се допусне, че собственикът на печата е порфирогенет и севастократор, т.е. син на император, и може би първороден.

33. 692a. Θεόδοτος Στουπειότης σπαθαροκανδιδᾶτος (XI в.)

Частно притежание (Н. Николов, Разград). Предложен е бил за изкупуване в РИМ – Шумен, където го документирах през 2015 г. Произхожда от Преслав. Размери: 21-23 3 мм, тегло 9,63 г. Като че ли аверсът е от различна матрица.

Непубликуван.

Лице. Бюст на св. Мина с мъченически кръст. От надписа е съхранено О-А-ГІ-О' || . . N.- А-С

Опако. Петредов надпис :

+| ΘЄΟΔѠ | Τ'CΠΑΘΑ | ΡΟΚΑΝΔΔ'| ΤΟCΤȣΠΙ | -ΟΤΙ -

. | . . . . . | . CΠΑΘΑ | . ΟΚΑΝΔΔ'| . ΟCΤȣΠΙ | - . . Ι -

+Θεόδωτ(ος) σπαθαροκανδ(ι)δ(ᾶ)τ(ος) ὁ Στουπ(ε)ιότι(ς)

34. 705a. Βασίλειος β'στράτωρ (X в.)

Частно притежание. Произхожда от Преслав. Размери: 20-23 (20) 3 мм, тегло 9,86 г. Пълен отпечатък, добре съхранен.

Непубликуван.

Лице. Патриаршески разцъфнал кръст и част от кръгов надпис: . . . . . ΗΘΗΤWCWΔΟ . . .

Опако. Петредов надпис:

+ RACH | ΛΗΟCRA | CΗΛΗΚѠ | CCΤΡΑ | ΤΟ . .

[+Κ(ύρι)ε βο]ήθη τῷ σῷ δο[ύλῳ] Βασήληος βασηληκὼς στρατο[ρι]

35. 706a. Μαυριανος στρατηλάτης (VIII в.)

Съхранява се в частна колекция в Москва (М-272). Закупен е от аукцион с информация, че произхожда от България. Размери: диам. на ядрото 20 мм, дебелина 5 мм, тегло 12 г. Пълен и добре съхранен отпечатък.

Публикация: Алексеенко 2014, 407-414, № 1.

Лице. Триредов надпис:

+ | ΜΑV | ΡΙΑ | ΝΟV

Опако. Триредов надпис:

CΤΡ | ΑΤΗΛ | ΑΤΟV

Μαυριανου στρατηλάτου

Идентифицирането на този вид печати е затруднено поради ограничената им информация – най-често едно име и титул или длъжност. В случая сме донякъде улеснени от рядко срещаното име Мавриан, което може да бъде отъждествено с лице от

наративните източници (Martindale 1992, 853-854). То може да се намери в хрониката на Теофан Изповедника в навечерието на 645 година. Летописецът съобщава, че през тази година (645) „Авивос, военачалникът на аравитяните, е воювал с Армения и срещайки се с Мавриан (или сблъсквайки се), пълководец римски, го преследвал до Кавказките планини, опустошавайки цялата страна" (Theophanes 1883-1885, 345).

36. 718A. Στυλιανὸς πρωτοσπαθάριος καὶ πρωτοασηκρῆτης (X в.)

Съхранява се в колекцията на РИМ – Добрич, инв. № I 5372. Намерен е близо до

късноантичната крепост Залдапа, при село Абрит, община Крушари, област Добрич.

Размери: 24-25,5 (19) мм, тегло 5,30 г. Някога добър отпечатък. Сега е счупен на две части с липсващ фрагмент, но запазената част е отчетлива и прочитът на текста не се затруднява.

Публикация: Valeriev 2013, no. 2.

Лице. Орнаментиран гръцки кръст върху постамент от две стъпала. От основата му излизат растителни орнаменти, които достигат до напречното рамо на кръста. Кръгов надпис:

. . ЄRΟΘΗЄΙΤѠCѠΔ 718A

. . . . ΟVΛѠ 718

Опако. Петредов надпис:

- : - | CTVΛ . | ANѠA'CΠ . | ΘAP . . K . . | A'ACH . . . | TI .

- : - | CTVΛI | ANѠA'CΠA | . . . . ѠKAI | . . CHKPH | . IC *

[+Κ(ύρι)]ε βοήθει τῷ σῷ δ[ούλῳ Στυλανῷ (πρωτο)σπαθαρίῳ καὶ (πρωτο) ασηκρητῖς

Двата екземпляра са отпечатани чрез един и същи булотирион и взаимно се допълват. Това позволява да се внесат някои корекции в предишния прочит. Очевидно ще трябва да се игнорира фамилното име. Датировката на печата не бива да надхвърля Х в.

37. 747a. Δρόσος πρωτονοτάριος (първа половина на IX в.)

Частно притежание. Копирка върху хартия и препис дължа на В. Станков от Батак. Той ги е получил от възрастен член на нумизматичното дружество „Филипопол". Навярно произхожда от Пловдив. Непълен отпечатък. Първият ред от текста и горната част от монограма не са излезли.

Непубликуван.

Паралел: Zacos 1972, no. 1860.

Лице. Част от кръстообразен инвокативен монограм (Jordanov 2009, Pl.I.5); в четирите полета: . . - . . || Δȣ-ΛѠ

Опако. Четириредов надпис:

a) . ΔP | OCѠΠΡΟ | TONOTA | PIѠ 747A

b) +ΔPO | CѠΠΡΟ | TONOT | APIѠ 746-747

+ Κ(ύρι)ε βοήθ(ει) [τῷ σῷ] δούλῳ Δρόσῳ προπονοταρίῳ

Zacos датира печата в периода 750 – 850 г. По това време навярно Филипопол е бил византийски град. Дросо е изпратил своята кореспонденция в Анхиало и Филипопол, което е съвсем естествено, това са византийски територии. От друг характер ще е била кореспонденцията му с Плиска.

38. 753A. Ἰωάννης Πανάρετος βέστης καὶ β'νοτάρτος (70-те години на XI в.)

Намерен е при разкопки в Никополис ад Нестум през 2009 г., в едно от помещенията на сграда I, разположена покрай източната крепостна стена. Размери: 21,5-21,5 (20) 2 мм. Пълен и добре съхранен отпечатък.

Публикация: Андонова 2012, 197-203.

Лице. Права фигура на св. Йоан Богослов насреща. С дясната ръка, поставена пред гърдите, благославя, а в лявата държи евангелие. От двете му страни надпис във вертикални редове:ʘ-IѠ-O || ΘЄ-ΟΛΟ-ΓΟ' : Ὁ ἅ(γιος) Ἰω(άννης) Θεολόγο(ς)

Опако. Петредов надпис:

+KЄR'Θ'| IѠRЄCTI | KAIR'NOTA | PIѠTѠΠA | NAPЄTѠ |

+ Κ(ύρι)ε β(οή)θ(ει) Ἰω(άννῃ)] βέστῃ καὶ β'νοταρίῳ τῷ Παναρέτῳ

В цитираната публикация текстът на печата е разчетен некоректно. Инвокацията в началото на текста изисква генитив, а не номинатив. Длъжността на Йоан Панарет е императорски нотарий, а не протонотарий.

Сред документите на Патмос се намира питакий на Анна Даласина от 1087 г., под който е поставен подписът и на Ἰωάννης Πανάρετος πρωτοβεστάρχης καὶ β'νοτάρτος τοῦ Μυρελαίου (Patmos 1980, I, no. 47, 334.18).

Навярно това е същият сановник в един по-късен период от кариерата му, когато е повишен в протовестарх, като е преминал през протовест и вестарх.

За други представители на фамилията вж. Wassiliou 2011, 765, 779.

39. 762Б. Κωνσταντῖνος σπαθάριος ἐπί τοῦ οἰκιστικοῦ καὶ λογαριαστὴς (XI в.)

Частна колекция (Панов), инв. № 390. Размери: 21-21 (21) 2 мм. Много добър отпечатък, но е използвано ядро, по-малко от булотириона.

Публикация: Стоименов 2012, № 3.

Лице. Бюст на св. Богородица Одигитрия със зрънчест нимб, мантия и мафорий. На лявата ръка държи бюст на Младенеца. Няма запазени следи от надпис.

Опако. Надпис от шест реда, който се развързва без затруднения:

. . KЄR'Θ'| TѠCѠΔȣ' | KѠNCΠAΘ | TȣOIK'KЄ| ΛOΓAPI | ACT

[+Θ](εοτό)κε β(οή)θ(ει) τῷ σῷ δού(λῳ) Κων(σταντίνῳ) σπαθ(αρίῳ)

[ἐπὶ] τοῦ οἰκ(ιστικοῦ) κὲ λογαριαστ(ῇ)

Данните са недостатъчни за идентифициране с личност от хрониките.

40 – 41. Μιχαὴλ β'πρωτοσπαθάριος ἐπὶ τοῦ χρυσοτρικλίνου καὶ ἐπὶ τῶν δεήσεων (X в.)

764а. Съхранява се в колекцията на Археологически музей – Велики Преслав, п. инв. № 97. Намерен е при археологически разкопки в Преслав, обект "Владетелска църква-некропол", квартал 151; квадрат 200-94, насипа в разрушена пещ, 28.08.2014 г., ръководител гл. ас. д-р Мария Манолова. Размери: 23-26 (23? мм?) 3,00 мм, тегло ?. Непълен отпечатък, направен встрани. Части от изображението и от надписа не са излезли. Самият моливдовул е деформиран, широко отворен по линията на канала.

Непубликуван.

764б. Съхранява се в колекцията на Археологически музей – Велики Преслав, п. инв. № 98. Намерен е при археологически разкопки в Преслав, обект "Владетелска църква-некропол", квартал 151; квадрат 200-94, насипа в разрушена пещ, 28.08.2014 г. Ръководител: гл. ас. д-р Мария Манолова. Размери: 23-25 (23? мм?) 4,00 мм, тегло ?. Непълен отпечатък, направен встрани. Части от надписа на реверса са останали извън ядрото. Лицевата страна е повредена и отворена по линията на канала. Опаката е великолепно съхранена.

Непубликуван.

Лице. Бюст на Архангел Михаил с владетелски инсигнии. От двете му страни вертикален надпис:

. . || X-H-Λ.

M-H || . - . - .

От кръговия надпис:

. . . . CѠΔ. . . . .
. . . . .TѠCѠΔ . . . .
Опако. Петредов надпис:
+ MIXA | HΛR'A'CΠ . | .T8XP . . | .ЄΠTON | ΔЄHC'Ѡ | - : -
+ MIXA | . ΛR'A'CΠ . | . T8XP' . | . ΠITO . | . ЄHC' . | - : -
. MIXA | . ΛR'A'CΠA. | . T8XP'S | .ЄΠTON | ΔЄHC'Ѡ | - : -
[+ K(ύρι)ε βοήθει] τῷ σῷ δ[ούλῳ] Μιχαὴλ β'(πρωτο)σπα[θ(αρίῳ (ἐπὶ) τοῦ χρ(υσοτρικλίνου) (καὶ) ἐπὶ τὸν δεήσ(ε)ω(ν)

Трите екземпляра са отпечатани чрез един и същи булотирион. Навярно и трите произхождат от Преслав. Възниква въпросът до кого в Преслав е писал този апелативен съдия, ако писмото му е носело служебен характер и се датира преди 971 г. Интересно е намирането на последните два на едно и също място в насип в разрушена пещ. Откъде е този насип?

42. 768A. Βασίλειος β'πρωτοσπαθάριος καὶ γενικὸς λογοθέτης (X в.)

Съхранява се в НИАР – Плиска, п. инв. № 29. Намерен е при обхождане в района на Плиска през 2012 г. Полигон, т. 695. Размери: 20-22 (17) 3 мм, тегло 9,22 г. Непълен отпечатък със зле съхранена повърхност. Отпечатан е чрез друг булотирион.

Публикация: АПК 2013, 133 № 234, табло XX, обр. 10.

Опако.
+RACIΛЄIѠ | R'A'CΠAΘ'SΓЄ | NIKѠΛ OΓOΘ' 765-768
. . ACIΛI . | . . CΠA . | SΓЄNI . . | . . ΓOΘЄ . 768A
[+B]ασιλί[ῳ β'(πρωτο)]σπα[θ(αρίῳ)] (καὶ) γενι[κῷ λο]γωθέ[τ(η)]

43. 799a. Μιχαὴλ πρωτοσπαθάριος καὶ γενικὸς λογοθέτης (краят на IX в.)

Съхранява се в НИАР – Плиска, п. инв. № 176. Намерен е при обхождане в района на Плиска на 19.11.2010 г. Т. 118 – В. Г. – Полигон 107, следи от постройка (църква?). Размери: 15-27 (21) 4 мм, тегло 8,84 г. Половинка от някога добър отпечатък.

Публикация: АПК 2013, 133 № 233, табло XX, обр. 9.

Лице. Горната част от патриаршески кръст и част от инвокативния надпис, изписан между два зърнчести кръга: . . . . ITѠCѠΔ . . . .

Опако. Петредов надпис:
. . . | MIXAH . | . .'CΠA . | . . ѠSΓЄ . | . . . Ѡ . . | . . . . .
[+ K(ύρι)ε βοήθε]ι τῷ σῷ δ[ούλῳ] Μιχαὴ[λ β' (πρωτο)]σπα[θαρί]ῳ (καὶ) γε[νικ]ῷ [λογοθέτ(η)]

44 – 48. Παῦλος Μονομάχος πατρίκιος, β'πρωτοσπαθάριος καὶ γενικὸς λογοθέτης (X в.)

44. 811Б. Частна колекция (Панов), инв. № 395. Размери: 18-19 (17) 1-2 мм. Отпечатъкът е децентриран, а част от ядрото е отчупена.

Публикация: Стоименов 2012, № 3.

45. 811В. Частна колекция (Панов), инв. № 397. Размери: 22 (17)1 мм. Печатът е запазен наполовина, но за сметка на това отпечатъкът е добър.

Публикация: Стоименов 2012, № 4.

Според издателя му при съпоставяне на двата моливдовула, които са от един булотирион, се чете Π(α)ύ[λ]ῳ πατ[ρ](ί)κιῳ και γ[ε]νικῷ χ[αρ]το[λαρ]ήῳ – Παύλῳ πατρικίῳ καί γενικῷ χαρτουλαρίῳ. Авторът твърди, че няма паралели. Печатите са близки до

публикуваните в корпуса печати на Павел Мономах. Различието е, че тук не се вижда кръгов надпис. При публикуваните от мен екземпляри при някои кръговият надпис е съхранен, но при други липсва, навярно е останал извън ядрото. Второто различие е, че авторът разчита монограма в значение на χ[αρ]το[λαρ]ήῳ, докато в моята публикация е предложено фамилното име Мономах.

46. 811Г. Съхранява се в колекцията на Археологически музей – Велики Преслав, п. инв. № 80. Намерен е при археологически разкопки в Преслав, обект "Владетелска църква-некропол", квартал 151; квадрат 94, височина 135,96 м; МП 40-50 см, в насипа, 25.08.2014 г. Ръководител: гл. ас. д-р Мария Манолова. Размери: 24-25 (?) 3,00 мм, тегло 9,69 г. Непълен отпечатък, ядрото е било по-малко от диаметъра на матриците. Разцентрован отпечатък, близо половината от матриците не са отпечатани. Моливдовулът е добре съхранен.

Непубликуван.

47. 811д. Съхранява се в РИМ – Добрич, инв. № II 2847. Местонамиране: Велики Преслав. Размери: диаметър на ядрото – 25-28 мм, на вътрешното поле – 25 мм, тегло 8,39 г. Добре центриран и добре запазен отпечатък. Буквите от кръговия надпис не са били отпечатани или са изтрити впоследствие.

Публикация: Valeriev 2013, 287-299, no 5.

48. 811е. Частно притежание (Н. Николов, Разград). Предложен е бил за изкупуване в РИМ – Шумен, където го документирах през 2015 г. Произхожда от Преслав. Размери 28-30 (?) 3 мм, тегло 9,55 г. Зле съхранен екземпляр, счупен на две части, с липсващ фрагмент.

Непубликуван.

49. 830а. Ἰωάννης ὕπατος καὶ χαρτουλάριος τοῦ γενικὸς λογοθέτης (IX в.)

Намерен е при разкопки в крепостта при с. Изворово, Хасковско, ръководени от Борис Борисов[9], септември 2014 г. Пълен и добре съхранен отпечатък.

Непубликуван.

Лице. Кръстообразен монограм, съставен от буквите K,V, P, I, Є. В четирите полета е изписано: C - ω || CO - N

Опако. Петредов надпис:

+IωAN' | VΠ'SXAPT'| . VΓЄNIKOY | .OΓOΘ'

+Κύριε σῷ σὸν Ἰωάν(νῃ) ὑπ(άτῳ) (καὶ) χαρτ(ουλαρίῳ) τ[ο]ῦ γενικου [λ] ογοθ(έτου)

50. 831А. Μιχαὴλ β'πρωτοσπαθάριος καὶ μέγας χαρτουλάριος τοῦ γενικοῦ λογοθεσίου (ср. на XI в.)

Частна колекция (Панов), инв. № 384. Размери: 24 – 27(20 – 22) 2 мм. Добре центриран, но непълен отпечатък. Значителни части от матриците не са излезли. Добре е съхранен.

Публикация: Стоименов 2012, № 8.

Паралели: Laurent 1981, no. 344.

Лице. Бюст на св. Богородица с нимб, мантия и мафорий. Държи пред гърдите си медальон на младенеца Христос. Титули: M || . . Μήτηρ Θεοῦ. Наоколо част от кръгов надпис:+ ΘKЄROHΘЄI . . . . - + Θεοτόκε βοήθει τῷ σῷ δούλῳ.

[9] Благодаря му за предоставената находка и информация.

Опако. Петредов надпис:

. MIXAHΛ | . . CΠAΘ’SM | . . APTȢΛAP’| . . ЄNIK’ΛOΓ | . ΘЄCIȢ

[+] Μιχαήλ [β(ασιλικῷ) (πρωτο)]σπαταρίῳ (και) μ(ε)[γ(άλῳ) χ]αρτουλαρ(ίῳ) [τ(οῦ) γ]ενικ(οῦ) λογ[ο]θεσίου

51. 831б. Ἰωάννης Συροπουλος χαρτουλάριος τοῦ γενικὸς λογοθέτης (последна четвърт на X в.)

Намерен е при разкопки в Аква Калиде на 25.06.2012 г. Размери: диаметър 22-25 (21/22) мм, дебелина 2 мм, тегло 7,49 г. Пълен и добре съхранен отпечатък. Някои от буквите са замазани, което затруднява цялостния прочит, и най-вече фамилното име.

Непубликуван.

Лице. Четириредов надпис:

+KЄRO | HΘЄITѠ | CѠΔOV | ΛѠIѠ

Опако. Петредов надпис:

XAPT . | ΛAP’TȢΓЄ | NIK’ΛOΓOΘ’| TѠCVPO | ΠȢΛ .

+Κ(ύρι)ε βοήθει τῷ σῷ δούλῳ Ἰω(άννῃ) χαρτ[ου]λαρ(ίῳ) τοῦ γενικ(ῷ) λογοθ(έτῃ) τῷ Συροπούλῳ

52. 834. Корекция в прочита на реверса, тъй като повечето от буквите в надписа са неясни или изтрити. Възможен е и друг прочит: моят колега проф. Зайбт предлага нов прочит (в частно писмо от 30.09.2014 г.).

На опаката страна вместо:

-.- | +NI | KOΛA’R’| .IKЄA | CTH

+Νικόλα(ος) β’[ο]ἰκεαστη(κός)

-.- | +NI | KOΛA’M | AKЄΛ | ITH

+Νικόλα(ος) Μακελιτης

53. 834a. Ἱωάννης πατρίκιος, πρωτοσπαθάριος καὶ β’ οἰκιστικός (първа половина на IX в.)

НИАР – Плиска, п. инв. № 182. Намерен е при разкопки, ръководени от П. Георгиев, на обект „Плиска-малко дървено укрепление“, изкоп XX, кв. 9, дълб. 0,80-1,10 м, кота 187, 681 м. Находка от 29.09.2012 г. Диам. 25 мм. Половинка от някогa добър отпечатък (на реверса). Счупен е хоризонтално.

НИАР – Плиска, вр. инв. № 15. Намерен е при разкопки, ръководени от П. Георгиев[10], на обект „Плиска-дървена крепост“, изкоп XX, кв. 9а, дълб. 0,30 м. Находка от 13.08.2014 г. Диам. 25 мм. Отнася се до липсващата половинка. Този факт свидетелства за скрупульозната работа на екипа. По този начин се допълва липсващото досега име – Йоан.

Непубликуван.

Лице. Горна част от кръстообразен инвокативен монограм и в отреза: .. - CѠ

Опако. Триредов надпис:

+IѠANNH | . ATPIKIѠA’CΠA | . . PIѠSR’OIK

[+Θεοτόκε βοήθη τῷ σῷ δούλῳ Ἱωάννη π]ατρικίῳ (πρωτο)σπα[θα]ρίῳ (καὶ) β’ οἰκ(ιστικῷ)

Собственикът на печата Йоан патриций и протоспатарий е императорски

[10] Ползвам се от възможността да му благодаря за предоставената находка и информация.

ойкистик. Тази длъжност е слабо позната. Среща се най-рано във Филотей (899 г.), където е подчинен на логотета на геника (Oikonomides 1972, Ph 113.32) и е имал ранг на спатарий (Oikonomides 1972, Ph 155.5). Според новелите от времето на Лъв VI в това бюро са били регистрирани имущества, които напълно са били освободени от императорските данъци (Oikonomides 1972, 313).

През X в. значението му нараства и ръководи бюро с многоброен щат от подчинени (логариасти, нотарии, хартуларии и др.). Представен е и в Ескуриалската тактика (975) (Oikonomides 1972, S 273.20).

Нашият печат се датира в 30 – 40 г. на IX в. и свидетелства за един по-ранен етап в развитието на това ведомство, когато то е самостоятелно и неговият титуляр има ранг на патриций, докато в края на IX в., когато е подчинен на логотета на геника, той има ранг спатарий. В тази връзка има място разсъждението на видния гръцки византинист Никос Икономидес "дали терминът οἰκιστικός не може да се съпостави с οἰκοι, което означава имущество на короната, за което се е водел отделен регистър". Високият ранг на притежателя на този печат подкрепя това допускане. Средата, в която е намерен печатът – също. Според ръководителя на разкопките това е резиденцията на висш български сановник, който е имал сходни задължения като на Йоан патриций, протоспатарий и императорски ойкистик.

54 – 55. Θεόκτιστος πατρίκιος καὶ λογοθέτης τοῦ δρόμου (средата на X в.)

849б. Частна колекция (Панов), инв. № 385. Навярно е от Преслав. Размери: 25-25 (24) 2 мм. Пълен и добре запазен отпечатък, леко децентриран.

Публикация: Стоименов 2012, № 5.

Лице. Триредов надпис:

\+ ΘЄΟΤΟ | ΚЄR'ΤωCω | ΔΟVΛω

Опако. Петредов надпис:

\+ΘЄΟΚ | ΤΗCΤωΠΑ | ΤΡΙΚΗωSΛ | ΟΓΟΘ'ΤΟV | ΔΡΟΜΟV.

\+ Θεοτόκε β(οήθη) τῷ σῷ δούλῳ Θεοκτίστῳ πατρικήῳ (καὶ) λογοθ(έτῃ) τοῦ δρόμου

Това е седмият, но най-добре запазен печат на Теоктист от българските земи. Понеже останалите шест са намерени в Преслав, може да се предположи, че и този е намерен там. Всичките моливдовули са от една и съща матрица (Jordanov 2009, № 844-849).

849в. Печатът е открит при редовни археологически проучвания на обект „Дворцов център – изток", който се намира непосредствено до владетелската цитадела в Плиска, от източната ѝ страна, в квадрат XX-284, координати: СИ – 6,20 м, СЗ – 4,90 м, кота 181,50 м и е вписан с п. инв. № 55. Размери: диаметър 28-30 (24) 4 мм и тегло 18,48 г. Булотирионът, изглежда, е бил износен, защото въпреки сравнително високия релеф буквите не са с добро качество. Ядрото на пломбата е добре оформено, но отпечатъкът е малко изместен от центъра.

Публикация: Жекова, Григоров 2015, под печат.

Значението на този печат е преди всичко в намирането му в Плиска.

56. 870б. Βασίλειος β'ὀστιάριος, κρῆτης καὶ ἀναγραφεύς τοῦ Οψικίου (70-те години на X в.)

Частно притежание (Н. Николов, Разград). Предложен е бил за изкупуване в РИМ – Шумен, където го документирах през 2015 г. Произхожда от Преслав. Размери 13-20 (?) 2 мм, тегло 2,83 г. Половинка от някога добър отпечатък.

Непубликуван.

Лице. Растителен орнамент, съставен от симетрично разположени в кръг шест стилизирани палмети.

Опако. Петредов надпис:

870: +RAC . | ΛΙω . . T | APH . . . | AΓ . . . . | T'O . . . . .

870a: +R . . . | . Iω . C . | APHOSA . | . . . . . . | . . . . . .

870б . . . . . | . IωOCT | . PHOSA . | AΓPAΦ . | . OΨ . . . .

[+K(ύρι)ε βοήθει τῷ σῷ δούλῳ] Βασιλίῳ ὀστηαρήο (καὶ) ἀναγραφεύς τοῦ Οψικίου

Това е трети екземпляр, отпечатан чрез един и същи булотирион. Запазените в него букви допълват вече публикуваните. Доколкото можем да сме категорични, Василий остиарий е анаграф на тема Опсикион.

Очевидна той е идентичен с Βασίλειος β'ὀστιάριος, κρῆτης καὶ ἐκ προσώπου τοῦ λογοθέτου τῶν ἀγελῶν (X – XI в.), засвидетелстван чрез 6 негови печата, намерени също в Преслав. Коя група е по-ранна, е трудно да се отговори. Може би тази като анаграф. Факт е обаче, че той е писал до своя адресат в различни етапи от кариерата си. Може би става дума за лични отношения, тъй като анаграфът на Опсикион няма юрисдикция на Балканите.

57. 877a. Ἰωσὴφ πατρίκιος, πραιποσήτος, β'πρωτοσπαθάριος καὶ β'σακελλάριος (X в.)

Частно притежание. Произхожда от Аква Калиде. Размери: 27-30 (?) 3 мм, тегло 17,58 г. Голямо разлато ядро. Покрит с дебела жълта патина или окис, под които прозират буквите. Някога е бил пълен и добре центриран отпечатък.

Непубликуван.

Лице. Между два зрънчести кръга е изписано: + KЄROHΘЄITωC.... . ω

В средата кръстообразен монограм, съдържащ името IωCHΦ. В четирите отреза: ΠAT-PIK' || ΠP'Π-ωC'T'

Опако. Надписът е продължен между два зрънчести кръга. В средата равнораменен кръст. Всяко от раменете завършва с малка сфера. В средата пресечка X; в четирите полета: K'RA-CIΛ || CAK'-ΛAP'

+K(ύρι)ε βοήθει τῷ σ[ῷ δούλ]ῳ Ἰωσὴφ πατρικ(ίῳ) πρ(αι)πωσ(ή)τ(ῳ) βα[σιλικ]ῷ προτωσπα[θαρ]ίῳ κ(αὶ) βασιλ(ικῷ) σακ(ε)λαρ(ίῳ)

Другите два екземпляра са намерени в Преслав и се датират веднага след 945 г., при което, ако намирането му е автентично, веднага възниква въпросът кой ще е бил получателят на тези кореспонденции. В Преслав е обяснимо – до българската администрация. Но до кого в Аква Калиде? По това време тук е българска територия. Навярно там се е лекувал някой от кореспондентите на Йосиф Вринга – българин или византиец!

58. 880a. Μακάριος' N., μάγιστρος καὶ σακελλάριος (X в.)

Съхранява се в РИМ – Силистра, п. инв. 4815. Намерен е при археологически разкопки през 2007 г. на обект УПИ 1; кв. С-6, дълбочина 17,60 м, ръководени от гл. ас. д-р Румяна Колева. Размери: 24-26 мм, тегло 10,78 г. Непълен, но добре съхранен отпечатък.

Публикация: Пенчев, 2012в, 155-156.

Лице. Равнораменен кръст с профилирани рамене върху постамент от три стъпала.

От основата му излиза растителен орнамент. От кръговия надпис с инвокацията се е отпечатало само началото:+ K . . . .

Опако. Петредов надпис:

. . . KAP . . | . AГICTP . | . CAKЄΛΛ . | . . . TωC | . . . .

+ K[ύ(ρι)ε βοήθει τῷσῷ δούλῳ Μα]καρ[ίῳ μ]αγίστρ[ῳ (καὶ)] σακελλ[αρίῳ] τῷ Σ . . . . .

За съжаление, не е съхранено фамилното име на този неизвестен сакеларий. То започва със С или Е. Името Макарий е сравнително рядко срещано. По-често то е разпространено сред клириците. В PmBZ 2013 са събрани имената на лица с това име от 886 – 1025 г. Сред тях няма подходяща кандидатура.

59. 919а. Φιλόθεος κουβικουλάριος ? καὶ ἐπισκεπτίτης (X – XI в.)

Съхранява се в частна колекция в Москва (М-274). Закупен е от аукцион с информация, че произхожда от България. Размери: диам. 21 мм; дебелина 2 мм; тегло 5,5 г. Добре центриран, но непълен отпечатък. Първите и последните букви от почти всички редове са извън ядрото.

Публикация: Алексеенко 2014, 407-414, № 2.

Лице. Бюст на св. Никола, благославя с десница, в лявата държи евангелие. От надписа: ⊙– N-I || ... : Ὁ ἅγ(ίος) Νι[κόλαος].

Опако. Петредов надпис:

KЄR'Θ' | . IΛOΘЄ . | . . K'S | . ΠΠΙ | T'

K(ύρι)ε β(οή)θ(ει) [Φ]ιλόθε[ω κουβι]κ(ουλαρίῳ) (καὶ) ἐπ(ισκε)πτίτ(η)

Попълването на липсващите букви е затруднило автора на първичната публикация. Той допуска, че се касае до патриций и епискептит. Титулът патриций е твърде висок за този служител. Моето попълване изглежда по-приемливо, но дали е вярно, това може да потвърди или отрече някой нов по-добре съхранен екземпляр.

60. 923а. Κωνσταντῖνος Μονομάχος πρωτοσπαθάριος καὶ οἰκονόμος τῶν εὐαγῶν οἴκων (XI в.)

Съхранява се в Регионален исторически музей – Кърджали под инв. № 5497. Намерен е при разкопки в подножието на Перперикон в Източните Родопи, в местността Клисе башъ, където е проучен архитектурен ансамбъл, състоящ се от две църкви, верижни помещения, обширен некропол. Печатът е с неправилна форма, допълнително изрязван и в лошо състояние. Има размери 22/?/2 мм. Открит е на 07.08.2001 г. в източните помещения на ансамбъла.

Публикация: Стоименов, Овчаров 2006, 623-628.

Лице. Бюст на св. Георги насреща, голобрад, с нимб и къдрава коса. Облечен с хламида, закопчана с голяма фибула. В дясната ръка държи копие на рамо, а в лявата – щит. От двете му страни следи от надпис: . - ГЄ - . . || . . – O-C [O 'α(γιος)] Γε[ώργι]ος. Няма следи от кръгов инвокативен надпис, но падежните форми от обратната страна подсказват, че такъв е съществувал.

Опако. Седемредов надпис:

. . . N | .CΠAΘ' . | . . KONOM'| . . NЄVAΓ'| .. KωNTω | .ONOMA | - X –

[+Κω]ν(σταντίνῳ) [(πρωτο)]σπαθ(αρίῳ) [(καὶ) οἰ]κονόμ(ῳ) [τῶ]ν εὐαγ(ῶν) [οἴ]κων τῷ [Μ]ονομάχ(ω)

Известно затруднение има при разчитането на личното име, но благодарение на запазената долна част от последната буква N, то със сигурност се възстановява – Константин. От титлата липсва първата буква А, с която обикновено се съкращава думата

πρωτο. Липсва и първата буква от фамилното име, но това не затруднява особено неговото възстановяване.

Издателите на моливдовула идентифицират собственика на печата Константин Мономах, протоспатарий и иконом на "благочестивите домове", с бъдещия император Константин IX Мономах (11.06.1042 – 08.01.1055), преди изпращането му на заточение в 1034 г.

Привлечените от тях източници (наративни сведения и сфрагистични паметници) дават основание за подобно предположение, разбира се, ако не се отнася до банално съвпадение на еднакви имена на две личности, живели приблизително по едно и също време. Бъдещият император Константин Мономах е внук на по-горе представения.

61. 989А. Πέτρος πατρίκιος καὶ δομέστικος τῶν σχολῶν τῆς Δύσεως (971 – ?)

Намерен е при разкопки в североизточния участък на термите Аква Калиде до сондаж на 17.05.2012 г. Размери: диаметър 24-26 (24) мм, дебелина 2 мм, тегло 10,13 г. Непълен отпечатък. Не са излезли цели полета от матриците. Но това е характерно за печатите на този военен.

Непубликуван.

Лице. Петредов надпис:

. . ЄRO | . . ЄI . . | . ꞶΔOVΛ | ꞶΠЄTP'| - -

+KЄRO | . ΘЄITꞶ | CꞶΔOVΛ | ꞶΠЄTP'| - -

Опако. Петредов надпис:

. . . . . | . . . . | . MЄC TIK . | . ꞶNCXO | Λ'ΔVCЄ'| - . -

ΠATPH | KIꞶKAIΔ | OMЄCTIKꞶ| TꞶNCXO | Λ'ΔVCЄ'| - -

+Κ(ύρι)]ε βο[ήθ]ει [τῷ σ]ῷ δούλ]ῳ Πέτρ(ῳ) [πατρηκ(ίῳ) καὶ δο]μεστίκ[ῳ τ]ῶν σχολ(ῶν) (τῆς) Δύσε(ως)

Възниква въпросът как да свържем неговия печат, намерен в Аква Калиде, дали във връзка с военните действия, или пък тука да се е лекувал някой негов колега или близък.

62. 989Б. Πέτρος. πατρίκιος καὶ δομέστικος τῶν θεοφυλάκτων σχολῶν τῆς Δύσεως

Намерен е при разкопки във Велики Преслав, обект „Патриаршия", кв. 162/ 75, дълб. 1,00 м, на 28.09.2012 г., п. инв. № 141. Размери: 26-28 (?) 3 мм, тегло 9,34 г. Непълен и повреден отпечатък.

Непубликуван.

Лице. В средата на изображението е представена буквата Θ. От нея излизат осем радиални лъча, които завършват с буквите KЄR'TꞶCOΔ'. Четирите лъча, разположени кръстообразно, имат изписани в средата буквите ΠЄTO. Останалите четири лъча имат на това място гравирано по едно коляно. Събрани и развързани, горните букви дават следния текст: Κ(ύρι)ε β(οήθει) τῷ σο δ(ούλῳ) Πέτ(ρ)ο.

Опако. Петредов надпис:

+ΠATPI | K'SΔOMЄ'T'| TOΘЄOΦVΛA | KT'CKOΛ'| TICΔVCЄ'

+ΠATPI | . . . ΔOMЄ . | TOΘЄOΦVΛA | KT' . KOΛ'| TI . . V . .

πατρι[κ(ίῳ καὶ)] δομε(σ)[τ](ίκῳ) τὸ(ν) θεοφυλάκτ(ων) [σ]κολ(ῶν) τι[ς Δ]ύ[σε(ως)]

63. 1021А. Ἰωάννης σπαθαροκανδιδᾶτος καὶ τοποτηρητής τῶν σχολῶν ... (XI в.)

Съхранява се в колекцията на РИМ – Силистра, инв. № I. 69. Намерен е при археологически разкопки на обект „Дристра, южна крепостна стена“, 2011 г., яма № 3. Размери: диаметър на ядрото 29,2-29,5 мм; на вътрешното поле 22 мм; тегло 14,41 г. Добре центриран и добре запазен отпечатък. Някои букви от името на светията и опакото не са излезли или са изтрити.

Публикация: Valeriev 2013, 287-299, № 1.

Лице. Бюст на св. Йоан Продром, благославящ с дясната ръка и държащ кръст в лявата. От вертикалния надпис е съхранено: . . . || Π – Δ’

Опако. Седемредов надпис:

- IΩ - | CΠAΘ’P’K’ | ΔΔ’STOΠO | TIP’TTO . | CXOΛ’ T . . | ΔOЄV . | - oC –

Последните два реда са непълни и това е затруднило първоиздателя на екземпляра. Той чете:

- IΩ - | CΠAΘ’P’K’ | ΔΔ’STOΠO | TIP’TTO . | CXOΛ’T . . | ΔOЄΩ . | - C –

Ἰω(άννης) σπαθ(α)ρ(ο)κ(αν)δ(ι)δ(ᾶτος) (καὶ) τοποτιρ(η)τ(ής) τὸ[ν] σχολ(ῶν) τ[ῆς] Δό(σ)εως

Така ли е? При шестия ред четвъртата буква е категорично V, а не Ω. След нея има място за още една буква. На последния седми ред има като че ли две букви oC.

Проблемът е дали наличните букви T . . | ΔOЄV . | oC са еквивалентни на – THC | ΔVCЄ | - oC – Първото обяснение, което можем да предложим, е, че гравьорът е сбъркал, но е сгрешена не само една или две букви. Такова нещо едва ли е допустимо! Другата възможност е тези букви да се свържат с патроним. Изображението на лицевата страна и отсъствието на инвокация изискват той да е в номинатив. Към подобно заключение насочва и краят на надписа, ако е патроним.

По своето изображение и текст печатът намира аналог с този на Синесий, спатарокандидат и топотирит на западните схоли, намерен в Преслав, и това навярно е повлияло на Йотов да предложи своя прочит.

64. 1049a. Λέον πατρίκιος, πραιπόσιτος, βέστης καὶ δρουγγάριος τῶν πλοΐμων (70-те години на X в.)

Съхранява се в колекцията на АМ – Велики Преслав, пол. инв. № 29900/96. Намерен е през 1996 г. при пресяване на изкопната пръст от депото на сградата, разположена непосредствено до южната крепостна стена на Вътрешния град на Велики Преслав, проучвана от С. Витлянов. Размери: на ядрото 27,3-25,3 мм; на самия печат около 2 мм; дебелина 2,2 мм; тегло 7,68 г. Екземплярът е счупен по линията на канала, но съединяването на двете части не представлява проблем. Сравнително добре центриран отпечатък. Лекото изместване наляво не е довело до „излизане” на надписа от ядрото, но неравномерният натиск при отсичането вероятно е причина за слабото отпечатване на последните букви от лицевата страна и на първите от опаката.

Публикация: Тодоров 2012, 135-143, № 1.

Лице. Четириредов надпис:

+KЄ . . | HΘЄITO . . | ΔOVΛΩ . . | ONTIΠ . |. PIK . . 1049

+KЄ . . | TΩC . . . . | ΛЄONTI . . | TPIK . . 1049A

Опако. Четириредов надпис:

. . AIΠO | . . . Ω . . CT . | . . . ΔPȣΓΓAP | . . . ΩΠΛO | . MΩN

. PAIΠO | . . ЄCTHΔ | . OVΓΓAP | . . ΩNΠΛ

+K(ύρι)ε [β(οή)θ(ει)] τῷ σ[ῷ δούλ(ῳ)] Λέοντι [πα]τρικ[ίῳ π]ραιπο[σίτῳ β]έστῃ (καὶ)δ[ρ]ουγγαρ[ίῳ τ]ῶν πλ(οΐμων)

Двата екземпляра са от различни булотириони. Намирането на втория екземпляр при

разкопки в Преслав предоставя по-голяма увереност при идентифициране на собственика им Леон, патрикий, препозит, вест и друнгарий на флота с лице от наративните източници.

Представените печати внасят допълнителна информация за друнгария на флота – Лъв. Според намерените в Преслав печати той е евнух, притежаващ титлите патрикий, препозит и вест и ефективната длъжност друнгарий на флота, т.е. командващ военноморските сили, дислоцирани в столицата Константинопол.

65. 1081a. Συμβάτικος ? Γλαβᾶς πρωτοσπαθάριος καὶ τοποτηρητὴς (средата на XI в.)

П. инв. № Ак 137/13. Намерен е при разкопки на Аква Калиде на 06.08.2013 г., кв. 5, дълб. 3,00 м. Размери: 18-20 (16-19) мм, 3-4 мм; тегло 6,61 г. Непълен отпечатък, поради малкото ядро. Буквите от опаката страна са изтрити и някои от тях са неясни. Всичко това затруднява четенето.

Непубликуван.

Паралели: В колекцията на Дъмбъртън Оукс се съхранява друг екземпляр (DO Neg. nr. 59.109.14-2460), който е непълен като отпечатък, но буквите в него са отчетливи и това позволява да се възстанови текстът от нашия[11].

Лице. Бюст на св. Никола като архиерей, с дясната ръка благославя, а в лявата държи евангелие. От дясната му страна част от вертикалния надпис: . . . . . || Λ- A-OC

Опако. Шестредов надпис:

. . . . . | CVMRA . . | KIOA’CΠA . | . TOΠOT . . | . . TOΓΛ . | RA

. . . . . | . . . . | . . . . CΠAΘ | . . OΠOT . . | . . . OΓΛA | RA

[+Κ(ύρι)ε β(οή)θ(ει)] Συμβα[τι]κίο (πρωτο)σπα[θ(αρίῳ) (καὶ)] τοποτ[ηρητὴ] το Γλ[α]βᾶ

Този представител на фамилията Глава е непознат от другаде (вж. анкетата при Jordanov 2006, no. 146). Същата длъжност притежава и Никита Глава, засвидетелстван в средата на XI в. Симватик е може би негов брат. Интересно е откъде идва това арменско име в славянската по произход фамилия Глава?

66. 1112a. Νικηφόρος Βοτανειάτης πρόεδρος καὶ δοὺξ ’Αντιοχείας (май – декември 1067 – ?)

Предложен за изкупуване в РИМ – Добрич. Според притежателя му е бил намерен на юг от Силистра, в ловното стопанство „Каракуз“. Тази информация не е потвърдена от друг източник. Зле съхранен екземпляр с отчупен фрагмент отгоре и встрани. Разчитането на текста не е проблем при наличието на паралели. Размери: диам. 26,5 мм; зърнчестият кръг 22 и дебелина 4,5 мм, тегло 18,12 г.

Публикация: Yotov 2010, 425-433.

Лице. Права фигура на св. Димитър, с дясната ръка се подпира върху дълго копие, а в лявата държи щит, опрян в земята. Част от главата е изрязана или останала извън ядрото. От двете му страни вертикален надпис: . . . || M . – TPI – O - S .

Опако. Седемредов надпис:

. . . . . | . WC . . . . | . IKHΦOP . | ΠPOЄΔPW . | ΔOVKIANTI . | XЄIATWRO | TANЄIAT’

[+Κ(ύρι)ε β(οή)θ(ει) τ]ῷ σ[ῷ δού(λῳ) Ν]ικηφόρ[ῳ] προέδρῳ [(καὶ)] δουκὶ’Αντιοχείας τῷ Βοτανειάτ(ῃ)

[11] Ползвам се от възможността да благодаря на проф. В. Зайбт от Виена, който идентифицира нашия печат и ми изпрати илюстрация на този от Дъмбъртън Оукс.

При датирането на този печат би следвало да се има предвид, че в 1064 – 1065 г. Никифор Вотанейат е магистър, следователно печатът отразява дейността му след събитията в българските земи. Намирането на моливдовула му недалеч от Силистра свидетелства, че той се е намирал в Антиохия и е писал до свой близък, намиращ се тук, или е пребивавал на Балканите с тагмата от Антиохия и е координирал действията си със свой колега или подчинен. Следва да се помисли как да бъдат разположени останалите му длъжности, при които той е проедър. Досегашните предположения за кариерата му не изглеждат убедителни.

67. 1203А. Θεόδουλος πρωτοσπαθάριος ἐξάκτωρ, κριτὴς τοῦ βήλου καὶ Δρουγουβιτείας (40 – 50 г. на XI в.)

Произхожда от разкопките в Аква Калиде. Липсват конкретни данни за намирането му и размери. Илюстрация от същия ми бе изпратена от покойната Цоня Дражева. В момента не е сред документираните печати в Аква Калиде.

Непубликуван.

Лице. Богородица права, с нимб, химатион и мафорион върху супендиум с вдигнати в оранс ръце. От двете ѝ страни титули: M-P || ΘV.

Опако. Седемредов надпис:

+ΘKЄR’Θ’|ΘЄOΔȣΛΩ |A’CΠAΘAP . .| ЄΞAKTO . . . | KPIT’TȣR . |Λȣ’SΔPȣΓ . | RIT’AC

+Θ(εοτό)κε β(οή)θ(ει) Θεοδούλῳ (πρωτο)σπαθαρ[ίῳ] ἐξάκτο [ρι]κριτ(ῆ) τοῦ β[ή]λου (καὶ) Δρουγ[ου]βιτ(εί)ας

Собственикът на печата, писал до адресат в Аква Калиде, е Теодул, протоспатарий, екзактор, съдия на велума и Другувития. От същия са известни други три печата в качеството му на πρωτοσπαθάριος-ὕπατος, κριτὴς τοῦ βήλου καὶ Δρουγουβιτείας, които се датират в средата на XI в. За съжаление, липсва информация за конкретното им намиране, но не е изключено да са от същото място, особено този от бившата колекция на Климент Атанасов от Бургас (Jordanov 2009, no. 1203). Новият печат отразява един по-ранен етап от кариерата му, когато Теодул е само протоспатарий. Заедно с това той е член на още една съдебна колегия в качеството си на екзактор.

И в този случай възниква въпросът до кого е писал. Дали до свой колега тук, или лекуващ се близък? Съдията на Другувития няма юрисдикция в този регион. Но също така доста често титуляри от Другувития пишат до различни адресати на територията на днешна България, без да имат служебни задължения по тези земи (Jordanov 2009, nos. 1175-1203).

68. 1205а. Θεοδωροκανος κατεπάνω Εδεσσης (средата на XI в.)

Намерен е при редовни археологически разкопки в Плиска, в дворцовия център на обект „Кръгла каменна площадка”, ръководени от проф. С. Станилов и д-р М. Инкова[12]. Размери: 26-27 мм. Непълен отпечатък поради факта, че ядрото е било по-малко от диаметъра на матриците, а самият отпечатък е направен малко в горния край, в резултат на което някои от буквите са останали извън ядрото, други са изрязани, а трети са неясни. Всичко това затруднява четенето. Самият моливдовул е добре съхранен.

Публикация: Йорданов, 2014, 163-175.

Паралели: Друг екземпляр, отпечатан чрез същия булотирион, се съхранява в

[12] Находката ми бе предоставена от проф. Станилов. Ползвам се от възможността да му благодаря.

колекцията на Ашмолиан музеум в Оксфорд[13]. Предполага се, че произхожда от Газиантеп в Турция. Размери 25 мм. Ядрото е било по-малко от размера на матриците и текстът е непълен, но все пак някои от буквите са по-добре съхранени или отпечатани.

От взаимното допълване на двата екземпляра правим опит за цялостен прочит.

Лице. Триредов надпис:

1. . . . . | OVKKTЄ | ΠΑΝωЄ | ΔЄCCI

2. + TOV . | OVKATЄ | ΠΑΝωЄ | ΔЄCCI

Опако. Триредов надпис:

. ЄΟΔω . | KANΠPIK | - OV-

. ЄΟΔω . | KANΠPIK | - OV-

Четенето на текста е затруднено поради нестандартния надпис и непълнотите, за които бе посочено по-горе.

Авторите на публикацията на първия екземпляр[14] са имали същите затруднения при прочита, както и аз. На първия ред от лицевата страна те допускат, че е била изписана инвокацията + KЄR: K(ύρι)ε β(οήθει). На втория ред те виждат OVKKTЄ и съответно четат: [K(ύρι)ε β(οήθει) δ]ουκ(α καὶ) κ(α)τεπάνω Εδεσσι(ς) [Θ]εοδω[ρο]καν(ου) π(ατ) ρικ(ί)ου, в превод: „Господи, помагай на дука и катепана на Едеса патриций Теодорокан", което е необичайно като конструкция.

Моят колега В. Зайбт, който е включил фотографията на печата от Оксфорд във фототеката във Виена, е изписал следния прочит върху фиша: [Σφραγ(ὶς) Θ]εοδωρ[ο] καν(ου) π(ατ)ρικ(ί)ου [τοῦ Β]ασιλείου κατεπάνω Εδεσσι(ς), в превод: „Печат на патриция Василий Теодорокан, катепан на Едеса". След като му предоставих илюстрацията на нашия екземпляр, той ми изпрати корекцията си[15]: +Τοῦ δούκ(ος) κ(αὶ) κ(α)τεπάνω Εδεσσ(ες) [Θ]εοδωρ[ο]καν(ου) π(ατ)ρικ(ί)ου. Този прочит ми изглежда коректен, но все пак имам някои резерви. Най-напред, необходимо е да се добавят допълнително букви и някак си неестествено е да се съберат върху един печат двете длъжности дук и катепан, които са в общи линии еквивалентни.

Ето защо предлагам друг вариант:

Ще започна с това, че първият ред при нашия екземпляр е по-добре съхранен и там след кръстен знак е изписано + TOV и има място за още една буква. Следователно прочитът трябва да започне оттук. Следващият ред започва с О, а четвъртата буква е А. Вижда се нейната триъгълна форма отгоре и е различна от предхождащата я К. При екземпляра от Оксфорд тя е размазана. На опаката страна нямаме различия в прочита, при което текстът би придобил следния вид:

+TOV . | OVKATЄ| ΠΑΝωЄ | ΔЄCCI || . ЄΟΔω . | KANΠPIK | - OV-

+ Τοῦ[τ]ου κατεπάνω Εδεσσι(ς) [Θ]εοδωρ[ο]καν(ου) π(ατ)ρικ(ί)ου

В превод: „Това е (печатът) на катепана на Едеса, патриция Теодорокан".

В нашия вариант са използвани всички букви и няма повторение. Текстът е метрически и съдържа един стих и половина от 18 срички.

Катепан на Едеса с това име е неизвестен!

[13] Имах възможност да го прегледам заедно с другите печати от колекцията на музея през 1993 г., по време на моята специализация там. Проявих специален интерес към него, тъй като в Преслав бе намерен печат на Теодорокан, патриций и дук на Адрианопол (Jordanov, 2009, no. 1107).

[14] Д-р М-М. Манго бе така любезна да ми предостави ръкопис на статията, която тя и проф. С. Манго бяха подготвили с работно заглавие Byzantine lead seal of the patrician Theodordokanos, doux and katepano of Edessa (?). По-късно той бе обнародван с малко видоизменено заглавие: Note on a Byzantine lead seal of the patrician Theodorokanos. – *Studies in Ancient Coinage in Turkey*, ed. R. Ashton, London, 1996, 151–154.

[15] Благодаря му най-сърдечно за предложените варианти на прочит.

69. 1249a. Δαμιανός Δοβρομιρὸς ἀνθύπατος, πατρίκιος καὶ δοὺξ Θρᾴκης καὶ Μεσοποταμίας (971 – ?)

Съхранява се в колекцията на АМ – Плиска. Намерен на 01.08.2011 г., при редовни разкопки на обект „Дворцов център, цитадела – източна половина", ръководител Я. Димитров. Пол. инв. № 37, кв. 346, С: 4,30 м, И: 1,60 м, д. 0,10 м, насип от стари разкопки. Размери 2,8 х 2,9 х 0,5 см. Пълен и добре съхранен отпечатък.

Публикация: Димитров, Савев 2015, под печат.

Лице. Четириредов надпис:

- . - |+ΔΑΜΙ | ΑΝѠΑΝ | ΘV ΠΑΤѠ | ΠΑΤΡΗ | ΚΙѠ 1248
- ? - |+ΔΑΜΗ | . Ν'ΑΝΘV | . . Τ'ΠΑΤΡΙ |.ΚЄΔΟV | ΚΗ * 1249
- : - |+ΔΑΜΙ | . ΑΝѠΑΝΑΝΘV | ΠΑΤ'ΠΑΤΡΙ |Κ'SΔΟVΚΗ | - : - 1249 a

Опако. Петредов надпис:

ΚЄΔȣ | . ΗΘΡΑ | . . CSMЄ | CΟΠΟΤΑ | ΜΗΑC 1248
ΘΡΑΚΗ . | . ѠΜѠCΟΠ . | ΤΑΜΗΑCѠ | ΔΟRΡΟΜ . | -ΡΟ - 1249
- . - | ΘΡΑΚΙC | SΜѠCΟΠΟ | ΤΑΜΙΑCΤ'| ΔΟRΡΟΜΙ | * ΡΟC * 1249 a

+Δαμιανῷ ἀνθυπάτ(ῳ) πατρικ(ίῳ) (καὶ) δουκὴ Θρᾴκις (καὶ) Μεσοποταμίας τ(ῷ) Δοβρομιρὸς

Очевидно е, че 3 екземпляра са отпечатани с 3 различни булотириона. Двата са намерени в Преслав, а третият – в Плиска.

Изказани са голям брой хипотези за характера на това обединение (Йорданов, 2005, 263-271). Към тях ще добавя още една, която досега не е предлагана и която ми изглежда приемлива.

Тема Тракия никога не е била дукство. Тя е първата европейска тема начело със стратег, който към средата на XI в. еволюира в съдия.

В тема Тракия има дук, който командва тагмата, намираща се тук на лагер, и който е подчинен на стратега. Навярно същото се отнася и до тема Месопотамия. Възможно е в екстремна ситуация да е създадено военно формирование, в което влиза тагмата в Тракия с тази от Месопотамия, предвид някакви военни действия, настъпателни или отбранителни. Начело на това военно формирование е бил поставен антипатът патрикий Дамян Добромир. Следва да се има предвид, че това не е било инцидентно и кратковременно, тъй като са известни вече три групи печати на този дук. Малка е вероятността те да са използвани едновременно.

70. 1265a. Ἰσαάκιος β'πρωτοσπαθάριος, στρατηγὸς Θρᾴκης καὶ Ἰωανουπόλεος (70 г. на X в.)

Частно притежание. Намерен е бил в Поморие, откъдето произхождат други близо сто екземпляра (Йорданов, 2010, 325-381). Отпечатъкът е добре центриран и отлично съхранен. Размери: диам. на ядрото 25-26 мм, тегло 13,44 г.

Публикация: Йорданов, 2012 в, 651-656.

Лице. Двойно пресечен патриаршески кръст върху постамент от три стъпала. От основата му излизат растителни повлеци, които достигат до второто рамо на кръста. Около изображението кръгов надпис, който започва долу вдясно:

+ΚЄRΟΗΘ'ΤѠCѠΔΟV'

Опако. Шестредов надпис:

+ICAKI' | R'A'CΠAΘ'| SCTPAT' | ΘPAKHCS | IѠANOΠ | OΛЄOC
+K(ύρι)ε βοήθ(ει) τῷ σῷ δού(λῳ) 'Ισακί(ῳ) β'(πρωτο)σπαθ(αρίῳ) (καὶ) στρατ(ηγῷ) Θρᾴκης (καὶ) 'Ιωανο(υ)πόλεος
Стратег на Тракия и Йоанопол с това име е неизвестен.

71. 1328a. Ῥωμανὸς πατρίκιος καὶ στρατηγὸς Μακεδονίας (X в.)

Археологически музей – Велики Преслав, п. инв. № 28/2008. Намерен е при разкопки на обект „Патриаршеска резиденция – запад“, кв. 982/3, дълб. 1,00 м, 17.06. 2008 г. Размери: 15-23 (23?) 2 мм. Половинка от някога добър отпечатък. Леко е нагънат от удар при намирането му.

Непубликуван.

Лице. Св. Теодор прав, с дясната ръка се подпира върху дълго копие, а в лявата придържа щит, опрян в земята. От вертикалния надпис по-ясни са буквите O – отдясно на светеца. От кръговия надпис +KЄROHΘI-TѠ....

Опако. Петредов надпис:

. ⁘ . | . P̱ѠM . | . . ΠATP | . KIѠSC | . PAT'M̲A̲ | KЄΔ
[+ Ῥ]ωμ[ανῷ] πατρ[ι]κίῳ (καὶ) [σ]τρατ(ηγῷ) Μακεδ(ονίας)

При разкопки в Силистра е намерен друг екземпляр, отпечатан чрез същия булотирион (Jordanov 2009, no. 1328). Други 4 екземпляра, вероятно на същия сановник, но с титлите антипат и патриций, са намерени в Преслав (Jordanov 2009, nos. 1329-1332).

72. 1347A. Κωνσταντῖος ? σπαθαροκανδιδᾶτος ἐπὶ τοῦ Χρυσοτριγκλίνου καὶ ἀναγραφεὺς Μεσημβρίας ὁ ἄνθρωπος τοῦ βασιλέος (XI в.)

Намерен е при разкопки във Велики Преслав, обект „Патриаршия”, кв. 162/ 75, дълб. 0,40 м, 26.09. 2012 г., п. инв. № 140. Размери: 26-26 (26?) 3,5 мм, тегло 8,37 г. Добре центриран и пълен отпечатък, но някои букви са останали извън ядрото, а други са изтрити. Отпечатан е чрез един и същи булотирион с вече известния екземпляр, намерен в крепостта до с. Мелница, Елховско.

Непубликуван.

Лице. Бюст на Богородица, държаща пред себе си медальон с лика на Христос. От двете ѝ страни титули: . . || ΘV.

Опако. Седемредов надпис:

. . . . | . . P'ΔΔ'ЄΠI . . | . ΓKΛ'SAN . | ΓPAΦ' . ЄCH | . RPIA'O | . NΘCT . | RACI
. . WN . . . . | . . . ΔΔ'ЄΠITȣ | XΓKΛ'SANA | ΓPAΦ'MЄCH | MRPIA'O | ANΘC . . | . . . .

[+K]ων(σταντῖος) [σπαθαρ(οκαν)]δ(ι)δ(ᾶτος) ἐπὶ τ(οῦ) Χρ(υσοτρι)γκλ(ίνου) (καὶ) ἀναγραφ(ε(ὺς) Μεσημβρία(ς) ὁ ἄνθ(ρωπο(ς) [τοῦ βασι(λέος)]

Новият екземпляр допълва текста от вече публикувания с предполагаемо име Константин.

73. 1390a. 'Αέτιος πρωτοσπαθάριος καὶ στρατηγὸς Περσθλαβίτζας (първа четвърт на XI в.)

Съхранява се в РИМ – Силистра, п. инв. № 4814. Намерен е при археологически разкопки през 2007 г. на обект УПИ 1; кв. С-4, дълбочина 17,32 м, ръководени от гл. ас. д-р Румяна Колева. Размери: 16-25 мм, тегло 3,43 г. Половинка екземпляр, силно корозирал. Идентифицирането се прави по вече публикуваните паралели.

Публикация: Пенчев, 2012а, 151-152.

Опако. Четириредов надпис:

-∻- |+AЄTIO | A’СПAΘ’SC | TPAT’ΠЄ | PCΘΛ’R | -∻-

-∻- | . . ЄTI . .| . . СПAΘ’ . . | . PAT . . | PCΘ . . | ?

+’Αέτιο(ς) (πρωτο)σπαθ(άριος) (καὶ) στρατ(ηγὸς) Περσθλ(α)β(ίτζας)

74. 1392А. ’Αέτηος πρωτοσπαθάριος καὶ στρατηγὸς τὸν . . . (XI в.)

Намерен е при разкопки във Велики Преслав, обект „Патриаршия", кв. 161/179, дълб. 1,60 м, 10.09.2012 г., п. инв. № 30. Размери: 25-26 мм (26?) 2,5 мм, тегло 10,55 г. Непълен отпечатък, особено на реверса, където значителни части от матрицата не са излезли. Отпечатани са и са излезли само буквите в средата на печата. Лицевата страна е по-пълна като отпечатък, но по-зле съхранена.

Непубликуван.

Паралели: Йорданов 1993, № 307; Jordanov 2003, no. 63.1D; Jordanov 2009, no. 1392.

Лице. Бюст на св. Теодор като воин. Буквите от надписа от двете му страни не са съхранени.

Опако. Пет- или шестредов надпис в хоризонтални редове:

-∻- | +A .T . | . A’СП . . | SCTPA . . . | . ON . . . | . ΛA . .

-∻- | . AЄT . | . A’СПAΘ | . CTPA . . . | . . NK . . | . ΛAΔ . | . . . .

-∻- | +AЄTH | OA’СПAΘ | SCTPATHΓ’| TONK . . | . ΛAΔ . | . OC .

+ ’Αέτηο (πρωτο)σπαθ(αρίῳ) [(καὶ)] στρα[τηγ(ῷ) τὸ]ν . . . .

В предишните публикации допуснах, че печатът е разновидност на групата печати на Аеций, протоспатарий и стратег на Преславица. Сега не съм така убеден в това. Запазените букви, макар и повредени, не подкрепят подобно определение. Навярно разглежданите тук печати илюстрират друг етап от кариерата на Аеций.

75. 1447.

Addenda

Внасят се поправки в прочита на текста поради недоглеждане във втория и последния ред.

Опако. Шестредов надпис:

. KЄR’Θ’| . ωCωΔȣ’| RAPΔ’ΠPI | SKATЄΠN | TωRAΛA | - NЄA -

[+] Κ(ύρι)ε β(οή)θ(ει) [τ]ῷ σῷ δού(λῳ) Βαρδ(ανίῳ) π(ατ)ρι(κίῳ) (καὶ) κατεπ(ά) ν(ω) τῷ Βαλανέᾳ

76. 1491А. Ῥωμανὸς Διογένης βεστάρχης καὶ κατεπάνω (60 г. на XI в.)

Съхранява се в частна колекция. Произход неустановен. Размери: 19-24 (22?) 3 мм. Тегло 6,35 г. Непълен, но сполучлив отпечатък, от който липсва фрагмент около една трета.

Непубликуван.

Лице. Бюст на св. Теодор, с дясна ръка държи копие пред гърдите си, а в лявата щит. От надписа е съхранено: . . || O-Δω-. . .

Опако. Петредов надпис:

...... | PωMA.ωRЄ. | T’PX’.KAT’ΠA | N’T.ΔIO | Γ.NI 1491

+KЄR’Θ’| . M’N’RЄ . . | . PXHS . . | . Π’N’T’ . . | . ΓЄ . . 1491A

+Κ(ύρι)ε β(οή)θ(ει) [Ῥ(ω]μ(α)ν(ῷ) βε[στά]ρχῃ (καὶ) [κατ(ε)]π(ά)ν(ω) τ(ῷ) [Διο]

γέ[νι]

Очевидно този екземпляр е представител на друга група печати на Роман Диоген като вестарх и катепан.

77. 1520а. Λέων Βαλνέας σπαθαροκανδιδᾶτος καὶ στρατηγὸς (XI в.)

Съхранява се в НИАР – Плиска. Намерен на 07.08.2005 г. при редовни разкопки на обект "Плиска, тайни ходници извън цитаделата", ръководител Я. Димитров. Пол. инв. № 53, изкоп 14, кв. 10, дълб. ? – от рампата с пръст. Размери: диам. 23-25,5 (21) мм, деб. 3 мм. Добре центриран, но непълен отпечатък. Унищожени са части от изображението и букви от надписа, което затруднява идентифицирането на светията и прочита на текста.

Публикация: Димитров 2015, № 17.

Лице. Неясно изображение на бюст на светец.

Опако. Петредов надпис:

- . - | + ΛЄON | CΠAΘ'P'K' | ΔΔSCTPAT | TO . A? | - AN -

+Λέω[ν] σπαθ[(α)ρ(ο)κ(αν)δ(ι)δ(ᾶτος) (καὶ) στρ[ατ(ηγὸς) το. Βα λαν(έα)

Ако разчитането е коректно, собственикът на печата е Лъв Валанея, спатарокандидат и стратег. С името на същия са известни други две групи печати – като протоспатарий и частно лице (Jordanov 2006, no. 83). Данните от този печат предлагат неизвестна информация за един по-ранен период от кариерата му. Остава без отговор въпросът до кого в Плиска са писали Лъв и Вардан от фамилията Валанея.

78. 1533а. Θεόδωρος πρωτοσπαθάριος καὶ στρατηγὸς (последна четвърт на X в.)

Съхранява се в колекцията на АМ – Велики Преслав, п. инв. № 140. Намерен е при разкопки на обект „Административна сграда – юг", сектор 173, кв. 71, дълб. 1,70 м, на 17.09.2014 г., с ръководител доц. д-р Стела Дончева[16]. Размери: 24-25 (22) 4 мм, тегло 10,01 г. Добре центриран, но непълен отпечатък. Някои от буквите, особено тези от реверса, са изтрити или неотпечатани.

Непубликуван.

Паралел: Отново в Преслав е намерен друг екземпляр, запазен в половинка и отпечатан чрез същия булотирион. От съпоставянето им се допълва надписът.

Лице. Бюст на св. Теодор, държи копие на рамо с дясната ръка, а в лявата щит. От двете страни вертикален надпис:

....||Δ-ωP'⊙- ΘЄ- O || . . . .

Опако. Шестредов надпис:

+ KЄ.. | TωC . . . | ΘЄO . . . . | A'CΠ . . . . | SCT . . . | - . . . -

+ KЄ.. | TωCωΔ . | ΘЄOΔωP . | A'CΠAΘAP | . . . PAT | - . . . -

+K(ύρι)ε [β(οή)θ(ει)] τῷ σῷ δ[ού(λῳ)] Θεοδώρ[ῳ] (πρωτο)σπαθαρ(ίῳ) (καὶ) στρατ[ηγῷ]

Намирането на двата екземпляра в Преслав и датирането им най-общо в последната четвърт на X в. позволява да се допусне идентифициране с персона от наративните източници, участник във войната през 971 г. Отнася се до стратега Θεόδωρος ὁ ἐκ Μιστέας (PmBZ, no. 27761).

След Преслав „императорът завладял градовете по пътя си (за Дръстър) и поставил в тях стратези… А понеже разузнавачите му съобщили, че идват някакви скити,

[16] Ползвам се от възможността да ѝ благодаря за предоставената находка и информация.

той пратил срещу тях избрана войска, като поставил начело на това множество Теодор от Мистея…, а самият той идвал отзад в боен ред с цялата войска.” (Skylitzes 1993, 298-299 § 11 21; Skylitzes 2003, 250-251, § 11; ГИБИ, VI, 266).

На 20 юли 971 г. е решителната битка с русите при Дръстър. Византийците прилагат тактика на бягство и после се обръщат срещу неприятеля. „ ... Тогава се завързал жесток бой, в който конят на стратега Теодор от Мистея бил прободен с копие и той паднал на земята. Около него настанала ожесточена борба, защото русите се стремели да го убият, а ромеите – да не бъде погубен. Като паднал от коня си, Теодор хванал един скит за колана и със силната си ръка го размахвал натам и насам, като някакъв малък и лек щит, с който отблъсквал запращаните върху него копия… и отстъпвал малко по-малко... до ромеите. Накрая ромеите наблегнали силите си, отблъснали скитите и спасили стратега от опасността (Skylitzes 1993, 307 § 15.65-75; Skylitzes 2003, 256; ГИБИ, VI, 272).

Кой е този Теодор? Липсват сведения. Името му отсъства и в Лъв Дякон. Вероятно Скилица е черпил информация от някъде другаде. Не е ясно и какви са били позициите му. В първия случай той командва авангарда, следователно би трябвало да е командир на някой отряд от тагмата. В решителната битка при Дръстър от 20 юли 971 г. е съобщено, че е стратег, но не е посочено чий. Може би е подобно на срещаното върху печатите, когато е изписана длъжността стратег, но името на стратегията липсва. В такива случаи приемаме, че той е на разположение на императора и командва части от тагмата. Теодор навярно е притежавал титула патрикий или протоспатарий. Той би могъл да се идентифицира с нашия Теодор. Наистина липсва патронимът Мистея, но това не му е фамилно име или прозвище. Той просто произхожда от Мистея. (Θεόδωρος ὀ ἐκ Μιστέας)[17].

79. 1544A. Θεοδώρητος πρωτοσπαθάριος καὶ στρατηγὸς (XI в.)

Съхранява се в колекцията на АМ – Велики Преслав, пол. инв. № 29900/96. Намерен е през 1996 г. при пресяване на изкопната пръст от депото на сградата, разположена непосредствено до южната крепостна стена на Вътрешния град на Велики Преслав, проучвана от С. Витлянов. Диаметър: на ядрото (на запазената част) – 2,15/1,61 см; на печата – около 2 см. Дебелина – 0,4 см. Тегло – 8,08 г. Около една четвърт от моливдовула липсва.

Публикация: Тодоров 2013, № 2.

Лице. Силно корозирала повърхност. Виждат се само очертанията на бюстово изображение. Вероятно на светец воин (Архангел Михаил ?).

Опако. Петредов надпис:

- ο - | ΘЄ. | ΔΟΡΗ.| Α’CΠΑΘ..| SCTP. | TH.. | - ο -

+Θε[ω]δορή[τ(ῳ)] (πρωτο)σπαθ[αρ(ίῳ)] (καὶ) στρ[α]τη[γο].

80. 1580a. Νικηφόρος Φιλοκάλης στρατηγὸς (XI в.)

Съхранява се в НИАР – Плиска. Намерен на 11.10.2013 г. при редовни разкопки на обект “Дворцов център, цитадела – източна половина”, ръководител Я. Димитров. Пол. инв. № 6, изкоп III, кв. 288, координати С: 3,57 м; И: 0,20 м, дълб. 0,73/181,31 м, V мех. пласт (наравно с тухления под на беседката навес). Размери: д. 20-21 мм, деб. 3 мм. Много добър, но непълен отпечатък, поради недостатъчна големина на използваното ядро. Отлично съхранен.

Публикация: Димитров 2015, № 15.

[17] Мистея е селище в тема Анатолик, днешно Beysehir в Турция.

Опако. Петредов надпис:

. . ЄR . | . I . IФ . | . . TPA . . | Г'TOTVΛ . | KAΛH

. . . . . | . I K I Ф . | . ' C T P A T . | Г ' T O Ф V Λ . | K A Λ I

[Θ(εοτό)k]ε β(οή)[θ(ει) Ν]ικιφ[όρ(ῳ) στρατ[η]γ(ῷ) το Φυλ[ο]κάλι

Двата екземпляра са отпечатани чрез един и същи булотирион. Новият, макар и непълен, е отлично съхранен и взаимно се допълват.

81. 1603А. Γαβριὴλ τρομάρχης (X – XI в.)

Частна колекция (Панов), инв. № 388. Размери: 21-21 (19) 3 мм. Отпечатъкът е децентриран, вследствие на което буквите от надписа на първия ред са излезли наполовина, както и тези от лявата част.

Публикация: Стоименов 2012, № 7.

Лице. Бюст на св. Николай, в зрънчест кръг, с нимб, високо чело, брада, епитрахил с кръстове на раменете. В лявата ръка държи евангелие, а в дясната – кръст. Надпис от двете страни: A-ΓI-O || N . - K . – ΛA- O' – Ὁ ἅγιο(ς) Νικόλαο(ς).

Опако. Четириредов надпис:

. KЄ . | . ARPIHΛ | TPOMAP | XIC ●| – ● –

[+] Κύριε [β(οήθει) Γ]αβριὴλ τρομάρχις

82. 1613А. N., σπαθαροκανδιδᾶτος καὶ κουμμερκιάριος (X – XI в.)

Частно притежание. Произхожда от района на с. Кошарица, община Несебър. Размери: диаметър 23-25 (24) 2 мм; тегло 4,82 г.[18] Непълен отпечатък. Ядрото е било по-малко от диаметъра на матриците, поради което горната част от изображението е извън него. Би могло да се предполага, че и първият ред от надписа с името на собственика също е останал извън ядрото, но също така е възможно името да е изписано съкратено с две или три букви на първия ред (IѠ; KѠN; MX).

Непубликуван.

Лице. Силно корозирала повърхност. Виждат се само очертанията на бюстово изображение (Архангел Михаил ?).

Опако. Четириредов надпис:

. . . CΠA . | KANΔΔ'S | KȣMЄPK | HAP'

. . . σπα [θ(αρο)κανδ(ι)δ(ᾶτος)] (καὶ) κουμερκηάρ(ιος)

83. 1622а. Γρηγόριος β' (28.03. 1283 – 06. 1289)

Съхранява се в колекцията на НИМ – София. Намерен е от иманяри неизвестно точно къде. Размери: диам. 52 мм, тегло 92,35 г. Добре центриран и отличен отпечатък. Пропукан и отворен по линията на канала. В периферията над главата на Богородица печатът е пробит и е висял от документа.

Публикация: Пенчев 2009, 277-279.

Паралели: В музея „Бенаки" в Атина се съхранява друг екземпляр (Oikonomides 1986, 132-133, no. 141; Laurent 1963, no. 36; Zacos 1984 no. 40). Доколкото може да се съди от илюстрацията му в цитираните публикации, двата моливдовула са отпечатани чрез един и същи булотирион. Напълно еднакъв е текстът от реверса на двата печата. Що се отнася до изображението на лицевата страна, има някои различия, но те се дължат на деформацията на екземпляра от Атина.

[18] Илюстрация, метрични данни и информация за произход ми изпрати С. Димова от ИМ – Несебър. Ползвам се от възможността да й благодаря.

Лице. Богородица с нимб, мафорион и химатион седи на трон с високо облегало, украсено със специфичен орнамент, състоящ се от знака Х, с по една точка във всяко от полетата между раменете му. Държи в скута си Младенеца. От двете ѝ страни над облегалото на трона титули: М-Р || ΘV.

Опако. Седемредов надпис:

-+-| ΓΡΗΓΟΡΙΟϹЄ | ΛЄѠΘVΑΡΧΙЄΠ | ΙϹΚΟΠΟϹΚѠΝϹΤΑΝ | ΤΙΝΟVΠΟΛЄѠϹΝ | ЄΑϹΡѠΜΗϹΚΑΙΟΙ | ΚΟVΜЄΝΙΚΟϹ | ΠΡΙΑΡΧΗϹ ;

+ Γρηγόριος ἐλέῳ Θ(εο)ῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας [Ῥ]ώμης καὶ οἰκουμενικὸς π(ατ)ριάρχ[ης]

Известни са трима патриарси с това име. Иконографията на Богородица насочва към идентифициране с Григорий II. Издателят на екземпляра от НИМ съвсем резонно търси аналогия в украсата на облегалото на трона на Богородица, засвидетелствано върху монетите на Михаил VIII Палеолог (1261 – 1282).

Григорий II е роден в Кипър през 1241 г. с християнското име Георги. Още като младеж напуска острова и заминава за Никея, а по-късно пребивава в Константинопол, където се обучава при прочути учители като Георги Акрополит. Самият той е един от изтъкнатите книжовници през XIII в. След шестгодишно патриаршестване той абдикира през юни 1289 г. и се оттегля в манастир.

Въпросът, който възниква, е как може да се обясни намирането на печата му в България. За съжаление, не знаем точно къде е намерен. Ако не е от територии, които по това време са принадлежали на Византия, то би могло да се търси някакво събитие в отношенията между България и Византия. Вл. Пенчев допуска, че намирането на печата би могло да е във връзка с разменена кореспонденция между българския патриарх Йоаким III по повод освобождаването от заложничество на българския престолонаследник Тодор Светослав.

84. 1642А. Ἀπλασάκης πρωτοσύγκελλος (трета четвърт на XI в.)

Съхранява се в РИМ – Силистра, п. инв. № 4817. Намерен е при археологически разкопки през 2007 г. на обект УПИ 1; кв. Д-1, дълбочина 15,83 м, ръководени от гл. ас. д-р Румяна Колева. Размери: 21-25 мм, тегло 7,75 г. Пълен и добре съхранен отпечатък.

Публикация: Пенчев, 2012 г, 157-158.

Лице. Двойно пресечен разцъфнал патриаршески кръст.

Опако. Петредов надпис:

+ΚЄΡ'Θ'| ΤѠϹѠΔȣΛ'| ΑΠΛΑϹΑΚΗ | ΠΡѠΤ'ϹVΓ | ΚЄΛΛѠ | - o -

+ΚЄΡ'Θ'| ΤѠϹѠ . ȣΛ'| ΑΠΛΑϹΑΚΗ | ΠΡѠΤ'ϹVΓ | ΚЄΛΛѠ | - o -

+ Κ(ύρι)ε β(οή)θ(ει) τῷ σῷ δούλ(ῳ) Ἀπλασάκῃ πρωτ(ο)συγκέλλῳ

Новият екземпляр внася корекции в иконографията на кръста от лицевата страна и потвърждава продължителната кореспонденция на този протосингел с адресата му в Дръстър, навярно Христофор, протосингел и митрополит на Дръстър.

85 – 86. Θεόδωρος ἀρχιεπίσκοπος Ἀγχιάλου (втора половина на XI в.)

1661а. Намерен е при археологическите разкопки на Аква Калиде през 2012 г., п. инв. № 104. – кв. Д 6, дълб. 1,12 м от котата. Размери: диаметър 14-16 (13) мм; дебелина 3,5 мм; тегло 4,50 г. Пълен и добре съхранен отпечатък.

1661б. Намерен е при археологическите разкопки на Аква Калиде. На този етап липсват данни за печата. Илюстрация на същия ми изпрати покойната Цоня Дражева през 2012 г.

Двата екземпляра са отпечатани чрез един и същи булотирион и са добре съхранени.

Непубликувани.

Паралели: Други три екземпляра, отпечатани чрез същия булотирион, са намерени в Поморие (Jordanov 2009, no. 1659); крепостта при с. Мелница, Елховско (Jordanov 2009, no. 1660) и в Стария Несебър (Jordanov 2009, no. 1661).

Лице. Триредов надпис:

+АРХН | . ТРАТН | ΓЄR'Θ'

+АРХН | . ТРАТН | . ЄR'Θ'

Опако. Четириредов надпис:

ΘЄΟΔω | ΡΟΑΡΧΙЄ | ΠΙϹΚΟΠω | ΑΧЄΛ'

ΘЄΟΔω | ΡΟΑΡΧΙЄ | ΠΙϹΚΟΠω | ΑΧЄΛ'

\+ Ἀρχηστράτηγε β(οή)θ(ει) Θεοδώρο ἀρχιεπισκόπῳ Ἀχελ(οῦ)

Интересно е обръщението Ἀρχηστράτηγε. Вероятно се отнася до Архангел Михаил. Това е втори подобен случай на архиепископ на Анхиало (вж. печата на Никифор, Jordanov 2009, nos. 1664-65), когато имаме обръщение към Архангел Михаил, а отсъства неговият образ.

87. 1674a. Θεόφανης ἀρχιεπίσκοπος Ἀρκαδιούπολεος (X – XI в.)

Съхранява се в РИМ – Силистра. Заведен е в инвентарната книга за монетите и печатите от археологическите разкопки в Силистра под № 4829. Намерен е по време на ежегодните археологически разкопки в Силистра на обект „Базиликата". Размери: 23-25 мм, тегло 5,63 г. Добре центриран, но непълен отпечатък. Не са излезли части от матриците.

Публикация: Пенчев 2011, 163-164, обр. 1.

Лице. От кръговия надпис: +K . . . . . . TωCω . . В средата патриаршески кръст върху постамент от три стъпала. От основата му излизат растителни повлеци.

Опако. Петредов надпис:

+ΘЄω | ΦΑΝΙΑΡΧΙ | . ΠΙϹΚΟΠ . | . . . . . Ι8Π | . . . . ΟϹ

\+ Κ(ύρι) [βοήθει] τῷ σῷ [δούλῳ] Θεωφάνι ἀρχι[ε]πισκόπ[ῳ Ἀρκαδ]ιούπ[ολε]ος

Разбира се, предложеното от мен попълване може да бъде потвърдено единствено от наличието на по-добре съхранен паралел. В Силистра е намерен още един печат на архиепископ на Аркадиуопол – Стефан (Jordanov 2003, no. 10.4).

88. 1681a. Βασίλεος ἐπίσκοπος Βεληκίας (X – XI в.)

Съхранява се в колекцията на РИМ – Хасково. Инв. № H – 2074. Намерен е в землището на с. Малево, местността Малевото. Размери: 10,6-17,3 мм; тегло 2,83 г. Някога отличен отпечатък, от който е съхранена половинката.

Публикация: Йорданов 2013в, 180.6, обр. 2.

Лице. Бюст на Богородица с нимб, мафорион и химатион. На гърдите си носи медальон с лика на Младенеца. Ръцете ѝ са вдигнати в оранс. Над тях титули: M-P || . . : Μή(τη)ρ [Θ(εο)ῦ]

Опако. Шестредов надпис:

\- + - | ΘΚЄR'Θ' | TωCωΔ8'| RACHΛЄΙω | . ΠΙϹΚΟΠ'| RЄΛΗΚ'| - Α' -

\- + - | . . . R'Θ' | . . . ωΔ8'| . . CHΛЄΙω | . . ΙϹΚΟΠ'| RЄΛΗΚ'| - Α' -

\+ Θ(εοτό)κε β(οή)θ(ει) τῷ σῷ δού(λῳ) Βασηλείῳ ἐπισκόπ(ῳ) Βεληκ(ί)α(ς)

Точната локализация на Велекия е неизвестна. Предполага се, че това не е селище, а регион, населен със славяни, намиращ се под юрисдикцията на митрополитите на Филипи и Филипопол! В нотиция VII: от началото на X в. е посочен епископ на Велекия, подчинен на митрополита на Филипопол (Darrouzes 1981, 285.VII.593) и на Филипи (Darrouzes 1981, 285.VII.616). Това се обяснява или с техническа грешка, или с факта, че населението от тази епархия се движи със стадата си и съобразно сезона е под юрисдикцията на митрополита на Филипи или Филипопол (Laurent 1963, 540-541; Peri 1992, 159-187).

89. 1699а. Ἰωάννης ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας (IX – X в.)

Частно притежание. Предложен за изкупуване в Регионален исторически музей – Шумен. Първоначалната информация бе, че той е намерен в землището на с. Вълнари, Шуменско. Впоследствие информаторът уточни, че всъщност става дума за района между селата Векилски и Пет могили, което е недалеч от Вълнари. Размери: диам. на ядрото 20-22 мм, на самия печат 19 мм, дебелина 3,5 мм, тегло 10,76 г. Отпечатъкът е добре центриран и пълен, но повърхността на ядрото е червеникава и самият печат има подозрителен външен вид. Изображението на лицевата страна не е контрастно и релефно, а размазано.

Публикация: Йорданов 2013, 262-267.

Лице. Бюст на Богородица с нимб, химатион и мафорион, представена насреща. Пред гърдите си държи медальон с лика на Младенеца. От двете ѝ страни вместо титули е гравиран по един кръст. Надписът с инвокацията е пълен, но първите и последните букви са изтрити и се виждат само в контур: +ΘΚЄROΗΘ’ΤѠCѠΔ8Λ’

Опако. Петредов надпис:

+ IѠAN | 8APXIЄΠ | HCKOCΠ8 | R8PΓAP | IAC :

+ Θ(εοτό)κε βοήθ(ει) τῷ σῷ δούλ(ῳ)Ἰωάνου ἀρχηεπησκόσπου Βουργαριας

Текстът на опаката страна е доста странен и се различава от византийските църковни печати или от тези на българската църква, които имат византийски произход[19].

Най-напред бих посочил нестандартната форма и големина на буквите. Това свидетелства за липса на рутинност на гравьора. Наблюдават се и някои отклонения от стандартния текст. В полето отгоре преди текста се вижда декоративен елемент, съставен от .. _ . . Двете точки в началото на декоративния елемент са върху I от името на собственика на печата и тя изглежда като Ï. Тирето от декоративния елемент е изписано върху следващата буква от името на собственика –W, и изглежда като знак за съкращение. В случая обаче името на собственика е изписано изцяло. Подмяната на I с H не е кой знае какво изключение. Вече истинска загадка представлява петата буква C от третия ред. При което се получава ἀρχηεπησκόσπου вместо ἀρχηεπησκόπου. Това грешка ли е или умишлено търсен ефект?

Граматически печатът също се различава от стандартните. Надписът на опаката страна, вместо в генитив, е в датив, което се среща по някои български печати[20]. Нестандартно е и изписването на Βουργαρίας вместо Βουλγαρίας, но това също не е изключение. Същата форма срещаме при най-ранния църковен български печат[21].

[19] Имам предвид печатите на другия архиепископ на България Георги (870 – 893). За него вж. (Йорданов 2001, № 133-142).

[20] Подобна падежна форма има печатът на Григорий, магистър на българите (Йорданов 2001, № 131а; Йорданов 2004, 507-513).

[21] Този на Исая, епископ на България (Йорданов 2001, № 132).

Основният въпрос, който възниква от тези отклонения, наблюдавани върху печата, е: това оригинал ли е? Ако е оригинал, защо са тези отклонения, които различават текста на този печат от други подобни?

Съмненията ни в автентичността на паметника се увеличават, когато разгледаме детайлно изображението на лицевата страна. То е много близко до това на Георги, архиепископ на България. Дори може да се допусне, че е от една и съща матрица, но в случая отпечатъкът не е бил сполучлив, получило се е леко подхлъзване и деформация, а може би това е направено умишлено.

Копирането на изображението от матрица на друг печат може да бъде обяснено със затрудненията на гравьора да гравира едно изображение, докато гравировката на буквите е била по-лесна. И той е копирал това от печатите на Георги! Въпросът е кога? През IX – X в., или в наши дни?

На основния въпрос дали е фалшификат не може да се отговори еднозначно. Аргументите от дългогодишната ми работа с византийските и българските печати надделяват, че това е фалшификат. Но също така не бива да се изключи макар и малката вероятност да е оригинал, изработен във време и място, когато е липсвал опитен гравьор и се е наложило това копиране от вече съществуващ печат и отклоненията в надписа[22].

Тогава възниква въпросът кой е този Йоан, познат ли е такъв архиепископ на България от IX – X в.?

Подобно име отсъства от списъците на българските архиепископи и патриарси в Синодика на Борил и в по-късните поменици. Името на архиепископ с това име срещаме в една приписка на старобългарския книжовник Йоан Презвитер, превел от гръцки през първата половина на X в. житието на св. Антоний Велики.

Но да се върнем към печата. Сигурното е, че той в никакъв случай не е византийски. Такива пропуски са недопустими! Би могло да се помисли за изработка извън Константинопол в България при екстремни условия, когато е липсвал опитен гравьор.

Ако допуснем възможността да е оригинален и свързан с България, то хронологически той ще следва този на Георги, архиепископ на България, който се датира в 877 – 893 г. В този случай Йоан ще е бил глава на българската църква в началния период на царуването на Симеон I, когато се формира българската църква, и той наистина би могъл да бъде наречен църковен строител.

90. 1730б. Νικήτας πρόεδρος τῆς Μάκρης (XI – XII в.)

Частно притежание, документиран от д-р Иля Прокопов. Неизвестен произход от България. Добре центриран и пълен отпечатък, покрит с бяла паста, което е усъмнило г-н Прокопов, че се касае за фалшификат. Не съм виждал оригинала. При всички случаи е копие на оригинала.

Непубликуван.

Паралели: Други три екземпляра, отпечатани чрез същия булотирион, се съхраняват в колекциите на Дъмбъртън Оукс (Nesbitt-Oikonomides 1991, no. 76.2).

Лице. Богородица с нимб, мафорион и химатион седи на трон с високо облегало. Държи пред себе си медальон с лика на Младенеца, от двете ѝ страни титули: M-P || ΘV.

*Опак*о. Петредов надпис:

+| СФРАΓΙC | NIKHTAT8 | ΠΡΟЄΔΡΟV | THCMA | KPHC

+Σφραγὶς Νικήτα τοῦ προέδρου τῆς Μάκρης

[22] В крайна сметка неособено издържани са и надписите върху печатите на Симеон като архонт на България (Йорданов 2001, № 28-39).

91. 1756а. Κωνσταντῖνος μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως (XI в.)

Частно притежание. Копирка върху хартия и препис дължа на В. Станков от Батак. Той ги е получил от възрастен член на нумизматичното дружество „Филипопол“. Навярно това е същият екземпляр, който е видял в Пловдив Ал. Пейков. Вероятно произхожда от Пловдив.

Лице. Два фронтални бюста на св. Петър и св. Павел. Държат помежду си кръст.

Опако. Петредов надпис:

+KЄR. | TѠCѠΔ8 | KѠN MΡΟΠ |ΛΙΤ’ΦΙΛ.| ΠΟΛЄѠ. | - ο -

. . . . Θ’ | . ѠCѠ . . | KѠN MΡΟΠ |ΛΙΤ’ΦΙΛ.| ΠΟΛЄѠ. | - ο -

+K(ύρι)ε β(οή)[θ(ει)] τῷ σῷ δού(λῳ) Κων(σταντίνῳ) μ(ητ)ροπ(ο)λίτ(ῃ) Φιλι[π(που)]πόλεω[ς]

92. 1756б. Θεόφυλος μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως (XI в.)

Частно притежание. Копирка върху хартия и препис дължа на В. Станков от Батак. Той ги е получил от възрастен член на нумизматичното дружество „Филипопол“.

Лице. Бюст на св. Тома. От двете му страни надпис: ο-Α-Γ. | . Θ -Ѡ-. Α-C.

Опако. Петредов надпис:

+KЄR . | T’C’Δ’Θ . Ο | ΦVΛ’ΜΗ . Ρ’ ΦΙΛ .| ΠΟΛЄ . | - ο -

+K(ύρι)ε β(οή)[θ(ει)] τ(ῷ) σ(ῷ) δ(ούλῳ) Θεοφύλ(ῳ) μη [τ ρ(ο)π(ολίτῃ) Φιλ(ι) [π(που)]πόλε[ω(ς)

Това е неизвестен от другаде митрополит на Филипопол.

93 – 94. Κωνσταντῖνος Ἄγγελος, първи братовчед на императора преди 1194 г.

1742а = 321а. Съхранява се в частна колекция. Произхожда от района на с. Долнослав, Асеновградско. Размери: на ядрото 19,5-32 мм; на зрънчестия кръг 34? мм и дебелина 3,1 мм. Тегло 11,54 г. Половинка от някога великолепен отпечатък.

Публикация: Йорданов 2012, 109-113.

1742а = 3216б. Съхранява се в частна колекция. Неуточнен произход, но навярно е от Южна България. Размери: на ядрото 37,37 мм; на зрънчестия кръг 32? мм и дебелина 3 мм. Непълен и зле съхранен отпечатък. Повърхността му е надраскана с острие, като че ли се отнася до графити. С усилие се идентифицират само няколко букви от деветредовия надпис.

Публикация: Стоименов 2012, № 10; Йорданов 2012, 109-113.

Двата екземпляра са отпечатани чрез един и същи булотирион. За сравнение предлагаме и пълен текст от по-добре съхранен екземпляр (Zacos 1972, no. 2743).

Лице. Архангел Михаил в ход наляво (част от сцената Благовещение. От надписа: X-A-I-PЄ || KЄ - XA –PI . - . . . - . . - . = Χαῖρε Κεχαρι[τωμένη, ὁ Κύριος μετά σοῦ] (в превод Блага вест – Бог в теб).

Опако. Деветредов надпис:

+ ΠΟΡ	. . . Ρ	. ΠΟΡ
ΦVΡΟΦVΟVC	. . . . . . ΟVC	. . . ΟΦV . . .
ЄKΓΟΝΟΝKѠΝ	. . . . KѠΝ	. . . . ΝΟΝ . . .
ϤΑΝΤΙΝΟΝ: ΠΡѠ	. . . . ΠΡѠ	. . . . . ΝΟΝ . . .
ΤЄΞΑΔЄΛΦΟΝΑ	. . . . ΦΟΝΑ	. . . .
ΓΓЄΛΟΝRΑCΙΛЄѠC	. . . . . . .ΑCΙΛЄѠC	. . . .
KVΡѠΜΑΓΡΑΦѠΝ	. . . . . . ΓΡΑΦѠΝ	. . . .
ΗCΦΡΑΓΙCΔΙ	. . . . . . ΙCΔΙ	. . . .
ΑΓΡΑΦЄΙ	. . . . . ЄΙ	. . . .

+ Πορφυροφυοῦς ἔκγονον Κωνσταντῖνον,

πρωτεζάδελφον Ἄγγελον βασιλέως,

κύρωμα γραφῶν ἡ σφραγίς διαγράφει.

[+ Πο]ρ[φυροφυ]οῦς [ἔκγονον] Κων[σταντῖνον] πρω[τεζάδελ]φον Ἄ[γγελον βα]σιλέως [κύρωμα] γραφῶν [ἡ σφραγ]ίς δι[αγράφ]ει.

„ + На царствения по произход потомък Константин, първи братовчед на Ангел василевса, печатът писмата потвърждава”.

Собственикът на печата, изпратил своята кореспонденция до неизвестен адресат в землището на дн. с. Долнослав, Асеновградско, е бил Константин Ангел, първи братовчед на императора Исаак II Ангел и внук на основателя на династията Ангели – Константин (за него виж по-горе при печата на Исаак Ангел № 31).

Кога точно е роден Константин Ангел, няма сведения. Името му се появява във връзка с бунта му във Филипопол. Той е изпратен към 1193 – 1194 г. за стратег на Филипопол, който бил преден пост на византийската войска срещу българите. Тук обаче той вдига бунт, провъзгласява се за император и прави опит да се възкачи на трона. По пътя за Адрианопол е предаден от своите съмишленици и ослепен по заповед на императора.

95. 1810а. Λέων Ἀθανάτος – частно лице (последна четвърт на XI в.)

Съхранява се в Исторически музей – Асеновград, полеви инвентарен номер 74 от 26.07.2012 г. Открит е при археологически разкопки на Асенова крепост 2012 г. Размери: 27 (24,5) 2 мм, тегло 10,43 г. Пълен и добре съхранен отпечатък.

Публикация: Йорданов, Морева 2013, № 9.

Не са познати паралели.

Лице. Права фигура на св. Георги като воин. С дясната ръка се подпира върху дълго копие, а с лявата придържа щит, опрян в земята. От двете му страни вертикален надпис: O-A-ΓI-O’|| Γ Є-ϢP-ΓI-O-.

Опако. Петредов метрически надпис:

+ | AΘANA | TONΛЄON | TACKЄΠOIC | MЄMAP | TVC

+ Ἀθανάτον Λέοντα σκέποις με μάρτυς

Проблемът, който възниква от този текст, е относно термина Ἀθανάτον – фамилно име ли е или е член на един специален корпус от византийската армия Αθάνατοι – безсмъртните (Oikonomides 1972, 332-333; Kühn 1991, 243-24). Дори да приемем, че е фамилно име Ἀθανάτος, произходът му по всяка вероятност ще е свързан с този корпус.

Представеният печат има датировка в последната четвърт на XI в. Такова фамилно име не е познато и то обогатява просопографията на Византия с още едно. Подобни фамилни имена, свързани по произход с длъжности, са известни.

96. 1811а. Κωνσταντῖνος Ἀλανός – втора половина на XI в.

Съхранява се в частна колекция. Произход – Асеновградско! Размери: 11-13 (11) 2 мм, тегло 2,63 г. Ядрото е малко и отпечатъкът не е добре центриран, което затруднява четенето. На лицевата страна първите два реда са неясни, но вероятно се отнася до инвокативен надпис. На опаката страна буквите са по-релефни, но последният ред е размазан и не може да сме напълно сигурни в прочита му.

Публикация: Йорданов, Морева 2013, № 8.

Лице. Четириредов надпис:

ΘKЄ | ROHΘH | TϢCϢ | Δȣ’

Опако. Триредов надпис:

ΚѠΝ | ΤΟΑΛΑ | ΝѠ

Θ(εοτό)κε βοήθει τῷ σῷ δούλ(ῳ) Κων(σταντίνῳ) το ᾿Αλανῷ

В колекцията на Дъмбъртън Оукс се съхранява непубликуван екземпляр (DO 58. 106. 2314), който с по-голяма сигурност може да се свърже с Константин Алан.

Лице. Права фигура на св. Георги, с дясната ръка държи копие, а в лявата щит, опрян в земята. От двете му страни вертикален надпис: ʘ-Γ-Є || Ѡ-Ρ-Γ-Ι'.

Опако. Петредов надпис:

+ΚЄR'Θ' | ΤѠCѠΔ'| ΚѠΝ ΑΛΑ | ΝѠ

+Κ(ύρι)ε β(οή)θ(ει) τῷ σῷ δ(ούλῳ) Κων(σταντίνῳ) (τῷ) ᾿Αλανῷ

Ако нашият прочит е коректен, то личност с такива имена е известна в наративните източници и е свързана с този регион. Отнася се до притежателя на съкровището от сребърни съдове при с. Величково, Пазарджишко – проедърът Константин Алан (Йорданов 2013 а, 521-535).

Името на магистър Константин Алан е съобщено през 1045 г. във връзка с войната на империята срещу Аплисфер (Абдул Севар), емир на Двин. За командващ византийската армия в Иверия е назначен вестархът Михаил Иасит. Негов помощник е магистър Константин Алан, който е изпратен срещу град Тивион (Двин) (Scylitzae 1973, 437. 37-39).

Ако двете информации се отнасят до едно и също лице, той ще е бил повишен в ранг на проедър след средата на XI в. Ако нашият печат е принадлежал на същия сановник, той е в качеството си на частно лице и ще се датира в третата четвърт на XI в. Следователно кореспонденцията на Константин Алан ще е била получена в крепостта Петрич (ако под Асеновградско се разбира крепостта Петрич) по едно и също време с тази на Апасий Пакуриани.

97. 1812в. Νικήτας ᾿Αλανός – втора половина на XI в.

Съхранява се в РИМ – Ямбол. Намерен е през 2013 г. при разкопки в м. Малкото кале, с. Воден, Боляровско, където се намира малка, но добре запазена крепост с площ от ок. 1,0 дка, на 400 м източно от добре известния средновековен манастир. Към момента проучванията показват, че крепостта функционира в периода XI – XII век, като е унищожена вероятно при III кръстоносен поход. Обектът е изключително интересен и откритите луксозни материали – сграфито керамика, стъкло и др., показват, че вероятно се отнася по-скоро за византийски средновековен замък, а не за военен обект.

Размери: 18 мм, непълен, но добре съхранен отпечатък. Части от изображението и надписа не са отпечатани. Това затруднява цялостното четене.

Непубликуван.

Лице. Композиция от двама или трима военни светии в цял ръст насреща. Този в средата се подпира с дясната ръка върху дълго копие, а с лявата придържа щит, опрян на земята. Представеният вляво държи копие на рамо, а с лявата ръка по същия начин придържа щит, опрян в земята. От представения вдясно се виждат само контури от изображението.

Опако. Петредов надпис:

+ΑΓΙΟΙ | Τ8 Θ8R'.' | ΤЄΝΙΚЄ | ΤΟΝΑ . . | ΝΟ .

+᾿Αγιοι τοῦ Θ(ε)οῦ β(οή) [θ(ει)] τε Νικέ[τ(αν)] τὸν ᾿Α[λα] νὸν

Сред известните представители на фамилията Алани Никита е непознат[23].

[23] Липсва в статията за тази фамилия на проф. Зайбт – „Alanos" als byzantinischer Herkunfts- oder Familienname auf

98. 1816а. Θεόδωρος Ἀμασειάνος − частно лице (последна четвърт на XI в.)

Намерен е в периферията на София на изхода на Цариградско шосе при хотел „Църна маца“, на гърба му. Там имало развалини от някаква стара постройка и параклис. Печатът е намерен заедно с този на севаста Ирина Комнина. От същите хора! Размери: 23-23 (21) 3 мм, тегло 9,42 г. Непълен отпечатък. Периферните букви са отрязани. Ядрото е било малко за матриците.

Непубликуван.

Лице. Петредов надпис:

. . . А . | . . С . РА . . | СМАКАІТО| ПРАКТЄ | А

+ГРАФ | ѠΝСФРАГІ | СМАКАІТО| ПРАКТЄ | А

Опако. Четириредов надпис:

АМАСІА | Ν8ТѴΓХА | ΝϤΘЄОΔѠ | РОѴ

[+ Γρ]α[φῶν επι]σ[φ]ρα[γί]σμα καὶ τὸ(ν) πρακτέα Ἀμασιάνου τυγχανει Θεοδώρου

+ Γραφῶν σφραγίσμα καὶ πρακτέα Ἀμασιάνου τυγχανει Θεοδώρου

Надписът съдържа две интресни лигатури: на третия ред на аверса Т+ О; и на третия на реверса: Є + І = **Ϥ**.

Теодор Амасиан е неизвестен от изворите. Засвидетелстван е чрез две групи печати. При едната е проедър, според екземпляр, съхраняван в колекцията на Археологическия музей при БАН (инв. № 47), а при другата е ректор (Jordanov 2011, no. 67). Нашият печат е метрически и представя Теодор като частно лице. Той най-вероятно е най-късният. Интересно е, че тук са намерени два печата, датирани приблизително по едно и също време. Що за манастир е имало там?

99. 1868а. Νικηφόρος Διογένης (последна четвърт на XI в.)

Съхранява се в колекцията на Археологически музей – Велики Преслав, п. инв. № 195. Намерен е при археологически разкопки в Преслав, обект „Владетелска църква-некропол”, квартал 151; квадрат 95, височина 135,040 м; в жълто-кафява сбита пръст до подравнено ниво в сграда IV, на 16.09.2014 г. Ръководител: гл. ас. д-р Мария Манолова. Размери: 21,5-22 (21) 4 мм, тегло 7,67 г. Добре центриран и пълен отпечатък. Повърхността му е нарушена и буквите не са отчетливи. Отчупен е отгоре. Висок релеф на изображението на Богородица.

*Непубликуван***.**

Няма точни паралели.

Лице. Бюст на Богородица, държаща медальон с лика на Христос пред гърдите си. Сигла: . . || ΘѴ.

Опако. Четириредов надпис:

+| ΝІКΗФО | Р8СФРА | ΓІСМАТ8 | ΔІОΓЄ | ΝОѴ

+Νικηφορου σφραγίσμα τοῦ Διογένου

В непубликуваната колекция на Г. Закос [BnF 971] и DO 551 3930; DO 55 1 3931 се съхраняват три екземпляра със същия текст, но без изображението на Богородица:

+| ΝІКΗ | ФОРОѴ | СФРАΓІС | . МА . – ТОѴ | ΔІОΓЄ | ΝОС | - . -

+Νικηφορου σφραγίσμα τοῦ Διογένου

Очевидно двете групи печати принадлежат на едно и също лице.

Датировката им е най-общо в последната четвърт на XI в. и собственикът им

byzantinischen Siegeln des 11. Jahrhunderts, изпратена ми в ръкопис.

би могъл да се идентифицира със сина на Роман IV Диоген (1068 – 1071). На неговата биография и поведение Ана Комнина посвещава няколко параграфа в глава IX по повод заговора срещу императора в 1094 г.

Никифор е син на императора Роман IV Диоген от брака му с Евдокия Макремволитиса[24]. Предполага се, че е роден между 1068 и 1071 г., когато баща му е бил император, както отбелязва Ана – „родени в Порфирата и затова се наричали порфирородени." Известно е също така, че след пленяването на Роман IV при Манцикерт в 1071 г. той обещал синът му (кой от двамата?) да се ожени за дъщерята на султана Алп-Арслан, която трябвало да приеме християнството. Новият император Михаил VII (1071 – 1078) веднага след възцаряването си им смъкнал червените сандали, строшил им златните венци и ги превърнал от императори в частни лица, нещо повече, заедно с майка им императрица Евдокия той ги заточил в Киперудския манастир на Босфора. След възцаряването си Алексий ги обкръжил с внимание не само заради страданията, които те претърпели, но и заради необикновената им сила и красота. За Никифор Ана отбелязва, че имал могъщо телосложение и с цяла глава се възвисявал над околните.

През 1081 г. двамата братя придружават императора в кампанията срещу Роберт Гискар. На състоялия се съвет преди битката при Дирахион (18 октомври 1081 г.) те вземат страната на младите пълководци, които посъветвали императора да влезе в битката, завършила катастрофално за византийците. Никифор е бил тогава около дванадесетгодишен.

Двамата братя участват и в похода срещу печенегите през лятото на 1087 г.

На свикания военен съвет преди да пресекат Хемус и да навлязат в Паристрион, те отново взимат страната на младите пълководци, които съветват императора да продължат похода, и отново резултатът е плачевен. Същата ситуация се повтаря преди битката при Дръстър през август 1087 г. По-старите пълководци съветвали да се отложи сражението и да се отправят в пълно въоръжение за Велики Пристлава и „от там да нападаме всеки ден скитите". Докато се водели тези разговори, Диогеновите синове като млади (на около 17 – 18 години) и още невкусили от ужасите на битките… извадили мечове и извикали: „Не се бой, царю! Сами, като извадим мечовете си, ще ги направим на късове". Това подтикнало императора да започне битката.

Косвена, а може би и пряка връзка може да се потърси между печата, намерен в Преслав, и следните събития. Преди решителната битка с печенегите при Дръстър императорът отделил шест души, а именно двамата синове на Роман Диоген …, поверил им охраната си и им заповядал да гледат само него… след поражението той (императорът) останал само с двадесет храбри конници, именно с Никифор, Диогеновия син… По време на бягството един скит настигнал отзад Никифор Диоген, искал да го удари. Самодържецът го видял и извикал "Гледай и назад, Никифоре". Диоген се обърнал бързо и ударил преследвача в лицето… По-късно императорът разправял, че не бил виждал никога у човек такава бързина и сръчност (ГИБИ, VIII 1971, 63-66).

Навярно Никифор Диоген е съпровождал императора до спасението в Голое и пристигането им в Берое.

Не е уточнено кога, но преди 1093 г. е назначен за дук на о. Крит. След завръщането си в Константинопол той организира заговор срещу императора и прави няколко неуспешни опита за покушение. Императорът заподозрял Никифор Диоген и за да научи подробности, извикал своя брат и велик доместик Адриан, женен за сестрата на Диоген,

[24] Сведения за живота му според Алексиадата и други източници вж. у Skoulatos 1980, no. 146, 233-237.

и му заповядал да покани Диоген в палатката си, да го разположи и да научи плановете му. Този опит на Адриан не дал резултат. Тогава императорът извикал при себе си Музак и му заповядал с оръжие и помощници да отведе Диоген от палатката на доместика, но да не му поставя окови и да не му причинява зло. Музак пристъпил към изпълнение на заповедта. Цяла нощ той увещавал и уговарял Никифор, но последният отговарял дръзко. Въпреки заповедта Музак решил да го подложи на мъчения и още в началото им Никифор не изтърпял и признал всичко (признанията му били записани от Григорий Каматир, наскоро назначен за секретар на императора. За него вж. тук при № 105). Участниците в заговора се оказали висши сановници, сред които и зетят на императора Михаил Таронит, тогава панхиперсеваст.

Никифор Диоген бил уличен, окован и изпратен на заточение, ослепен според Ана без знанието на императора, в деня на великите апостоли на 29.06.1094 г. По-късно бил опростен от императора и частично възстановен, но той се отказал от столичния живот, върнал се във владенията си, където се отдал на книжовна дейност, отначало слушал това, което му прочетат. Самата Ана заявява: „Аз, която не съм съвсем невежа в науката, и поради това успях да разбера какви великолепни са знанията на Диоген в теорията“. Не се знае кога е починал!

Кога е била получена кореспонденцията му в Преслав? Печатът е в качеството му на частно лице. Кога – дали след ослепяването или преди това, не можем да сме категорични. Тук са намерени печати на императора Алексий I Комнин, брат му Адриан, също като частно лице, при което би могло да се отнесат към пребиваването на тези лица в тази част на страната, а именно лятото на 1087 г.

100. 1868б. Θεόδωρος Δοβρομιρός (1070 – 1080)

Намерен е при разкопки на обект „Владетелска църква" във Вътрешния град на Преслав през 2013 г. с ръководител гл. ас. д-р П. Димитров[25]. За съжаление, е открит на рампата от спасителните разкопки във връзка с подпорната стена източно от „Владетелската църква“. Не е сигурно дали е от първия или от втория им етап, защото ползвахме една и съща рампа. По-вероятно е да е било от втория, което ще рече в квартал 151, квадрати 183-193. Размери: диам. 19,3 мм, деб. 4,3 мм. Пълен и добре съхранен отпечатък.

Непубликуван.

Лице. Бюст на Богородица, държаща медальон с лика на Христос пред гърдите си. Сигла: . . || ΘV.

Опако. Четириредов надпис:

+| ΘΚЄR'Θ' | ΘЄΟΔΟΡ' | ΤΟΔΟRΡ| . ΙΡΟ

+Θ(εοτό)κε β(οή)θ(ει) Θεοδόρο το Δοβρ(ο)[μ]ιρο

Досега бяха известни печати на същия сановник в качеството му на вестарх (Jordanov 2009, III, nos. 387-394) и протопроедър (Jordanov 2009, nos. 529-536).

При новия екземпляр липсва титла. Следователно е в качеството му на частно лице. Кога – дали паралелно с горните печати, преди или след тях?

При всички случаи в Преслав е получена кореспонденция от Теодор Добромир, скрепена с три различни групи печати. Следователно адресатът на Теодор Добромир ще е пребивавал тук продължителен период от време, или Теодор Добромир е имал трайни интереси тук, защо не и владение! Един българин по произход да има владение в бившата българска столица!

[25] Ползвам се от възможността да му благодаря за предоставената находка.

101. 1874A. Δούκαινα Πατρίκια (XI в., преди 1067 г.)

Намерен е при разкопки на Аква Калиде през 2010 г., п. инв. № 11. Размери: диаметър 18-20 (18) мм; дебелина 1,5 мм; тегло 3,14 г. Някога е бил пълен отпечатък. Сега повърхността му е зле съхранена и изличена. Идентифицирането правим по негов паралел.

Непубликуван.

Лице. Четириредов надпис:

ΘKЄRo| HΘITH | CIΔOV | ΛHC

. KЄ . . | HΘITH | . IΔOV | ΛHC

Опако. Четириредов надпис:

ΠAT | PHKVAc | Δ8KЄ| NIC

ΠAT | PHK . . . | . 8 . . | . . .

Θ(εοτό)κε βοήθ(ε)ι τῆ σι δοῦλης Πατρηκύᾳς Δουκενις

Поради необичайната палеография на някои от буквите и отсъствието на титли е затруднено датирането. То обаче не бива да надхвърля 60-те г. на XI в.

Любопитен въпрос е до кого в Плиска и Аква Калиде е писала Патрикия от фамилията Дуки. Дали до едно и също или различни лица? В Плиска до някой близък? Тук е изпращал своята кореспонденция и стратегът на Велики Преслав Андроник Дука (Jordanov 2009, nos.1393-1396). В Аква Калиде може би до някой близък, лекуващ се там!

102. 1885a. Εὐλόγιος Μωσῆς (XII в.)

Съхранява се в частна колекция в Москва (М-273). Закупен е от аукцион с информация, че произхожда от България. Размери: диам. 22 мм, дебелина 2 мм, тегло 6,6 г. Пълен и добре съхранен отпечатък.

Публикация. Алексеенко 2014, 407-414, № 4.

Лице. Бюст на Богородица Оранта с медальон на гърдите. Сигла MP || ΘV: Μ(ήτη)ρ Θ(εο)ῦ

Опако. Четириредов надпис:

+| CΦPAΓIC | MAΔHMѠ | CЄѠCT8ЄV | ΛOΓI8

+Σφράγισμα δὴ Μωσέως τοῦ Εὐλογίου

На територията на съвременна България са намерени други три екземпляра, отпечатани чрез същия булотирион.

Вместо фамилно име, Алексеенко предлага термина τοῦ εὐλογίου в превод на „благословен“ и допуска, че собственикът на печата е посетил някое свято място и е прибавил към името си този епитет – удостоен с благословение.

103. 1899A. Θεοδωροκάνος Κωνσταντῖνος (втора половина на XI в.)

Съхранява се в колекцията на Археологически музей – Плиска. Намерен е при разкопки на обект „Дворцов площад”- СЗ, кв. 160/4, дълб. 0,10 м в насипа от рампата на обекта, на 26.09.2012 г., п. инв. № 1599, ръководител Ст. Иванов. Размери: 22-23 (18) 4 мм, тегло 9,84 г. Пълен и отлично съхранен отпечатък.

Непубликуван.

Лице. Четириредов надпис:

+ ΘKЄ | ROHΘЄI| TѠCѠΔ8| -ΛѠ-

Опако. Четириредов надпис:

KѠN | TѠΘЄO | ΔѠPOKA| -NѠ-

+ Θ(εοτό)κε βοήθει τῷ σῷ δούλῳ Κων(σταντίνῳ) τῷ Θεοδωροκάνῳ

104. 1907a. Καλοψύχος Παντολέον (последна четвърт на XI в.)

Намерен е по време на археологическите разкопки в Аква Калиде през 2014 г. ПИН АК 024/14 – кв. – А 1, дълб. 31,76. Размери: диаметър 14/ 17 (13) мм; дебелина 2/3 мм; тегло 3,68 г. Добре центриран, но зле съхранен екземпляр. Покрит с дебела корозия. Непочистен. Идентифицирането на изображенията и разчитането на текста правим чрез привлечения паралел.

Непубликуван.

Паралели: На аукциона Gorny & Mosch, no. 215 от 40.10.2013 г. под № 1188 е представен великолепно съхранен екземпляр, отпечатан чрез един и същи булотирион с нашия. Чрез него разчитаме нашия моливдовул.

Лице. Бюстово изображение на Богородица Оранта с нимб, мафорион и химатион насреща. На гърдите си носи медальон с лика на Младенеца. От двете ѝ страни над вдигнатите ѝ в оранс ръце титули: MP || ΘV.

Около изображението кръгов надпис: +ΘKЄR'Θ'ΠANTOΛЄONT'.

Опако. Бюст на св. Пантелеймон с нимб, къдрави коси и голобрад, представен насреща. Държи пред себе си медицински инструменти. От двете му страни надпис: O-ΠA-NT-Є || Λ-ЄH-MO-N.

Около изображението кръгов надпис: TѠKAΛOΨVXW

+Θ(εοτό)κε β(οή)θ(ει) Παντολέοντ(ι) τῷ Καλοψύχῳ

Такова фамилно име е непознато в наративните източници. На аукцион Munz Zentrum 94 (13 – 15.05.1998 г.) no. 939; SBS, 8, 2003, 239 е бил предложен великолепно съхранен печат на Йоан Калопсихос, протоспатарий, съдия на хиподрома, Селевкия и Тарс. Датира се във втората четвърт на XI в. Той би могъл да е родственик на Пантолеон – брат или баща!

105. 1908a. Γρηγόριος Καματηρὸς (втора половина на XI в.)

Съхранява се в колекцията на РИМ – Добрич, № I 5542. Неизвестен произход, но според издателя му е от област Добрич. Размери: диаметър на ядрото 23,5-13,1 мм; на вътрешния кръг 17 мм; тегло 3,43 г. Половинка от някога отличен отпечатък.

Публикация: Valeriev 2014, in print.

Лице. Бюст на Богородица Оранта с медальон на Младенеца на нейните гърди. Над вдигнатите в оранс ръце титули: . . || ΘV : [Μ(ήτη)ρ] Θ(εο)ύ

Опако. Четириредов надпис:

+ | ΘKЄR'Θ' | ΓΡΙΓΟΡΙ . | TѠKA . . | THP .

+ Θ(εοτό)κε β(οή)θ(ει) Γριγορί[ῳ]τῷ Κα[μα]τηρ[ῷ]

Григорий Каматир е засвидетелстван чрез печати и в наративните източници. Трудно е да се каже кога се датира печатът му. Намирането му в Добричка област би могло да се свърже с похода на Алексий I в Североизточна България през лятото на 1087 г. В 1094 г. той е секретар на императора. Възможно е да е бил аташиран към императора и в по-ранния период.

106. 1941a. Μανουὴλ Κομνηνὸς Δούκας (XII в.)

Съхранява се в ГИМ – Асеновград. Предаден е от Иван Цацанков, намерен е в местността Св. Петка под Асеновград. Размери: 19-38 (30) 3 мм. Половинка от някога неособено сполучлив отпечатък.

Непубликуван.

Паралели: Cheynet-Theodoridis 2010, no. 107; Cheynet, Gokyildirim, Burgulru 2013,

no. 7.66. Екземплярите са отпечатани чрез един и същи булотирион с нашия.

Лице. Част от права фигура на св. Теодор, вижда се щитът, който е опрян в земята. От надписа: . . . . . || Δ-WP-OC = Ὁ (ἅγιος) Θεό δωρος

*Опако.*Четириредов надпис:

+| MAP . . . | MAN . . . . | Ko . . . . | KA . . . .

+ Μάρτ[υς] Μαν[ουὴλ] Κο[μνηνοδού]κα[ν σκέπ(οις)]

Досега бе известен печат от същото лице и със същия текст, но с изображение на св. Меркурий на лицевата страна.

107. 1963A. Θεόδωρος Λαγωδιάτης ? или Λαγωμάτης ? (втора половина на XI в.)

В частно писмо колегата Н. Шаренков ме информира, че при разкопки в Поморие в притвора на малка църква е бил намерен саркофаг с името на Теофилакт Лагоматис. Това поражда съмнения в досегашния прочит на фамилното име върху печата, който не е добре документиран, липсва му илюстрация и е прегледан набързо в частна колекция. Възможно е наполовина запазената М да е разчетена като Δ. Също така е възможно печатът да произхожда от Поморие, откъдето същият колекционер притежаваше двадесетина печата. Изводът, който може да се направи, е, че двамата Теодор и Теофилакт Лагоматис са родственици. Теофилакт би могъл да е получател на кореспонденцията, скрепена с печата на Теодор Лагоматис, а разкритата малка църква би могла да е на фамилията Лагоматис, ползвана и като семейна гробница.

108. 1977. Μηχαὴλ Μοναστρᾶς (краят на XI в.)

Съхранява се в АМ – Велики Преслав, п. инв. № 111/2013. Намерен е при разкопки на обект „Владетелска църква", сектор Изток на рампата, на 21.04.2013 г. Размери: 15,1-17 (15) мм, тегло 3,22 г. Добре центриран отпечатък, но зле съхранен. Пробит е в средата, и по-точно върху лицето на архангела, и вероятно е носен като накит?

Непубликуван.

Паралели: Jordanov 2009, nos. 1975-1977. Четирите екземпляра са отпечатани чрез един и същи булотирион.

За личността на Михаил Манастър вж. Jordanov 2006, nos. 418-419.

Лице. Бюст на Архангел Михаил с владетелски инсигнии. В дясната ръка държи скиптър, а в лявата кълбо с кръст. Вдясно титул Mx.

Опако. Трередов надпис:

+ MxH | oMoNA | CTPAC

+ Μηχ(αὴλ) ὁ Μοναστρᾶς

Това е първият екземпляр, намерен при разкопки, следователно – в сигурна среда. Не е изключено някой от останалите три да е също от Преслав. Намирането на печата в Преслав е навярно във връзка с похода в 1087 г.

109. 2008a. Ἀπάσις Πακουρίανος (частно лице, трета четвърт на XI в.)

Съхранява се в Исторически музей – Асеновград, инв. № 209. Размери: 17-18 (15) 2,5 мм, тегло 4,83 г. Пълен и добре съхранен отпечатък. Намерен е при разкопки на Асенова крепост през 2008 г., на източната тераса, която се намира на юг от голямата крепостна църква „Св. Богородица Петричка" и на изток от Феодалния замък. На този терен се проучи жилищна сграда № 10. Тя е изградена в Г-образно изсечена скала от запад и север. От изток и юг са изградени каменни зидове, фундирани в скалата.

Има четириъгълна форма с размери: дълж. 3,75 м и шир. 3,50 м. Входът е от юг. Няма данни дали жилището е едноделно или се развива в северна посока, тъй като теренът не е проучен. Вероятно жилищната сграда е двуетажна, аналогично на всички досега проучени в крепостта. Скалната основа е включена в долния етаж, който е служил за стопански цели, докато истинската жилищна площ се е развивала на горния етаж. В северозападния ъгъл, изсечен в скалата, върху скалната основа бе намерен въпросният печат. Тук стратиграфията е изцяло нарушена и находките са смесени от IV – VI в. до XI – XII в.

Публикация: Морева, Басамаков 2013, 123-129; Йорданов, Морева 2013, № 4.

Паралели: 1. На аукциона Gorny Mosch 208 от 16 – 17 октомври 2012 г. под № 2850 е бил предложен друг моливдовул на същия Апасий Пакуриани. Закупен е бил за колекция Wassiliou-Seibt (Wien) (no. 454).

2. На аукцион Schenk-Behrens (Essen), Sale (2 – 4 December 1992) под № 792 е бил предложен друг печат на Апасий Пакуриани. В момента е в Мюнхен (Staatliche Münzsammlung, coll. Zarnitz no. 433).

3. Друг екземпляр се съхранява в Атина (coll. Doukas; Hypermachos 148). Печатът идва от Македония от колекцията на Tsolozides, no. 129.

4. Друг екземпляр се съхранява в колекцията на Дъмбъртън Оукс и навярно идва от Истанбул (DO 55.1.3211).

Лице. Допоясно изображение на Богородица Оранта с медальон на Исус Христос. Над вдигнатите ѝ в оранс ръце титули: M || Θ.

Опако. Петредов хоризонтален надпис:

ΘΚЄR’Θ’| ΤΟΝΑΠΑ | CΙΝΤΟΝ | ΠΑΚ8ΡΙ | ΑΝΟΝ | -.-

Θ(εοτό)κε β(οή)θ(ει) τόν Ἀπάσιν τόν Πακουρίανον

Всички те са отпечатани чрез един и същи булотирион, но имат различна степен на запазеност. Датират се в 60 – 70-те години на XI в. и биха могли да се идентифицират с личността на Апасий Пакуриани, посмъртно ктитор на манастира „Св. Богородица Петричка”, днес известен като Бачковски манастир. Той е брат на основния ктитор Григорий Пакуриани – севаст и велик доместик на европейските войски на Византийската империя.

110. 2008б. N., Πακουρίανος (трета четвърт на XI в.)

Съхранява се в колекцията на ГИМ – Асеновград. Предаден е в музея от Иван Цацанков от Асеновград. Моливдовулът е намерен в землището на с. Червен, Асеновградско. Размери: диам. 24 мм (22), деб. 3,5 мм, тегло 13,22 г. Непълен и зле съхранен отпечатък, особено реверсът, където след втория ред има пълна несигурност.

Непубликуван.

Лице. Права фигура на св. Георги като воин с копие и щит. От двете му страни вертикален надпис: ⊙-ΓЄ-Ѡ-Ρ || Γ-ΟΙ-C: Ὁ ἅ(γιος) Γεώργιος

Опако. Шестредов надпис:

+ΚЄR’Θ’| ΤѠCѠΔ8’ | . . . . ΑΡΙ .| . ѠΠΑΚ8ΡΙΑ | . . . ΛΙCΤ | . ΑЄΦΟ

+Κ(ύρι)ε βοήθ(ει) τῷ σῷ δού(λῳ) Ἀβελ γαρι π . . . .

Поради лошата запазеност на екземпляра и необичайната конструкция съм затруднен в прочита на текста. На третия ред е изписано личното име. От запазените букви би могло да се допусне арабското име Абелгарип. На четвъртия ред е изписано като че ли фамилното име Пакуриани. На петия и шестия ред са изписани неговата титла и длъжност! Очевидно е, че някой по-добре съхранен екземпляр ще реши въпроса.

111. 2063а. Τζιντζιλύκης Λέων (втора половина на XI в.)

Съхранява се в РИМ – Добрич, инв. № I 1299. Неизвестно местонамиране, но навярно някъде в Североизточна България. Твърде възможно – Силистра. Размери: диаметър на ядрото 14,16 мм; на вътрешното поле 11 мм; тегло 3,39 г. Пълен и добре съхранен отпечатък.

Публикация: Valeriev 2013, 287-299, № 6.

Лице. Бюст на св. Георги, държи копие в дясната ръка и щит в лявата ръка. Вертикален надпис в две колони: ʘ-Γ Є-O || P-ΓI-O' : Ὁ ἅ(γιος) Γεόργιο(ς).

Опако. Четириредов надпис:

+ KЄR'Θ'| ΛЄONT'| TOTZHM | TZIΛ8K'

+K(ύρι)ε β(οή́θει) Λέοντ(ι) το Τζημτζιλύκ(η

112 – 113. Τρικιποδίνα Ἑλένη (XI в.)

2068. Съхранява се в колекцията на НИМ – София, инв. № 31508. Закупен е от жител на гр. Русе. Размери: 15 – 16 мм, тегло 3,97 г. Отпечатъкът не е добре центриран, но все пак е отчетлив.

Публикация: Jordanov 2006, no. 729; Jordanov 2009, no. 2068; Пенчев 2013а, 277-279, № 1.

2068а. Съхранява се в колекцията на НИМ – София, инв. № 49936. Постъпил е през 2010 г. от същото лице и навярно произхождат от едно и също място. Размери: 15 – 17 мм, тегло 4,61 г. Непълен отпечатък, отворен по линията на канала и покрит с окиси. Препечатан е върху по-стар екземпляр.

Публикация: Пенчев 2013а, 277-279, № 2.

Лице. Бюст на Богородица Оранта без медальон на гърдите. Над вдигнатите в оранс ръце титули: M || Θ: Μ(ήτηρ) Θ(εοῦ).

Опако. Петредов надпис:

+ KЄR'Θ' | ЄΛЄNI | THNTPI | .OΛI. | NA

+ KЄR'Θ' | ЄΛЄNI | THNTPI | . IΠOΔI | . A

. . . . . | . Λ . NI | THNTPI | KIΠOΔI | N :

+K(ύρι)ε β(οή)θ(ει) Ἑλένι τὴν Τρι[π]ολί[τ(ι)]να

+K(ύρι)ε β(οή)θ(ει) Ἑλένι τὴν Τρικιποδίν(α)

Очевидно моят прочит следва да бъде коригиран. Екземплярът е зле съхранен, прегледан от мен за кратко време заедно с други стотина екземпляра и документиран само с прерисуване. Към описанието съм се върнал години по-късно.

Дали екземплярите са от различни булотириони, не можем да бъдем категорични. Вторият екземпляр е препечатан. Все пак при него липсва последната буква А, вместо нея е гравиран орнамент **:**. Дали това не е същият булотирион, върху който е била повредена последната буква и заменена с двоеточие?

Фамилното име Трикиподина е непознато.

114. 2071а. Φιλάγρης Ἰωάννης (трета четвърт на XI в.)

Намерен е при разкопки в Аква Калиде през 2010 г., п. инв. № 14. Размери: диаметър 26-27 (19) мм; дебелина 2 мм; тегло 11,12 г. Добре центриран, но непълен и зле съхранен отпечатък.

Непубликуван.

Лице. Триредов надпис:

CΦPA | ΓICTYΓ | XANω

Опако. Триредов надпис:

ΙΩΦ | ΙΛΑΓ | ΡΗ

Σφραγὶς τυγχάνω Ἰω(άννου) Φιλάγρῃ

Йоан Филагри е неизвестен от другаде. В колекцията Orghidan е включен печат на проедъра Андроник Филагри (Laurent 1952, no. 115). Те се датират по едно и също време и навярно са родственици.

115. 2095а. Βασίλειος – частно лице от края на XI в.

Намерен е при разкопки на Аква Калиде през 2012 г., п. инв. № 106. Сектор Изток – кв. Д 15, от депо. Размери: диаметър 17 (14) мм; дебелина 2 мм; тегло 1,98 г. Фрагмент около половинка от някога добър отпечатък.

Непубликуван.

Паралели: Wassiliu-Seibt 2011, no. 369a.

Лице. Триредов надпис:

. . PA | . СΦPA | . HZΩ

Опако. Четириредов надпис:

KЄ . . | ΓȢC , , | CHΛ . | - O . -

[+Γ]ρα[φ(ὰς)] σφρα[γ]ήζω κὲ [λό]γους [Βα]σηλ[ί]ο[υ]

116 – 117. Εὐστάθιος (XI в.)

2114а. Съхранява се в колекцията на РИМ – Силистра. Намерен е при археологически разкопки в Силистра през 2007 г., п. инв. № 4810. Размери: 15-18 мм, тегло 4,41 г. Пълен и добре съхранен отпечатък. Част от периферията е отчупена.

Публикация: Пенчев 2012, 143-147, № 1.

2114б. Съхранява се в колекцията на РИМ – Силистра. Намерен е при археологически разкопки в Силистра през 2007 г., п. инв. № 4811. Размери: 15-17 мм, тегло 4,01 г. Добре центриран и пълен отпечатък. Ядрото е било некачествено, със запазена лейка. Моливдовулът е пробит и навярно е висял от документа.

Публикация: Пенчев 2012, 143-147, № 2.

Двата моливдовула са отпечатани чрез един и същи булотирион.

Лице. Бюстово изображение на Богородица Оранта. Не носи медальон на гърдите си. Над вдигнатите в оранс ръце титули: M || Θ.

Опако. Четириредов надпис:

+ KЄ | R’Θ’ЄV | ϤAΘI | Ω

+Κ(ύρι)ε β(οή)θ(ει) Εὐσταθίῳ

Датировката на печата според иконографията на Богородица и най-вече лигатурното изписване C+T=Ϥ е в края на XI в. Издателят на екземплярите търси връзка между тях и вече известния моливдовул на Евстатий като частно лице, намерен също в Силистра (Jordanov 2009, no. 2114).

Би могло да се допусне, че двете групи печати са на едно и също лице. Макар че аз намирам хронологически различия в тях. Тези с Богородица са по-късни. Разсъжденията на издателя на печатите, че са принадлежали на някой знатен жител на Дръстър, който можел да си поръча приживе два различни булотириона, противоречат на предназначението на печатите. Там, където днес ги намираме, означава, че там е била получена кореспонденцията, скрепена с печата, а не че се е намирал техният притежател!

118. 2132а. =3130. Θεόδωρος – частно лице от втората половина на XI в.

Съхранява се в колекцията на РИМ – Шумен, инв. № 15576. Преди това – в колекцията на В. Станков от Батак. Намерен е в землището на с. Тополово (община Асеновград), на 18 км от Асеновград по пътя за Кърджали. Съседни населени места са: на изток Новаково, на запад – Горнослав, на север – Долнослав и на североизток – Леново. Размери: 25-30 (26) мм, тегло 10,79 г. Добре центриран и добре съхранен отпечатък. Някои от началните букви са изтрити или неотпечатани.

Публикация: Jordanov 2009,III, no. 3130 (екземплярът само е документиран); Йорданов, Морева 2013, № 6.

Лице. Двама прави военни светии насреща, в дясната си ръка държат копия на рамо, а в лявата щит, опрян в земята. В полето отдясно вертикален надпис ⦿-Θ-Є-Ο-ΔѠ . . Отляво само отделни букви: ⦿-. . . Навярно се отнася до св. Теодор Тирон и св. Теодор Стратилат.

Опако. Петредов надпис:

+| ΧΑΡΙΝ | ΑΘΛΙΤΑΙ | ΤΟΝ . VΝΟ | ΝΙΜΟΝΔ. | ΤЄ

+ Χάριν, Ἀθλῆται, τὸν [σ]υνονιμον δ[ο]τε

„Закрилници, дайте милост на този, който името ви носи!“

119. 2136а. Ἰσάχ – частно лице (XI в.)

Съхранява се в АМ – Велики Преслав, п. инв. № 100/2013. Намерен е при разкопки на обект „Владетелска църква”, сектор Изток, кв. 162-114, на 20.04.2013 г.

Размери: 35-35 (30) 5 мм, тегло 21,35 г. Добре центриран и пълен отпечатък, прояден от корозия.

Непубликуван.

Не са ми познати паралели.

Лице. Права фигура на св. Теодор. С дясната ръка се подпира върху дълго копие, а в лявата придържа щит, опрян в земята. От двете му страни вертикален надпис:

Ο-Α-Γ-Ι-Ο’||Ο- . . - ΔW-. . . : Ὁ ἅγιο(ς) Θ εό δω ρος

Опако. Композиция. В горното поле полегнал знак S. Под него ΙCΑΧ и долу – ⦿ –.

На този етап допускаме, че се отнася до някой си Исах – арабин по произход!

120. 2146а. Ιωάννης – частно лице от втората половина на XI в.

Намерен е при разкопки на Аква Калиде през 2012 г., п. инв. № 101. Сектор Изток – кв. F 14, дълб. 1,47 м от котата. Размери: диаметър 11-14 (12) мм; дебелина 3,5 мм; тегло 3,36 г. Ядрото е било нестандартно със съхранен отливък, поради което отпечатъкът е пълен и качествен, въпреки малките размери на ядрото.

Непубликуван.

Лице. Бюст на св. Йоан насреща. С дясната ръка благославя, а в лявата държи евангелие. От двете му страни вертикален надпис: ο - . Ѡ - ο || Κ-ΑΛ- RΤ : Ὁ ἅ(γιος) ῾ Ιωάννης ὁ Καλ(υ)β(ίτες).

Опако. Петредов надпис:

+ ΟΜѠ | ΝVΜȣΝ || ΤΙΤΗΝRΟ | ΗΘЄΙΑΝ | ΝЄΜЄ

Ὁμωνιμοῦντι τὴν βοήθειαν νέμε

В този печат основната интрига е епитетът на св. Йоан: ὁ Καλ(υ)β(ίτες). Среща се за пръв път в находките от България и в няколко находки извън страната[26].

[26] Обърнах се за информация към моя колега Джон Котцони, който от дълги години работи по проект – религиозни

121. 2155а. Ἰωάννης (XI в.)

Съхранява се в колекцията на Археологически музей – Велики Преслав, п. инв. № 48. Намерен е при разкопки на административната сграда (архив) в сектор СЗ, кв. 26, на дълбочина 1,20 м, в горял пласт, на 05.10.2011 г., ръководител Т. Михайлова. Размери: 26-28 (23) 3 мм, тегло 9,58 г. Голямо разлато и деформирано ядро. Отпечатъкът е непълен или почти изтрит. Възстановяването на текста правим по известните паралели.

Непубликуван.

Лице. Равнораменен кръст, заемащ цялото поле на изображението. Срещу всяко рамо е гравирана по една малка сфера. Между раменете е изписан следният текст:

СТР'С – СФР || ГНС – МОІ

. . Р'С – С . . || . . . – МОІ

Опако. Изображението на равнораменен кръст като по-горе. Между раменете му е продължен надписът:

ФV–ΛΑΞ || ΙωΑ–ΝΟV

. .–ΛΑΞ || . ω . – . . .

= Στ(αυ)ρ(ὸς) σφρ(α)γὴς μοι (καὶ) φύλαξ Ἰωάννου

122. 2165а. Κωνσταντῖνος – частно лице (втора половина на XI в.)

Намерен е при разкопки на Аква Калиде през 2012 г., п. инв. № 100. Сектор Изток – от кв. Е 15, дълб. 1,62 от кота 34,86. Размери: диаметър 12-13 (11) мм; дебелина 3-4 мм; тегло 3,05 г. Пълен, но зле съхранен отпечатък.

Непубликуван.

Паралели: Други два екземпляра, отпечатани чрез същия булотирион, са намерени в Поморие и Созопол (Jordanov 2009, nos. 2164-2165).

Лице. Бюст на неидентифициран военен светия. В дясната ръка държи копие, а в лявата щит.

Опако. Триредов надпис:

ΚЄR'Θ'| .. CωΔ' | ΚωΝ

Κ(ύρι)ε β(οή)θ(ει) [τῷ] σῷ δ(ούλῳ) Κων(σταντίνῳ)

Въпросът, който възниква, е до кого в тези три селища (Созопол, Анхиало, а сега в Аква Калиде) е писал Константин. Тъй като разстоянията между тях не са големи, би могло да се допусне, че става дума за едно и също лице, което се е придвижвало. Не е изключено да се отнася и до различни лица.

123. 2168а. Κωνσταντῖνος – частно лице (краят на XI в.)

П. инв. № АК 142/13. Намерен е при разкопки на Аква Калиде на 09.08.2013 г. – кв. 5, дълб. 3,00 м. Размери: диаметър 18-20 мм. Пълен и добре съхранен отпечатък.

Непубликуван.

Паралели: В непубликуваната колекция на Закос се съхранява друг екземпляр, навярно отпечатан чрез същия булотирион (Wassiliou-Seibt 2011, no. 509).

Лице. Триредов надпис:

+ΓΡΑ | Φ'ΧΑΡ | ΑΤΟΝ

Опако. Четириредов надпис:

изображения върху византийските печати. До този момент той е обработил 11 234 печата, от тях само 4 имат това изображение.

SΛOΓ | 8CKѠ | NCTAN | TIN’
+Γραφ(ὰς) χαράτ(τ)ον (καὶ) λόγους Κωνσταντίν(ῳ)

124. 2175A. Λευθεέριος (XI в.)

Съхранява се в частна колекция. Произход неизвестен. Размери: 13-14 мм, тегло 3,93 г. Пълен и добре съхранен отпечатък.

Непубликуван.

Лице. Триредов надпис:
+KЄ| ROHΘЄI | TѠCѠ
Опако. Триредов надпис:
- . - | Δ8ΛѠ | ΛЄVΘOЄ | PIѠ
+Κ(ύρι)ε βοήθει τῷ σῷ δούλῳ Λευθερίῳ

125. 2215a. Νικόλαος – частно лице (краят на XI в.)

Намерен при разкопки на Аква Калиде през 2012 г., п. инв. № 103. Сектор Изток – кв. Д 16, дълб. 1,56 м от котата. Размери: диаметър 18/19 (15) мм; дебелина 3 мм; тегло 5,68 г. Непълен, но добре съхранен отпечатък.

Непубликуван.

Лице. Четириредов надпис:
+ΠPA | ΞЄIC | CΦPA | ΓIZ
Опако. Четириредов надпис:
KAI | . PAΦ . | . IKO . | AOV
+Πράξεις σφραγίζ(ω) καὶ [γ]ραφ[ὰ(ς) N]ικο[λ]αου

125 а. 2216а.

Частно притежание (Н. Николов, Разград). Предложен е бил за изкупуване в РИМ – Шумен, където го документирах през 2015 г. Произхожда от Преслав. Размери диаметър 19 – 22 (21) мм, дебелина 3 мм; тегло 5,73 г. Добре центриран и сравнително пълен отпечатък. Части от матриците не са излезли. Посока на печатите като при монетите ↑↓.

Непубликуван.

Лице. Между два зрънчести кръга е изписано: +KЄROHΘITѠ . . ΔOVΛѠ
В средата патриаршески кръст върху постамент от три стъпала.
Опако. Четириредов надпис:
-.- | +ΘKЄR | . HΘЄI | TѠCѠ . | ΠAV . . | - . -
+ Κ(ύρι)ε βοήθ(ε)ι τῷ σῷ δούλῳ
+ Θ(εοτό)κε βοήθει τῷ σῷ δ(ούλῳ) Παύ λῳ

126. 2235A. Монограмен печат на Антроник (VI – VII в.)

Намерен е при разкопки на крепостта Калиакра през 2011 г. с ръководител доц. д-р Б. Петрунова

Публикация: Петрунова и др. 2012, 455-457.

Лице. Бюст на Богородица с нимб, мафорион и химатион, държи пред гърдите си медальон с лика на Младенеца. Вместо титули от двете ѝ страни е гравиран по един кръст.

Опако. Кръстообразен монограм (Jordanov 2009, pl. II. 7), съдържащ името Антроник.

Името Антроник навярно е арменско. Кой е този Антроник, нямаме информация.

За съжаление, печатите от този период предлагат само едно име, което е недостатъчно за издирване в писмените източници.

Очевидно той е свързан с българските земи през разглеждания период, тъй като е изпратил най-малко две свои писма или разпореждания до неизвестен за нас адресат, единият от които пребиваващ в Калиакра.

127. 2298а. Λέοντιος (V – VI в.)

Частно притежание (Н. Николов, Разград). Предложен е бил за изкупуване в РИМ – Шумен, където го документирах през 2015 г. Произхожда от Бургаско! Размери: 23-23 (21) 3 мм, тегло 12,53 г. Добре центриран, но зле съхранен екземпляр.

Непубликуван.

Лице. Вижда се част от крилете на орел.

Опако. Кръстообразен монограм (Zacos 1972, pl. 237 305).

128. 2444. Ἀρσένιος (V – VI в.)

Съхранява се в частна колекция (Панов), инв. № 394. Използвано е ядро с четириъгълна форма с размери 21 х 18 мм. Отпечатъкът от матрицата е овален (16-18 мм).

Публикация: Стоименов 2012, № 1.

Лице. Изображение на обикновен кръст, повредено от пукнатина по дължината на канала.

Опако. Блоков монограм, образуван от буквите А, Р, Н, Е, и С долу вляво. Отгоре следи от изображение на равнораменен кръст.

При този тип моливдовули четенето на имената на техните собственици невинаги е сигурно и предполага многовариантност. Предлагам два варианта на разчитане на личното име: Арсений (Ἀρσένιος), ако името започва от лявата буква А, или Нарсес (Νάρσες), ако началото е носещата (централна) буква N.

Моливдовулът е неизвестен в литературата. Подобен монограм, но с латинско изписване на буквата „с", има върху моливдовул от Берлин – Arsenii (Sode 1997, № 469).

129. 2445. Марсенций (VI – VII в.)

Съхранява се в частна колекция (Панов), инв. № 392. Размери: на ядрото – 19 мм, на матрицата – 11 мм, дебелина – 1 мм. Много добро състояние.

Публикация: Стоименов 2012, № 2.

Лице. Бюст на св. Богородица с линеарен нимб, мантия и мафорий. От двете ѝ страни, над раменете, са изобразени два кръста.

Опако. Блоков монограм в линеарен кръг, съставен от буквите М, А, R, N и Т. Над него е изписана буквата S, а отдолу – I.

И тук са възможни най-малко два варианта на разчитане на името. Ако началото е централната буква М, то предположителното развързване е латинско изписване на личното име Marsentii (Марсенций). Съществува и по-малката вероятност, ако името започва от лявата буква А – то тогава да е Artemius.

Печатът е неизвестен в литературата и няма познати паралели.

130. 2446. Матей Филипополис (V – VI в.)

Неясен по предназначение предмет. Съхранява се в Исторически музей – Асеновград, инв. № 2256. Открит е при археологически разкопки на Асенова крепост

през 2008 г. Представлява правоъгълна плочка с размери: дълж. 23 мм, ширина 18 мм и дебелина 6 мм, тегло 20,50 г. Отпечатъкът е добър. Условно приетата лицева страна е отлично отпечатана с висок релеф. Навярно това е горната матрица, върху която е нанесен удар при отпечатването. Опаката е добре центрирана, но отпечатъкът е слаб и плитък. Някои букви или не са излезли, или са изтрити.

Публикация: Йорданов, Морева 2013, 234, № 16.

Лице. Кръстообразен монограм, в основата на който е буквата А, на върха Y, вляво М, вдясно Е. В средата О или Θ. Ако приемем, че в средата е изписано Θ, би могло да се прочете името ΜΑΘΕΟΥ. Възможни са и други варианти!

Опако. Триредов надпис:

+ ΦΙΛΙ | ΠΠΟΥ | . Ο .

+ Φιλιππου[π]ο[λ(εως)]

Предназначението на този отпечатък е неясно. Липсва канал за шнура, за да е висяща пломба. Теглото му от 20,50 г го приближава към това на пет солида (5 x 4,4 г) със съответната износеност, при което възниква въпросът не е ли тегловна мярка! Формата на плочката не е правоъгълна, а като че ли е случайно парче, върху което е изпробван булотирионът. Дори и да е така, отпечатъкът е необичаен. На горната (лицева) страна е изписано личното име, а на опаката – името Филипопол! В какъв контекст, че Матей е от Филипопол, или пък се отнася до епископ на Филипопол?

131 – 132. Анонимен печат с метрически текст (краят на XI в.)

2460А**.** Намерен е при археологически разкопки на Аква Калиде през 2012 г., п. инв. № 105 – кв. F 17, дълб. 0,86 от котата. Размери: диаметър 12-14 (11) мм; дебелина 3-4 мм; тегло 3,63 г. Пълен и добре съхранен отпечатък.

Непубликуван.

Лице. Четириредов надпис:

+ЄΚ | ΤΗСΓΡΑ | ΦΗСVΟ | ΗСΟΝ’

Опако. Четириредов надпис:

ΟV | СΦΡΑ | ΓΙСΠЄ | Λω

+Ἐκ τῆς γραφῆς νόησον οὗ σφραγὶς πέλω

2460Б. Съхранява се в частна колекция. Произход – Асеновградско! Размери: 15-16 (11) 3 мм, тегло 5,04 г. Добре центриран и пълен отпечатък, но някои от буквите са размазани или покрити с корозия. Това затруднява цялостното четене.

Публикация: Йорданов, Морева 2013, № 13.

Лице. Четириредов надпис:

+ЄΚΤΗС | ΓΡΑΦΗС | ΝΟЄΙ или ΗСΟΝΤ’

Опако. Четириредов надпис:

ΟV | СΦΡΑ | ΓΙСΠЄ | -Λω-

+Ἐκ τῆς γραφῆς . . . . . . οὗ σφραγὶς πέλω

133. 2537б. Анонимен печат (XI в.)

Намерен е при разкопки на Аква Калиде през 2012 г., п. инв. № 97. Сектор Изток – кв. Д 15, дълб. 2,11 м от котата. Размери: диаметър 15-16 (14) мм; дебелина 3 мм; тегло 6,05 г. Добре центриран, но захабен екземпляр. Идентифицирането му правим по вече известни паралели.

Непубликуван.

Лице. Благовещение. Архангел в ход наляво. Нечетлив надпис в дясното поле. При

по-добре съхранени екземпляри е изписано: . . . || ΧЄΡЄ - SΧΑ – ΡΙC - ΜЄ - Ν : Χε(ῖ) ρε (καὶ) χαρισμέν(η)

Опако. Шестредов надпис:

+ΚЄ | ROHΘЄΙ| ΤѠΝRȣΛ . | ΝΟΝΤΑΔΙ | ЄΜЄΔΙS | . .

+ Κ(ύρι)[ε] β(οήθει τῶν βουλ[ώ]νοντα δ[ι] ἐμὲ δι(καί)ως

*Паралели***:** От територията на страната са намерени други 5 екземпляра в Мелница (Jordanov 2009, nos. 2536-2537, 2539); Поморие 2537А (Jordanov 2009, no. 2537A) и Добри дол (Jordanov 2009, no. 2538).

Интересно е до кого в посочените селища, а сега и в Аква Калиде, е писал този анонимен автор. Разбира се, за получателя или получателите на кореспонденцията му той не е бил анонимен.

134. 2547а. Анонимен иконографски печат – трета четвърт на XI в.

Съхранява се в ИМ – Асеновград, инв. № 2344. Намерен е при разкопки на крепостта Воден. Размери: 15/2 мм, тегло 3,80 г. Пълен и добре съхранен отпечатък.

Непубликуван.

Лице. Бюст на военен светия, в дясната ръка държи копие, а в лявата – щит.

Опако. Бюст на военен светия, в дясната ръка държи копие, а в лявата – щит.

135. 2559; 2585. Анонимен иконографски печат с контрамарки (XI в.)

Допълнителна информация:

Двата екземпляра са отпечатани чрез един и същи булотирион. При № 2585 бе документирана контрамарка, нанесена на аверса върху дясното рамо на Христос. Оказа се, че контрамарка съществува и при № 2559, но различна от № 2585. При първия екземпляр са изписани арабските цифри (١٨٨ =188), докато при втория те са (٨١ = 81). В интернет попаднах на трети екземпляр, отпечатан чрез същия булотирион и контрамарка (٨١ = 81).

Как да си обясним това? За пръв път срещам подобна практика. Очевидно, контрамарката не е част от булотириона. Тя е нанесена по-късно и се отнася до разлчни контрамарки, съдържащи различни цифрови стойности. На този етап нямам разумно обяснение, освен че кореспонденцията, скрепена с печата, е минавала през някакво гише или инстанция, носещи съответен номер 81 и 188. Навярно лицето, стоящо зад анонимния печат, се е намирало в арабска територия, откъдето е изпращало своята кореспонденция до неизвестен получател в дн. България, и тази кореспонденция е била контрамаркирана, узаконявана чрез контрамарка. Така, както днес върху марката на писмото се отпечатва името на станцията, откъдето тръгва кореспонденцията.

136. 2562а. Анонимен иконографски печат (втора половина на XI в.)

Съхранява се в колекцията на НИМ – София, сбирка „Нумизматика и сфрагистика", инв. № 49937. Неизвестен произход. Добре центриран и пълен отпечатък. Сега е окислен, прегънат и след изваждането му от земята в ново време е бил изправен. Размери: 19-21 мм, тегло 5,09 г.

Публикация: Пенчев 2013, 199-201, табл. XXIX, 6.

Лице. Бюст на Богородица Оранта с нимб, мафорион и хитон. На гърдите си носи медальон с Младенеца. Над вдигнатите в оранс ръце титули: Μ-Ρ || ΘV.

Опако. Бюст на свети Никола с нимб и архиерейско облекло. Не се вижда дясната

благославяща ръка, в лявата държи евангелие. От двете му страни вертикален надпис: ʘ-NI- .. || .-A-O.

137. 2562б. Анонимен иконографски печат (втора половина на XI в.)

Съхранява се в колекцията на НИМ – София, сбирка „Нумизматика и сфрагистика”, инв. № 49938. Неизвестен произход. Добре центриран и пълен отпечатък. Сега е полуизтрит и окислен. Размери: 15-17 мм, тегло 4,79 г.

Публикация: Пенчев 2013, 199-201, табл. XXIX, 7.

Лице. Бюст на Богородица с нимб, мафорион и хитон. Подробности не личат. Не са запазени и титулите.

Опако. Бюст на свети Йоан Кръстител с нимб и брада, насреща. Ръцете му и подробности от облеклото не се виждат.

138. 2586б. Анонимен иконографски печат от края на XI в.

Намерен е при археологическите разкопки на Аква Калиде през 2012 г., п. инв. № 95 – кв. В 6, дълб. 1,46 м от кота 34,86. Размери: диаметър 30-31 (28) мм; дебелина 2 мм; тегло 13,10 г. Счупен е на две части и слепен, навярно при консервацията. Отпечатъкът на лицевата страна е непълен. Не е излязъл надписът отдясно на светията. Отпечатъкът на опакото е пълен и добре съхранен.

Непубликуван.

Лице. Права фигура на св. Теодор Тирон. С дясната ръка се подпира върху дълго копие, а в лявата придържа щит, опрян в земята. От двете му страни вертикален надпис: . . . . || O-TH-PѠ-N : [Ὁ ἅ(γιος) Θεό(δωρος)] ὁ Τήρων.

Опако. Права фигура на св. Теодор Стратилат насреща с нимб, ризница и броня. В дясната ръка държи копие на рамо, а в лявата държи меч в ножница, опрян в земята. От двете му страни вертикален надпис: ʘ-ΘЄ-O-ΔѠ-PO-C || o-ꚌPA-TH-ΛA-T-H-C : Ὁ ἅ(γιος) Θεόδωρος ὁ Στρατηλάτης

Изображението на св. Теодор Тирон не е добре съхранено и не подлежи на коментар. Това на св. Теодор Стратилат е добре съхранено и свидетелства за голямата опитност на гравьора. За пръв път в моята практика срещам върху печат изображение на св. Теодор с копие на рамо и меч!

139. 2586в. Анонимен иконографски печат от XI в.

Намерен е при разкопки на Аква Калиде през 2012 г., п. инв. № 96. Сектор Изток – кв. Д 8, дълб. 1,86 м от кота 34,86. Размери: диаметър 17-23 (14) мм; дебелина 3,5 мм; тегло 7,23 г. Добре центриран и пълен, но недостатъчно отчетлив отпечатък. Сцените са ми непознати.

Непубликуван.

Няма познати паралели.

Лице. Двама светци с нимбове и бради, прави или седнали насреща. Пропорциите са доста скъсени (твърде големи глави за тези тела). Дясната фигура държи кръст с къса дръжка. В полетата вдясно и вляво неясни надписи: O- IѠ || O – ΠP-O.

Опако. Двама светци в цял ръст (единият като че ли седнал на трон, а другият прав), обърнати надясно към неясен предмет?

Очевидно става дума за композиция, непозната досега върху византийските

печати[27]. Тя наподобява иконографския сюжет „Видение на св. Прокл“[28], при което бихме могли да разшифроваме изображенията, както следва[29]:

От едната страна са представени св. Йоан Златоуст и св. Прокл. От другата – апостол Павел, който диктува на св. Йоан. Пред тях е представен пюпитър (мебел за книги и инструменти за писане). Тази сцена, макар и рядка, се среща върху стенописи след XII в. Най-близък паралел може да се намери в църквата „Св. 40 мъченици“ в Търново, където тя е много по-разгърната (Геров 2010, 255-268).

140. 2586г. Анонимен иконографски печат (втора половина на XI в.)

Намерен е при разкопки в Аква Калиде през 2012 г., п. инв. № 102 – от стар насип в депо, с липсващи фрагменти по периферията и некачествен отпечатък. Размери: диаметър 17-18 (13) мм; дебелина 2 мм; тегло 4,22 г.

Непубликуван.

Лице. Бюст на светец – св. Теодор Стратилат ? с брада, къдрави коси и нимб. Държи копие в дясната ръка. Надпис: ΘЄ/ Δ…..

Опако. Бюст на светец – св. Георги ? с нимб, без брада. Държи копие в дясната ръка. Надпис: …../ Г..

141. 2586д. Анонимен печат (краят на XI в.)

Частно притежание (В. Станков от Батак). Произход несигурен. Размери: 15-15 мм, тегло 3,85 г. Добре центриран отпечатък, но с малки размери. Изображенията са разсеяни.

Непубликуван.

Лице. Неясна права фигура.

Опако. Бюст на неидентифициран светия.

142. 2586е. Анонимен печат (краят на XI в.)

Частно притежание (В. Станков от Батак, № 4). Произход несигурен. Размери: 21-22 мм, тегло 6,07 г. Добре центриран, но зле съхранен отпечатък. Омачкан и размазан. Изображенията са разсеяни.

Непубликуван.

Лице. Неясно бюстово изображение на голобрад светия или Богородица.

Опако. Бюст на неидентифициран светия с къдрава коса и брада.

143. 2586ж. Анонимен печат (краят на XI в.)

Частно притежание (В. Станков от Батак, № 3). Произход несигурен. Размери: 16-18 (4,01) мм, тегло 8,15 г. Добре центриран, но зле съхранен отпечатък. От едната страна няма изображение, или е унищожено.

Непубликуван.

Лице. Неясно бюстово изображение.

Опако. Липсва изображение.

---

[27] В цитираното по-горе писмо на Dr. John Cotsonis се съобщава, че не му е познато това изображение.

[28] Веднъж през нощта Прокл, който в младите си години бил при св. Йоан Златоуст и му прислужвал (по-късно той сам ще бъде Константинополски патриарх и след смъртта си ще бъде канонизиран), бил свидетел как апостол Павел диктувал на св. Йоан Златоуст.

[29] Благодаря на доц. д-р Георги Геров за помощта при разшифроването на тези сцени.

144. 2803. Addenda

Печатът бе сред неопределените! Сега, след сравняването му с № 1447 установяваме, че са от един и същи булотирион. Внасяме поправки и в прочита на 1447, където е бил пропуснат поради недоглеждане вторият ред.

Опако. Шестредов надпис:

. . . . . | . . . . Δ8'| . . . . ΠΡΙ | . . . . . Π . | . . . . ΛΑ | - . . . . -

2803

. ΚЄR'Θ'| . ѠCѠΔ8'| RAPΔ'ΠΡΙ | SKATЄΠΝ | TѠRAΛΑ | - NЄA -

1447

[+] Κ(ύρι)ε β(οή)θ(ει) [τ]ῷ σῷ δού(λῳ) .Βαρδ(ανίῳ) π(ατ)ρι(κίῳ) (καὶ) κατεπ(ά) ν(ω) τῷ Βαλανέᾳ

145. 2993. Νικήτας πρωτοσπαθάριος καὶ στρατηγὸς Θρᾴκης (X в.)

Съхранява се в Археологически музей – Велики Преслав, п. инв. № 24602. Намерен е при разкопки на административната сграда (архив) в сектор Северозапад на рампата, 14.08.1985 г. Размери: 15-23 (18 ?) 2 мм. Фрагмент, по-малък от половинка от цял моливдовул. Повърхността му е леко захабена и проядена от корозия. Някога е бил добър отпечатък.

Публикация: Йорданов 1993, № 520; Jordanov 2009, no. 2993; Йорданов 2013 б, 313-317.

Паралели: В колекцията на Археологическия музей в Истанбул се съхранява друг екземпляр (инв. № 145 (136), отпечатан чрез същия булотирион (Burgulru 2007, 165, no. 189).

Лице. Грифон в ход наляво. Изображението е обрамчено с малки сфери между два зрънчести кръга.

Опако. Петредов надпис:

. . . .' | . . . . Τ . | . CΠ . . . . . | . . . . | . . . . .

. . . R'| . . . . Τ . | . CΠ . . AP'S | . . PATIΓO | ΘΡΑΚΗ

[+Κ(ύρι)ε] β(οήθε) [Νική]τ[α (πρωτο)]σπ[αθ]αρ(ίῳ) (καὶ) [στ]ρατιγο Θρᾴκη[ς]

При първичната публикация не е бил разчетен, но все пак някои букви са били идентифицирани. Сега, след наличието на паралел, отпечатан чрез същия булотирион, има известен напредък. Не е сигурно името на този стратег на Тракия.

146. 3068. N., ἀνθύπατος πατρίκιος και κόμης ... (X в.)

Съхранява се в колекцията на РИМ – Шумен, инв. № 15089. Преди това е бил в колекцията на В. Станков от Батак. Информацията е, че произхожда от Айтоско. Екземплярът е счупен на две части. Няма пълно съвпадение между тях и би могло да се помисли, че са от различни моливдовули. Размери: 22-23,5 (22) 2 мм, тегло 6,08 г. Със сигурност се четат само буквите от дясната половинка.

Публикация: Jordanov, Zhekova 2007, no. 621; Jordanov 2009, no. 3068.

Лице. Бюст на св. Димитър като воин насреща. В дясната ръка държи копие на рамо, а в лявата щит. От двете страни надпис ʘ-ΔΗ-Μ-Ι ||Τ-ΡΙ-Ο. Около изображението част от кръговия надпис с инвокацията +ΚЄ........

Опако. Шестредов надпис:

. . . . . . | ΑΝΘV . . . | ΠΑΤΡ . CΤ | ΜΗΤ. . . | S CT... | Δ...

. . . . . . | ΑΝΘV . . . | ΠΑΤΡ . . . | ΜΗΤ. . . | S CT... | Δ... корекция

. . . . . . ἀνθυ[π(ά)τῳ] πατρ[ικ(ίῳ) κο]μητ[η .. . .

146а. 3130. = 2132а.

147. 3242. N., X – XI в.

Съхранява се в колекцията на Археологически музей – Велики Преслав, п. инв. № 136. Намерен е при разкопки на административната сграда (архив) в сектор С, кв. 22, на дълбочина 1,50 м в леглото на стената, на 07.10.2011 г., ръководител Т. Михайлова. Размери: 10-22 (19 ?) 2 мм, тегло 2,62 г. Фрагмент, по-малък от половинка от някога великолепен отпечатък.

Непубликуван.

Лице. Малка част от рамото на разцъфнал патриаршески кръст. Началото на инвокацията: +KЄROHΘ. . . . .

Опако. Последните букви на четиридедов надпис:

. . . C | . . . . TO | . . . . ΛO | . . . Ι'

+ K(ύρι)ε βοήθε[ι τῷ σῷ δούλῳ] . . . .

Наличните букви не позволяват възстановяването на текста. Може би друг, по-добре съхранен екземпляр ще направи това възможно.

148. 3243. Ἰωάννου N., XII в.

Съхранява се в колекцията на РИМ – Шумен, призхожда от Поморие. Фрагмент около една трета от някога добър отпечатък с добра патина. Буквите от едната страна са размазани, докато от другата са цели. Размери: 24-28 (31) 5 мм, тегло 20,04 г.

Непубликуван.

Лице. Надпис в пет или шест реда, от който е съхранено:

ω . . . . . | . . . . | ΠPOC . . . | APANЄI . . . | ΠOMЄΛ . . . | . . .

Опако. Надпис в пет или шест реда, от който е съхранено:

. . . . . | . . . ЄIKO | . . IΔȣTAIC| . . . ΦAIC | . ωANNȣ| ⁘

. . . . . | ωCЄIKO | CΔIΔȣTAIC| ΓPAΦAIC | IωANNȣ| ⁘

. . . . εἰκος δίδου ταις γραφαῖς Ἰωάννου

„предава вярно писанията на Йоан”.

149. 3244. Νικήτας Μιστέας (XI в.)[30]

Съхранявал се е в колекцията на P. Papahagi, сега навярно в НИМ – Букурещ, намерен е в Силистра. Отпечатъкът е добре съхранен, но непълен, което затруднява четенето.

Публикация: Papahagi 1931, 299-311. no. III; Banescu, 1931, 321 – 331, no. III.

Лице. Бюст на архиерей (св. Никола), благославя с десница, а в лявата ръка държи евангелие. Не се виждат букви от надписа с името му.

Опако. Петредов надпис:

. KЄR'Θ' | . ωCωΔ'| . KHTA | . ICTЄ| - Λ -

+K(ύρι)ε β(ο)θ(ει) [τ]ῷ σῷ δ(ούλῳ) [N]ικήτα (τῷ) [M]ιστέα

Първата буква от четвъртия ред не е отпечатана и това затруднява четенето. Първоиздателят е попълнил и прочел μυστεριακός, каквато длъжност или титла е непозната. Бънеску предлага μυστολέκτης. Запазените букви не подкрепят подобно попълване. Запазените букви и като приемем, че последната е А, а не Λ, ми дават идеята, че тук е изписан патронимът [M]ιστέα.

30 Пропуснат от Корпуса – Jordanov, 2009.

В Историята на Йоан Скилица за годината 1030, във връзка с войната срещу арабите, се съобщава името на Νικήτας ὁ ἐκ Μιστέας, управител на Антиохия (Skylitzes 1973, 382.60-61; 383.93). В Яхъя Антиохийски се уточнява, че същият бил катепан на Антиохия и евнух (Розен 1873, 321). Последното дава основание на В. Лоран да идентифицира с него един печат на Никита, ректор, патриций и катепан на Антиохия (Schlumberger 1884, 309.1; Laurent 1962, 239.16).

Ако предложеното от нас четене е вярно, то става дума за частен печат, при който произходът на собственика му от Мистея се е превърнал в патроним. Той би могъл да се датира преди длъжността му в Антиохия, или след това.

150. 3245. Νικόλαος Κομνηνος ? (XI – XII в.)

Съхранява се в частна колекция. Намерен е в с. Баткун заедно с този на Григорий Пакуриани, архонт на архонтите. Размери: 30-30 мм, тегло 22,17 г. Пълен, но зле съхранен отпечатък. Повърхността му е захабена и са повредени изображението и буквите от текста. Всичко това прави четенето несигурно.

Непубликуван.

Лице. Права фигура на св. Никола насреща, с нимб и химатион. С дясната ръка благославя, а в лявата държи евангелие. От двете му страни кръстообразен надпис: O-A-Г-I-O-C || N-I K-O-Λ-A-O-C : Ὁ ἅγιος Νικόλαος

Опако. Четири- или петредов надпис:

+| . . . . . | KOMNHN . | NIKOΛA . | TPIC . . . . | . . . .

151. 3246 Νικόλαος ... (последна четвърт на X в.)

Намерен е при разкопки на Аква Калиде през 2010 г., п. инв. № 13. Размери: диаметър ?-24 (23) мм; дебелина 1,5 мм; тегло 3,97 г. Половинка от някога добър, но непълен отпечатък.

Непубликуван.

Лице. Част от разцъфнал патриаршески кръст. Растителният повлек достига до първото рамо. От кръговия надпис е съхранено: . . . . . ΘЄ . . . . . . VΛ'.

Опако. От четири- или петредов надпис е запазено:

. . IKO | . AO . . . | . N . . . . | . . . . .

[+ Κ(ύρι)ε βοή])θε[ι τῷ σῷ δούλ(ῳ)N]ικο[λ]άο . . . . ν .. . . .

Съхранените букви не позволяват пълен прочит.

152. 3247. N., XI в.

Намерен е при разкопки на Аква Калиде, ПИН 12/2010 г. Размери: диаметър 22/25 (23) мм; дебелина 1,5 мм; тегло 4,05 г. Липсващ фрагмент от печата в средата му, което прави четенето невъзможно.

Непубликуван.

Лице. Права фигура на светия.

Опако. Четириредов надпис:

. Є . . . | O . . . | IΔ . . | Є . N

153. 3248. N., XI в.

Намерен е в Аква Калиде при разкопки през 2012 г. ПИН № 107 – кв. В 3, дълб. 1,28 м от котата, половинка печат, прояден. Размери: диаметър 15/17 мм; дебелина 2 мм; тегло 2,91 г.

Непубликуван.

Лице. Триредов надпис, нечетлив.

Опако. Неясни надписи или изображения.

154. 3249. N., X в.

Намерен е в Аква Калиде по време на археологическите разкопки през 2012 г. ПИН № 98 – кв. B 14, дълб. 2,41 м от котата. Размери: диаметър 16/17(14) мм; дебелина 3 мм; тегло 3,54 г.

Непубликуван.

Лице. Част от кръстообразен инвокативен монограм – излиза извън ядрото.

Опако. Неясен триредов надпис:

…NO | . IKV | ЄPI..

155. 3250. Теодор (?), императорски протоспатарий (?)... (X в. – последна третина)

Частна колекция (Панов), инв. № 389. Размери: 26-29/21-24/1-3 мм. Моливдовулът е в лошо състояние. Отпечатъкът е слаб и почти изличен.

Публикация: Стоименов 2012, № 6.

Лице. Двойно пресечен, разцъфнал патриаршески кръст в зрънчест кръг. Наоколо лявата част от надписа: . . . . .HΘITWCW . . . . .

Опако. Надпис от четири реда, последните два от които са в много лошо състояние и не могат да бъдат разчетени:

. . OΔWP . | . . CПATAP | CППT’. . | AΔPIN

[+ K(ύρι)ε βο]ήθι τῷ σῷ [δούλῳ Θε]οθωρ[ῳ β(ασιλικῳ) (πρωτο)]σπαταρ[ίῳ

Четенето е много предположително. Може да се допусне, че Теодор е бил епонт на Адрианопол. Моливдовулът се датира през последната третина на X в.

156. 3251. N., στρατηγὸς (XI в.)

Съхранява се в колекцията на Археологически музей – Плиска. Намерен е при разкопки на обект „Дворцови площад”– СЗ, кв. 160/т, дълб. 0,30 м, на 26.09.2012 г., п. инв. № 1597, ръководител Ст. Иванов. Размери: 19-20 (?) 4 мм, тегло 3,90 г. Некачествен и непълен отпечатък. Изображението на лицевата страна е пълно, но надписът на опаката е излязъл само в средата върху подутината от канала за шнура.

Непубликуван.

Лице. Част от бюст на Архангел Михаил.

Опако. Отделни фрагментирани букви от четириредов надпис:

. . . . . | . . . . . | . . PAT | . . ω

..........στ]ρατ[ηγ]ῷ

157. 3252. Неизвестен протоспатарий и стратег на Тракия, X – XI в.

Съхранява се в частна колекция. Произход – Асеновградско! Размери 24-25,5 мм, тегло 5,82 г. Непълен отпечатък. Половината от буквите не са отпечатани или са зле съхранени. Това прави четенето несигурно.

Публикация: Йорданов, Морева 2013, № 15.

Лице. Част от бюст на св. Теодор като воин. От вертикалния надпис е съхранено: . . . || Δ-ω- P’

Опако. Пет- или шестредов надпис:

. . . . . . | А'СП . . . | СТРА . . . | ΘΡΑ . . . . | ΤΡΑ . . . | - ΜΑ -
. . . . (πρωτο)σπ[αθ(άριος) (καὶ) στρα[τηγ(ὸς)] Θρά[κης ὁ] Τρα . . . . μα

158. 3254. N., краят на XI в.

Съхранява се в РИМ – Хасково, инв. № Н – 1529. Намерен е в местността Хисаря при с. Александрово, Хасковско. Размери: 21,7-37,9 мм; тегло 13,86 г. Половинка от някога добър отпечатък. Сега повърхността му е повредена, особено надписът. Буквите са сплескани и трудно могат да се идентифицират.

Публикация: Йорданов 2013, 167-168.

Лице. Права фигура на военен светия, заемащ дясната половина. Навярно е част от иконографска композиция.

Опако. Шестредов надпис, от който могат да се идентифицират следните букви:
V . . . . |ΓΡΑΦ . . . . | ϤΡΑ . . . . . . |ΛΟΓΟV . . . . . | ΦΗϹϹ . . . . | ЄϹΟ . . . . .

159. 3255. Ἀρσένιος μοναχὸς καὶ κουβουκλήσιος (XI в.)

Съхранява се в АМ – Велики Преслав, п. инв. № 95/2013. Намерен е при разкопки на обект "Владетелска църква", сектор Изток, кв. 162-124, на 20.04.2013 г. Размери: 19-20 (18) 3 мм, тегло 4,58 г. Някога пълен отпечатък, сега е зле съхранен, с отчупени два фрагмента. Предлаганият прочит е до голяма степен предположителен!

Непубликуван.

Лице. Бюст на Богородица Оранта. Не се вижда дали носи медальон на гърдите си. Над вдигнатите в оранс ръце титули: . . || Θ

Опако. Петредов надпис:
. . . ЄR'Θ' | . . . ЄΝΗѠ | . . . ѠSΚȣ | . . . ΛϹ . | - Ѡ -
[+Θ(εοτό)κ]ε β(οή)θ(ει) [Ἀρσ]ενήῳ [μ(ον)αχ](ῷ) (καὶ) κου[βουκ]λ(η)σ[ί]ῳ

160. 3256. N., πρωτοσπαθάριος καὶ στρατηγὸς (IX в.)

Съхранява се в РИМ – Хасково, инв. № Н – 1799. Неизвестен произход. Размери:
20,9 х 24,8 мм; тегло 11,13 г. Непълен отпечатък. Първият ред от надписа е останал извън ядрото. Последният ред е почти заличен. Всичко това прави надписа нечетлив.

Непубликуван.

Лице. Част от кръстовиден инвокативен монограм.

Опако. Четириредов надпис:
. . . . . . | . А'СПА . . | .ΤΡΑΤΗ . | . ѠΝΑΓ . .
[+Θ(εοτό)κε βοήθει τῷ σῷ δούλῳ] . . . . (πρωτο)σπα[θ(αρίῳ) (**καὶ**) σ]τρατη[γ(ῷ)] . . . .

161. 3257. Ν., β'κανδιδᾶτος (втора половина на IX в.)

Частно притежание. Неизвестен произход, възможно от региона на Преслав. Размери: 18-20 (20) 5 мм, тегло 11,45 г. Непълен отпечатък. Зле съхранен, като че ли се е търкалял във вода. Всичко това затруднява четенето на името на собственика. По-долу предлагаме два варианта.

Непубликуван.

Лице. Бюстово изображение на Богородица, държаща пред гърдите си медальон с лика на Христос. От кръговия надпис е запазено: . . . . ΔȣΛ .

Опако. Четириредов надпис:

. Α . | . . . OR'CΠ | ΑΘΑΡΟΚΑ | ΝΔΙΔΑΤ'
. Δ . . | . . . OR'CΠ | ΑΘΑΡΟΚΑ | ΝΔΙΔΑΤ'
[+Θ(εοτό)κε βοήθει τῷ σῷ] δούλ[ῳ] Ἀ[έτη]ο β'σπαθαροκανδ]δάτ(ῳ)
[+Θ(εοτό)κε βοήθει τῷ σῷ] δούλ[ῳ] Δ[αμηάν]ο β'σπαθαροκανδ]δάτ(ῳ)

162. 3258. N. (втора половина на IX в.)

Частно притежание. Неизвестен произход. Намерен е заедно с по-горния. Размери: 11-19 (над 15?) 5 мм, тегло 11,45 г. Фрагмент, по-малък от половинка от някога добър отпечатък.

Непубликуван.

Лице. Част от изображение на патриаршески кръст и надпис между два зърнчести кръга: . . . . VΛω

Опако. Букви от четири- или петредов надпис:

. . . . . | ΤΑΟ . . | ΑΡΧ . . . | ΓΑ . . .

163. 3259. N., първа половина на IX в.

Съхранява се в НИАР – Плиска, п. инв. № 104. Намерен е при обхождане в района на Плиска на 30.04.2010 г. Т. 073-СС, полигон 9 – ЮИ сектор. Ръководител доц. д-р П. Георгиев. Размери: 14-25/3 мм; тегло 4,48 г. Половинка от непълен отпечатък с повредена повърхност.

Публикация: АПК 2013, 133.233, табло XXI.9.

Лице. Част от кръстообразен инвокативен монограм.

Опако. Съхранени са отделни букви от три- или четиридовия надпис:

. . . . . . | . . . . CΠ. | . . . Τ . . | . . . .

164. 3260. Ἀ N., β'κανδιδᾶτος (X – XI в.)

Съхранява се в НИАР – Плиска, инв. № 48. Намерен е на 10.08.2011 г. при редовни разкопки на обект „Дворцов център, цитадела – източна половина", ръководител Я. Димитров. Пол. инв. № 48, кв. 329, координати С: 0,30 м, И: 2,45 м, д. 0,10 м, в зачимен насип от стари разкопки. Размери: 21-22 мм. Половинка от някога некачествен отпечатък. Буквите и изображението на лицевата страна са размазани.

Публикация. Димитров 2015, № 16.

Лице. Част от разцъфнал патриаршески кръст и инвокативния надпис:

. . . . Tω . ωΔOV. .

Опако. Петредов надпис:

: | . . ω . . | . ANT . . . | .'CΠ . . . . | . ΔΔ'S . . . . | OI . . .

[+ Κ(ύρι)ε βοή)θει] τῷ [σ]ῷ δού[λῳ Κ]ω[νστ]αντ[ίνῳ β]'σπ[αθαρ(ο)καν]δ(ι) δ(άτῳ) (καὶ). . . . οι . . .

165. 3261. Στέφανος, πρωτοσπαθάριος καὶ . . . (X – X в.)

Съхранява се в АМ – Велики Преслав. Произхожда от региона. Размери: 21-22 мм. Непълен отпечатък с липсващи или изтрити букви, което затруднява цялостното четене.

Непубликуван.

Лице. Триредов надпис:

. ΚЄR'Θ' | ΤωCωΔ . | . ΤЄ . AN

Опако. Триредов надпис:

+ A’CΠ A | . . PIO | . . ЄTЄ

[+] Κ(ύρι)ε β(οή)θ(ει) τῷ σῷ δ[ού(λῳ) Σ]τε[φ]άν(ῳ) (πρωτο)σπα[θα]ριο [(ἐπὶ) τ(ου)] ἐτε[ρ(ία)]

166. 3262. N., частно лице (X – XI в.)

Съхранява се в частна колекция. Неизвестен произход. Размери: 22-24 мм. Добре центриран, но зле запазен екземпляр. Особено на опаката страна с надписа, където много от буквите са заличени, поради което името на собственика на печата е неизвестно.

Непубликуван.

Лице. Бюст на Богородица Оранта с медальон на гърдите. Над вдигнатите в оранс ръце титули: M-P || ΘV.

Опако. Триредов надпис:

. KЄRO | HΘЄITѠ | CѠΔ. . . | Є . . . Λ . | - ? -

[+] Κ(ύρι)ε βοήθει τῷ σῷ δ[ούλ(ῳ) . . . .

167. 3263. Фрагмент от булотирион – от края на XI в.

Съхранява се в колекцията на РИМ – Шумен, инв. № 15660. Според притежателя му, който не е намервач, произхожда от землището на с. Иван Вазово, Пловдивско. Фрагментът се събира в кибритена кутийка и има следните размери: дължина 24 мм; дебелина в средата, където е минавал железният щифт, 13-15 мм, на гравираното поле 15-24 мм; на вътрешния зрънчест кръг 13-15 мм, тегло 27,20 г. Фрагментът е бронзов, с цилиндрична форма и представлява всъщност едната от главите на булотириона, вероятно долната, тъй като не е сплескана от удар с чук. Тя е била нанизана и занитена върху едното рамо на клещообразния железен булотирион.

Буквите, гравирани върху долната страна на цилиндъра, са неясни, захабени или нарочно заличени, след като вече не е бил използваем. На този етап не може да се каже на кого е бил, но миниатюрните размери на матрицата насочват към датиране в края на XI в. Ако намирането му е автентично, то неговият притежател е живеел или временно е пребивавал в района на днешното село Иван Вазово, където е загубил фрагмента на булотириона. В същия регион е засвидетелствано средновековно поселение от периода IX – XI в. (Божинова, Гюрова 2010, 654-656).

168. 3264. N., β’πρωτοσπαθάριος (X – XI в.)

Намерен е при разкопки в Градището, в сондаж Б край с. Овчеполци, Пазарджишко. Размери: 14,6-17,4 мм, дебелина 3,5 мм. Добре центриран, но зле съхранен отпечатък. Буквите от двете му страни са леко отпечатани и изтрити. Всичко това прави четенето несигурно. При отливане на ядрото е останал поплавък.

Публикация: Торбатов 2009, 402-404, обр. 25.

Лице. Четириредов надпис:

. . . | R’A’C . . | ΘOIK . |ѠN

Опако. Четириредов надпис:

. . OI | K . ЄΛ . | ΔѠC

Първоиздателят на екземпляра е предположил, че собственикът на печата е бил ойкенос – доверено лица на иконом на Елада! Такава длъжност иконом на Елада ми е непозната. Очевидно ще трябва да почакаме за друг, по-добре съхранен екземпляр.

169. 3265. Монограмен печат VI – VII в.

Намерен е през 2012 г. при разкопки в Поморие (Анхиало), ръководител доц. д-р Бони Петрунова. Пълен и добре съхранен отпечатък.

Непубликуван.

Лице. Равнораменен кръст, заемащ цялото изображение. В четирите отреза между раменете на кръста е гравирана и една малка сфера.

Опако. Блок монограм, близък до Zacos 1972, nos. 488-489.

170. 3266. N., VII – VIII в.

Съхранявал се е в РИМ – Хасково, инв. № Н–2790. Произход неизвестен – Турция. Отписан е от фонда на музея със заповед на министър Рашидов (от списъка с движими културни ценности, които нашето министерство върна на Република Турция). Размери: 23,2-20,7 мм, тегло 9,68 г. Непълен, но добре съхранен отпечатък. Липсващите букви не ми позволяват да прочета името на собственика.

Непубликуван.

Лице. Триредов надпис:

. . | ЄPI | OV

Опако. Триредов надпис:

C . . | ЄPI | . Λ .

171. 3267. Монограмен V – VI в.

Съхранява се в колекцията на РИМ – Бургас. Намерен е при разкопки на Порос. Пълен и добре съхранен екземпляр.

Публикация: Николов 2014, 30.

Лице. Бюст на Богородица, държи пред гърдите си медальон с лика на Младенеца. От двете ѝ страни в полето по един кръст.

Опако. Кръстообразен монограм, близък до Zacos 1972, pl. 246. 445a, където е развързан – Стефан.

172. 3268. Анонимен, от втора половина на XI в.

Съхранява се в АМ – Варна. Намерен е при разкопки на Петрѝч кале с ръководител проф. В. Плетньов[31]. Размери: 21 мм. Пълен и добре съхранен отпечатък.

Непубликуван.

Лице. Бюст на светец (Никола).

Опако. Триредов надпис:

KЄR o | TOЄXO | TATO

K(ύρι)ε βo(ήθει) τὸ(ν) ἔχο(ν)τα τό(δε)

173. 3269. Анонимен иконографски печат – XI в., последна четвърт

Съхранява се в ИМ – Поморие. Намерен е при разкопки през 2014 г. Размери: 18-20 мм. Пълен и добре съхранен отпечатък.

Непубликуван.

Лице. Бюст на Богородица Оранта с нимб, мафорион и хитон. На гърдите си носи

31 Ползвам се от възможността да му благодаря за предоставената находка и информация.

медальон. Над вдигнатите в оранс ръце – титули: M-P || ΘV.

Опако. Бюст на св. Никола, с дясната ръка благославя, а в лявата държи евангелие. От двете му страни надпис: ⦿-NI-K' || Λ-A- O' – Ὁ ἅ(γιος) Νικόλαο(ς)

174. 3270. N., XI в.

Частно притежание (В. Станков от Батак, № 2). Произход неизвестен. Орязан във формата на листо или висулка, пробита отгоре. Очевидно е висял, изображението и текстът са визирани. Буквите са със странна палеография, което затруднява идентифицирането им.

Непубликуван.

Лице. Неясно бюстово изображение на Богородица. Съхранени са само титулите: M-P || ΘV.

Опако. Букви от три- или четириредов надпис: M . . . | . VΛEC | . OMЄOY.

175. 3271. N., XI в.

Частно притежание (В. Станков от Батак, № 5). Произход – Старозагорско. Фрагмент, по-малък от половинка. Размери: 12-20 мм, тегло 3,05 г. Дребни букви, някои от които размазани.

Непубликуван.

Лице. От четири- или петредов надпис се вижда:

. . . . . | Θ. . . . . | KAIA . . . | VCKO . .

Опако. От четири- или петредов надпис се вижда:

. . . . . | . . . . NO | . . VΠNO | CKЄΠ

176. 3272. N., XI в.

Частно притежание (В. Станков от Батак, № 6). Произход – Старозагорско. Фрагмент, половинка от някога добър отпечатък. Размери: 14-20 мм, тегло 5,32 г.

Непубликуван.

Лице. Част от бюст на св. Теодор воин с копие на рамо. От надписа се вижда:

⦿- ΘЄ-O || . .

Опако. От четириредов надпис се вижда:

. . . . Є | . . . HC | . . . AM| . . C

177. 3273. Θεοδώρος δεσπότης (XIII в.) ?

Съхранява се в колекцията на РИМ – Велико Търново, полеви инв. № 2130. Намерен е при редовни археологически разкопки през септември 2010 г. в крепостта Трапезица във Велико Търново, в сектор Южен, кв. $CLVII_{12}$, на дълбочина 0,3 м, в светлокафяв пласт, който покрива западната алея на жилищния квартал. Представлява половинка с отчупено от горната периферия парче. Зле съхранен, особено реверсът с текста, където буквите са замазани и изтрити и е необходимо голямо въображение, за да бъдат те идентифицирани. Размерите на запазената половинка са 15-30 мм, като вероятно, когато е бил цял, диаметърът му е бил около 30-32 (29) мм, а дебелината му е 5 мм.

Публикация: Кънев, Рабовянов 2013 – 2014, под печат.

Лице. Част от права фигура на св. Теодор Стратилат. Вижда се част от главата с прилежащата част от нимба на светеца около нея, лявото рамо и лявата ръка, държаща дълъг меч, опрян в земята. Вляво от него е изписано O-CTP-A-TI-ΛA, = ὁ Στρατιλά(της).

При изписването на СТРАТІΛА буквите Т и Р на втория ред са слети в лигатура.

Опако. Отделни букви от четири- или петредов надпис, от които авторите четат [ΘЄΟΔ] | ѠΡΥ[Δ] | ЄСΠΟ[ΤȢ] – Θεοδώρου δεσπότου, т.е. „на деспот Теодор“, и допускат, че това е печат на Теодор Комнин Дука, бивш солунски император (1222 – 1230). От такъв обезличен фрагмент подобен прочит е без коментар.

178. 3274. N., ἀνθύπατος, πατρίκιος, β’πρωτοσπαθάριος καὶ .... (X в.)

Частно притежание (Н. Николов, Разград). Предложен е бил за изкупуване в РИМ – Шумен, където го документирах през 2015 г. Произхожда от Преслав. Размери: 13-25 (?) 2 мм, тегло 5,83 г. Половинка от някога добър отпечатък.

Непубликуван.

Лице. Вижда се част от разцъфнал патриаршески кръст. От надписа се вижда . . . ѠΔΟ .

Опако. Виждат се неясни букви от хоризонталния надпис:

+Ι . . . . | ΑΝΘ . . . . . | ΑΤΡΙΚ . . . . | . . . Τ’ . . . . | . . . . . .

[+Κ(ύρι)ε βοήθει τῷ σῷ δούλῳ] Πέτρῳ ἀνθυπ(άτῳ) [π]ατρικ(ίῳ) β’[(πρωτο)σ]παθ(αρίῳ) επὶ τ(ου) . . . . .

179. 3275. N., X в.

Частно притежание (Н. Николов, Разград). Предложен е бил за изкупуване в РИМ – Шумен, където го документирах през 2015 г. Произхожда от Преслав. Размери: 11-11 мм 5 мм, тегло 4,05 г. Вторично е преизползван. Орязан е прецизно във формата на кръг, пробит в центъра. Отворът съвпада с кръстачката на кръста.

Непубликуван.

Лице. Част от разцъфнал патриаршески кръст.

Опако. Съхранени са отделни букви от пет- или шестредов надпис:

. ΠЄ . . | Ο . ΠΙ . . . | . ΗΤΙΟ . . . | . . . . . . | . . . . . .

[+Κ(ύρι)ε βοήθει τῷ σῷ δούλῳ] Πέ τρ ο. . . . .

180. 3276. N., X в.

Частно притежание (Н. Николов, Разград). Предложен е бил за изкупуване в РИМ – Шумен, където го документирах през 2015 г. Произхожда от Преслав. Размери: 11-23 2 мм, тегло 2,405 г. Фрагмент, по-малък от половинка, зле съхранен.

Непубликуван.

Лице. Част от равнораменен кръст. Всяко рамо завършва с малка сфера. В първия отрез – две букви: Π, Є, в долния – три неясни букви: RΠC или R’A’C.

Опако. Вижда се кръстът, който държи светецът наляво (св. Йоан Предтеча ?). Изображението е обрамчено чрез два зрънчести кръга. Между тях надпис, от който се виждат няколко срязани букви. Идеята е за името Петър, императорски протоспатарий.

181. 3277. N., X – XI в.

Частно притежание (Н. Николов, Разград). Предложен е бил за изкупуване в РИМ – Шумен, където го документирах през 2015 г. Произхожда от Преслав. Размери: 10-21 2 мм, тегло 2,52 г. Фрагмент, по-малък от половинка, зле съхранен.

От двете страни на моливдовула има надпис – неясен, поради препечатване или подхлъзване на ядрото в булотириона при отпечатването.

182. 3278. N., краят на XI в.

Частно притежание (Н. Николов, Разград). Предложен е бил за изкупуване в РИМ – Шумен, където го документирах през 2015 г. Произхожда от Бургаско! Размери: 15-17(15) 2,5 мм, тегло 3,47 г. Добре центриран, но зле съхранен екземпляр. Покрит с дебела патина, която прави изображението и буквите неясни. Отворен е по линията на канала на реверса. Предложеното разчитане е много несигурно.

Непубликуван.

Лице. Права фигура (Симеон или Богородица Оранта?) с вдигнати в оранс ръце. Не се вижда дали носи медальон на гърдите си. Вдясно от нея – следи от букви – от името на светеца или някакъв епитет, ако е Богородица.

Опако. Петредов надпис:

+KV | . ФРАГ | ЄIП . . THN | . ГН . . ΛЄ | П . . . ЄI

+K(ύρι)υ σ φραγὶς

183. 3279. Αλέζυος Κομνηνὸς σεβαστὸς . . . . , XII в.

Частно притежание. Намерен е в землището на с. Искра, община Първомай, област Пловдивска, в западните подградия на разкритото тук средновековно селище. Половинка от някога добър отпечатък.

Публикация: Иванов 2012, 81-86.

Лице. Права фигура на св. Димитър като воин. С дясната ръка се подпира върху дълго копие, а в лявата държи меч, опрян в земята. Отдясно в полето вертикален надпис: . -ΔΗ-ΜΗ-Τ-Ρ-Ι-Ο. Навярно в лявата половинка е била представена друга права фигура, също на военен светия.

Опако. Петредов надпис:

. | AΛЄ . . . | KAICA . . . | MAPTV̱ . . . | MNHN . . . | CЄR . . .

Този печат поради своята фрагментарност и метрически текст е труден за разчитане. Първоиздателите му предлагат един доста свободен прочит, който не ме удовлетворява: Ἀλεξίον | **καί**σαρα | Μαρτύς Κο | μνηνόν σκέπε τόν | σεβαστόν. Според тях печатът е принадлежал на кесаря Алексий Комнин, и изброяват възможните кандидатури през XII в. В тази връзка се обърнах към д-р Александра Василиу-Зайбт от Института по византинистика към ААН във Виена, специалист върху този вид печати, с молба да ми каже дали има паралел на печата от Искра. Отговорът ѝ бе отрицателен, а относно собственика на печата тя приема, че се отнася до севаста Алексий Комнин, който е някакъв (родственик) на кесаря. Името Алексий и титулът севаст са често срещани сред представителите на фамилията Комнини, за да се правят опити за идентифициране с личност от наративните източници.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

Аладжов 2013: Аладжов, Ж. Печат на Константин Дука от крепостта Маркели. – *Нумизматика, сфрагистика и епиграфика*, 9, 2013, 203–207.

Алексеенко 2014: Алексеенко, Н. А. Несколько византийских моливдовулов из болгарских находок. – В: *България в световното културно наследство*. Шумен, 2014, 407–414.

Андонова 2012: Андонова, М. Моливдовули от долината на Места. – *Известия на Националния археологически институт, XL, In honorem professoris Димитър Овчаров*,

2012, 197–203.

АКП 2013: Аладжов, А., Я. Димитров и др. *Археологическа карта на Плиска*. София, 2013. **Божинова, Гюрова 2010: Божинова, Е., В. Гюрова.** Теренни обхождания в землището на с. Иван Вазово, Песнопой, Бегово, Горна Махала и Отец Паисиево, община Калояново. – *АОР* през 2009. София, 2010, 654–656.

Валериев 2015: Валериев, Й. Оловен печат на Георги Теод[орокан ?] протокуропалат от района на късноантичния град Залдапа (под печат).

Валериев 2015а: Валериев, Й. Нови оловни печати на император Алексий I Комнин (1081 – 1118) от Североизточна България. – *Нумизматика, сфрагистика и епиграфика*, 10 (под печат).

Геров 2010: Геров, Г. Пишещите Отци на Църквата и Премъдростта – *Филология. История. Изкуствознание. Сборник изследвания в чест на проф. дфн Стефан Смядовски*. София, 2010, 255–268.

ГИБИ 1983: *Гръцки извори за българската история*, том XI, София, 1983.

Дуйчев 1956: Дуйчев, И. Въстанието в 1185 г. и неговата хронология. – *Известия на Института за българска история*, VI, 1956, 327–358.

Димитров 2015: Димитров, Я. Сфрагистични находки от археологически проучвания в Плиска и нейните околности. – *Нумизматика, сфрагистика и епиграфика*, 11, 2015 (под печат).

Димитров, Савев 2015: Димитров, Я., Ю. Савев. Новооткрит моливдовул на Дамян Добромир от разкопки в Цитаделата на Плиска (под печат).

Жекова, Григоров 2015: Жекова, Ж., В. Григоров. Печат на Теоктист, патриций и логотет на дрома, открит в Плиска (под печат).

Иванов 2012: Иванов, Р. ΜΟΛΥΒΔΟΒΟΥΛΛΟΝ от средновековното селище при село Искра, община Първомай. – *Паметници, реставрация, музеи*, май-декември 2012, 81–86.

Йорданов 1993: Йорданов, И. *Печатите от стратегията Преслав*. София, 1993.

Йорданов 2001: Йорданов, И. *Корпус на печатите на средновековна България*. София, 2001.

Йорданов 2004: Йорданов, И. Печати на Григорий, магистър на българите през X век. – *Civitas Divino-Humana. В чест на професор Георги Бакалов*, София, 2004, 507–513.

Йорданов 2005: Йорданов, И. Отново за печатите на Дамян Добромир – дук на Тракия и Месопотамия. – *Acta Musei Varnaensis, III-1. Българските земи през Средновековието (VII – XVIII в.).* Международна конференция в чест на 70-годишнината на проф. Александър Кузев. Варна, 2005, 263–271.

Йорданов 2010: Йорданов, И. Анхиало според данните на сфрагистиката (VI – XII в.). – *Bulgaria Mediaevalis*, 1, 2010, 325–381.

Йорданов 2012: Йорданов, И. Печати на Василий Лакапин от България. – *Средновековна България и „другите". Сборник в чест на 60-годишнината на проф. дин Петър Ангелов*, София, 2012, 159–165.

Йорданов 2012а: Йорданов, И. Печат на Григорий Бакуриани (Пакуриани) – архонт на архонтите. – *ΠΟΛΕΜΟΛΟΓΟΣ. Сборник статей памяти профессора В. В. Кучмы*. Волгоград, 2012, 140–147; 235.

Йорданов 2012б: Йорданов, И. Печати на представители на фамилията Пакуриани (Бакуриани) от територията на днешна България. – *Българското средновековие: общество, власт, история. Сборник в чест на проф. д-р Миляна Каймакамова*, София, 2012, 538–556.

Йорданов 2012в: Йорданов, И. Печат на неизвестен стратег на Тракия и Йоанопол (70 – 80 г. на X в.). – *ΗΡΑΚΛΕΟVΣ ΣΩΤΗΡΟΣ ΘΑΣΙΩΝ. Изследвания в чест на Иля Прокопов по случай неговата 60-годишнина*, Велико Търново, 2012, 651–656.

Йорданов 2012г: Йорданов, И. Печати на Константин Ангел, първи братовчед на императора и управител на Филипопол (1193-1194 г.). – *Bulgaria Medievalis*, 3, 2012, 109–113.

Йорданов 2013: Йорданов, И. Печат на Йоан архиепископ на България (последна четвърт на IX в.). – *Юбилеен сборник в чест на 60-годишнината на проф. дфн Христо Трендафилов*, Шумен, 2013, 262–267.

Йорданов 2013а: И. Йорданов. Относно притежателя на сребърния сервиз от Величково, Пазарджишко. – В: Сб. в чест на 70-годишнината на доц. Георги Кузманов. Известия на Национален археологически институт, 41, 2013, 521–535.

Йорданов 2013б: Йорданов, И. Новоразчетен печат от Велики Преслав: Никита ? протоспатарий и стратег на Тракия (X в.). – *ΧΕΡΣΩΝΟΣ ΘΕΜΑΤΑ 01: "империя" и "полис". Сборник научных трудов*, Севастополь, 2013, 313–317.

Йорданов 2013в: Йорданов, И. Оловни византийски печати от Хасковска област (II). – *Нумизматика, сфрагистика и епиграфика*, 9, 2013, 167–199.

Йорданов 2014: Йорданов, И. Печатите на Теодорокан, патриций и катепан на Едеса (средата на XI в.). – *Античная древность и средние века*. Екатеринбург, 2014. Вып. 42, 163–175.

Йорданов, Морева 2013: Йорданов, И., Р. Морева-Арабова. Оловни византийски печати от района на Асеновград. – *Нумизматика, сфрагистика и епиграфика*, 9, 2013, 207–229.

Каждан 1975: Каждан, А. П. *Армяне в составе господствующего класса Византии, XI-XII вв.* Ереван, 1975.

Кънев, Тотев 2014: Кънев, Н., К. Тотев. Новооткрит оловен печат на латинския император Бодуен Втори. – в настоящия сборник.

Кънев, Тотев 2014: Кънев, Н., К. Тотев. Византийски оловен печат от хълма Трапезица. – *Известия на Регионален Исторически музей – Велико Търново*, том XXVIII – XXIX, 2013 – 2014 (под печат).

Маслев 1974: Маслев, С. Произведения на Теофилакт Охридски, архиепископ български, отнасящи се до българската история, част I. – *Гръцки извори за българската история*, IX, София, 1974.

Морева, Басамаков 2013: Морева, Р., Х. Басамаков. Новооткрит оловен печат от Асенова крепост. – В: *Сборник в памет на проф. Рашо Рашев. Приноси към българската археология*, VII, София, 2013, 123–129.

Николов 2014: Николов, М. Порос – перлата на Рим и Византия. – *Будител*, април-юни 2 (32), 2014, 21–34.

Пенчев 2006: Пенчев, В. Византийски моливдовул от XI в., вторично употребяван като амулет, намерен при археологическите разкопки в Силистра. – *Известия на Национален исторически музей – София*, XVII, 2006, 47–48.

Пенчев 2009: Пенчев, В. Моливдовул на вселенския патриарх Григорий II (1238 – 1289), произхождащ от България. – *Нумизматика, сфрагистика и епиграфика*, 5, 2009, 277–279.

Пенчев 2011: Пенчев, В. Оловен печат на архиепископа Теофан, намерен при археологическите разкопки в Силистра. – *Известия на Национален исторически музей – София*, XXIII, 2011, 163–164.

Пенчев 2012: Пенчев, В. Моливдовул на византийски генерал, намерен при

археологическите разкопки в Силистра. – *Известия на Националния исторически музей – София*, XXIV, 2012, 153–154.

Пенчев 2012а: Пенчев, В. Византийски моливдовул на Аеций, стратег на Преславица, намерен при археологическите разкопки в Силистра. – *Известия на Националния исторически музей – София*, XXIV, 2012, 151–152.

Пенчев 2012б: Пенчев, В. Два византийски моливдовула от XI в., намерени при археологически разкопки в Силистра. – *Нумизматика, сфрагистика и епиграфика*, 8, 2012, 143–147.

Пенчев 2012в: Пенчев, В. Византийски моливдовул на Макарий (?) магистър и сакеларий, намерен при археологически разкопки в Силистра. – *Известия на Националния исторически музей – София*, том XXIV, 2012, 155–156.

Пенчев 2012г: Пенчев, В. Византийски моливдовул на протосинкела Апласак (XI в.), намерен при археологическите разкопки в Силистра. – *Известия на Националния исторически музей – София*, том XXIV, 2012, 157–158.

Пенчев 2013: Пенчев, В. Два анонимни византийски моливдовула от XI в. от фонда на НИМ – София. – *Нумизматика, сфрагистика и епиграфика*, 9, 2013, 199–201.

Пенчев 2013а: Пенчев, В. Два византийски моливдовула от XI в. от фонда на НИМ – София. – *Известия на Националния исторически музей* – София, том XXV, 2013, 277–279.

Пенчев, Дражева 2012: Пенчев, В., Ц. Дражева. Два византийски императорски моливдовула, намерени в Созопол. – *Известия на Националния исторически музей – София*, том XXIV, 2012, 111–114.

Петрунова и др. 2012: Петрунова, Б., Е. Василева, Я. Димитрова. Църква № 2 на Калиакра. – *АОР* през 2011 г., София, 2012, 455–457.

Розен 1873: *Император Василий Болгаробойца, извлечение из летописи Яхъи Антиохийского*, издал, перевел и обяснил бар. Розен, В. Р., Санкт-Петербург, 1873.

Стоименов 2012: Стоименов, Д. Непубликувани византийски печати от България. – *Известия на Националния археологически институт, XL, In honorem professoris Димитър Овчаров*. 2012, 189–195.

Стоименов, Овчаров 2006: Стоименов, Д., Н. Овчаров. Няколко бележки върху ранната кариера на византийския император Константин IX Мономах въз основа на неизвестен негов моливдовул от Перперикон. – *Византия, Балканите, Европа. Изследвания в чест на проф. Василка Тъпкова-Заимова. (Studia Balcanica 15)*, София, 2006, 623–628.

Стойнов 2008: Стойнов, П. Моливдовул на византийския протоспатарий Ириней. – *Известия на Национален исторически музей – София*, XX, 2008, 79–81.

Тодоров 2012: Тодоров, Т. Византийски печати от Вътрешния град на Велики Преслав. – *Нумизматика, сфрагистика и епиграфика*, 8, 2012, 135–143.

Торбатов 2009: Торбатов, С. Градището „Острия връх" край Овчеполци, Пазарджишко. – В: *Сборник в памет на професор Велизар Велков*, София 2009, 386–414.

Цанкова-Петкова 1978: Цанкова-Петкова, Г. *България при Асеневци*. София, 1978.

Шьонерт-Гайс 1978: **Шьонерт-Гайс, Е.** Находка от византийски солиди в Северна България. – *Нумизматика*, 4, 1978, 15–17.

Banescu 1931: Banescu, N. Les sceaux byzantins trouvés à Silistrie. – *Byzantion*, VII, 1932 321-331.

Barzos 1984: Barzos, K. *>Η γενεαλογία τῶν Κομνηνῶν*, I-II. Thessalonica, 1984.

Burgulru 2007: Burgulru, V. *Bizans kursun műhűrleri*. Istanbul, 2007.

Cheynet 2008: Cheynet, J.-C. *La société byzantine. L'apport des sceaux*, Paris, 2008.

Cheynet, Theodoridis 2010: Cheynet, J.-C., D. Theodoridis. *Sceaux byzantins de la collection D. Teodoridis. Les sceaux patronymiques*. Paris, 2010.

Cheynet, Gokyildirim, Burgulru 2013: Cheynet, J.-C., T. Gokyildirim, V. Burgulru. *Les sceaux byzantins du Musée archéologique d'Istanbul.* Istanbul, 2013.

Choniates 1975: Nicetae Choniatae. *Histoire,* ed. J. L.Van Dieten, Berlin-New-York, 1975.

Choniates 1984: Niketas Choniates. *O City of Byzantium,* translated by H. J. Magoulias, Detroit, 1984.

Darrouzes 1981: Darrouzes, J. *Notitae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitane*. Texte critique, introduction et notes. Paris, 1981.

Grotowski **2010: Grotowski, P. Ł.** *Arms and Armour of the Warrior Saints: Tradition and Innovation in Byzantine Iconography (843 – 1261)* (The Medieval Mediterranean 87.) Trans. Richard Brzezinski. Leiden and Boston: Brill, 2010.

Jordanov 2003: Jordanov, I. *Corpus of the Byzantine Seals from Bulgaria, volume 1: The Byzantine Seals with Geographical Names*. Sofia, 2003.

Jordanov 2006: Jordanov, I. *Corpus of the Byzantine Seals from Bulgaria, volume 2, Seals with Family Names*. Sofia, 2006.

Jordanov 2009: Jordanov, I. Corpus of the Byzantine Seals from Bulgaria, volume 3, part one and two. Sofia, 2009.

Jordanov, Zhekova 2007: Jordanov, I., Z. Zhekova. *Catalogue of Medieval Seals at the Regional Historical Museum of Shumen*. Sofia, 2007.

Jordanov 2011: Jordanov, I. *The Collection of Medieval Seals from National Archaeological Museum Sofia*. Sofia, 2011.

Konstantopoulos 1917: Konstantopoulos, K. M. *Βυζαντιακὰ μολυβδόβουλλα τού ἐν Ἀθήναις Ἐθνικοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου*. Athens, 1917.

Kühn 1991: Kühn, H.-J. *Die byzantinische Armee in 10. und 11. Jahrhundert. Studien zur Organisation der Tagmata*. Wien, 1991.

Laurent 1952: Laurent, V. *Documents de sigillographie byzantine. La collection C. Orghidan*, Paris, 1952.

Laurent 1962: Laurent, V. La chronologie des gouverneurs d'Antioche sous la seconde domination byzantine. – *Mélanges de l'Universit Saint-Joseph de Beyrouth*, 38, 1962, 221-254.

Laurent 1963: Laurent, V. *Le Corpus des sceaux de l'empire byzantin. Tome V: L'église, partes 1-3*, Paris, 1963-1972.

Laurent 1981: Laurent, V. *Le Corpus des sceaux de l'empire byzantin. Tome II: L'administration centrale*, Paris, 1981.

Martindale 1992: Martindale, J. R. *The Prosopography of the Later Roman Empire*. III. Cambrige, 1992.

Nesbitt-Oikonomides 1991: Nesbitt, J. W. and N. Oikonomides. *Catalogue of Byzantine Seals at Dumbarton Oaks and in the Fogg Museum of Art, vol. 1: Italy, North of the Balkans, North of the Black Sea*, Washington, D. C., 1991.

Oikonomides 1972: Oikonomides, N. *Les listes de préséance byzantines des IXe et Xe siècles. Introduction, texte, traduction et comentaire*. Paris 1972.

Oikonomides 1986: Oikonomides, N. *A collection of dated Byzantine Seals*, Washington, 1986.

Papahagi 1931: Papahagi, P. Sceaux de plomb byzantins inédits trouvés à Silistrie. — *RÉSÉE*, VIII, 1931, 299 — 311.

Patmos I 1980: Branuse, E. Βυζαντρνὰ ἔγραφα τῆς μονῆς Πάτμου. Α: Αὐτοκρατορικά, – **Nystazopulu-Pelikidu, M.** *Δημοσίων λειτουργῶ*, Athens, 1980.

Peri 1992: Peri, V. V*elika (Dragvista) e il primo vescovo della chiesa Bulgara*, Boll. Grot., 1992, 159-187.

Polemis 1968: Polemis, D. *The Doukai. A contribution to Byzantine Prosopography.* London, 1968.

PmBZ 2013: *Prosopographie der mittelbyzantinischen Zeit (867-1025). Herausgegeben von der Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften*. Walter de Gruyter GmbH, Berlin-Boston, 2013.

Sakkos 1967: Sakkos, S. N. Ὁ πατήρ μου μείζων μού ἐστιν. Ἐρίδες καὶ σύνοδοι κατὰ τὸν ιβ' αἰῶνα. - *ΕΕΘΣΘ* : *Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς ἐκδιδομένι ὑπὸ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς*, 11, 1967, 13-212.

Seibt-Zarnitz 1997: Seibt, W., L. Zarnitz. *Das byzantinische Bleisiegel als Künstwerk*. Wien, 1997.

Skoulatos 1980: Skoulatos, B. *Les personnages byzantins de l'Alexiade. Analyse prosopographique et synthèse*, Louvain, 1980.

Skylitzes 1973: Scylitzae Ioannis. *Synopsis historiarum*, ed. I. Thurn, Corpus Fontium Historiae Byzantinae, 5, Berlin-New-York, 1973.

Skylitzès 2003: Jean Skylitzès. *Empereurs de Constantinople*. Texte traduit par Bernard Flusin et annoté par Jean-Claude Cheynet. Paris, 2003.

Sode 1977: Sode, C. Byzantinische Bleisiegel in Berlin, II, – *ΠΟΙΚΙΛΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ*, 14, Bonn, 1997.

Stavrakos 2000: Staurakos, Ch. *Die Byzantinischen Bleisiegel mit Familiennamen aus der Sammlung des Numismatischen Museums Athen*. Wiesbaden, 2000.

Theophanes 1883-1885: Theophanes. *Chronographia*. Rec. C. de Boor. Leipzig, 1883-1885.

Yotov 2010: Yotov, Y. Unpublished seal of Nikephoros Botaneiates as a Proedros and doux of Antioch. – *Pontica*, XLIII, 2010, 425-433.

Valeriev 2013: Valeriev, I. New Byzantine tent-to eleventh-century from Bulgaria. – T*he Steppe Lands and the World beyond them. Studies in honour of Victor Spinei on his 70th birthday*. Iasi, 2013, 287-299.

Valeriev 2014: Valeriev, I. New lead seal of Gregorios Kamateros. - *Pontica*, 2014 (in print).

Wassiliou-Seibt 2011: Wassiliou, A.-K., W. Seibt. *Corpus der byzantinischen Siegel mit metrischen Legenden. Teil 1. Einleitung, Siegellegenden von Alpha bis inklusive My*. WBS : Wiener Byzantinische Studien, Wien, 2011.

Zacos 1972: Zacos, G. *Byzantine Lead Seals*, I. Basel, 1972.

Zacos 1984: Zacos, G. *Byzantine Lead Seals*, II. Berne, 1984.

Обр. 1 *Обр. 2* *Обр. 3*

Обр. 4 *Обр. 5*

Обр. 6 *Обр. 7*

Обр. 8 *Обр. 9*

Обр. 10 *Обр. 11*

Обр. 12 *Обр. 13* *Обр. 13а*

Обр. 14

Обр. 15

Обр. 16

Обр. 17

Обр. 18

Обр. 19

Обр. 20

Обр. 21

Обр. 22

Обр. 24

Обр. 25

Обр. 27

Обр. 26

Обр. 28

Обр. 29

Обр. 30

Обр. 32

Обр. 33

Обр. 34

Обр. 35

Обр. 36

Обр. 38

Обр. 39

Обр. 40

Обр. 41

Обр. 42

Обр. 43

Обр. 44

Обр. 45

Обр. 46

Обр. 47

Обр. 48

Обр. 49

Обр. 50

Обр. 51

Обр. 52

Обр. 53

Обр. 54

Обр. 55

Обр. 56

Обр. 57

Обр. 58

Обр. 59

Обр. 60

Обр. 61

Обр. 62

Обр. 63

Обр. 64

Обр. 65

Обр. 66

Обр. 67

Обр. 68

Обр. 69

Обр. 70

Обр. 71

Обр. 72

Обр. 73

Обр. 74

Обр. 76

Обр. 77

Обр. 78

Обр. 79

Обр. 80

Обр. 81

Обр. 82

Обр. 83

Обр. 84

Обр. 85 *Обр. 86* *Обр. 87* *Обр. 88*

Обр. 89 *Обр. 90* *Обр. 93*

Обр. 94 *Обр. 95*

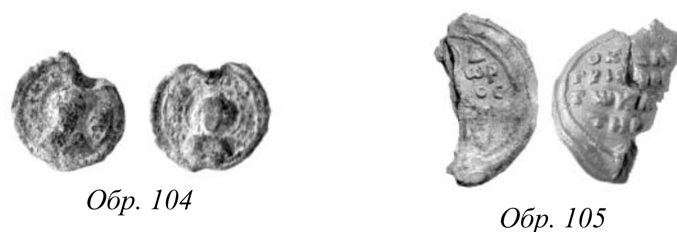
Обр. 96 *Обр. 97* *Обр. 98*

Обр. 99 *Обр. 100* *Обр. 101*

Обр. 102 *Обр. 103* *Обр. 106*

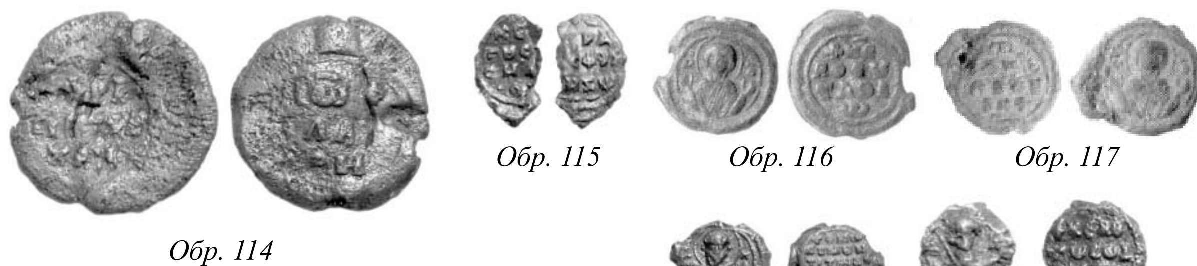
Обр. 104 *Обр. 105*

Обр. 108 *Обр. 109* *Обр. 110*

Обр. 111 *Обр. 112* *Обр. 113*

Обр. 114 *Обр. 115* *Обр. 116* *Обр. 117*

Обр. 120 *Обр. 122*

Обр. 119 *Обр. 121*

Обр. 123 *Обр. 124* *Обр. 125*

Обр. 125а *Обр. 126* *Обр. 127*

Обр. 128 *Обр. 129* *Обр. 130*

Обр. 131 *Обр. 132* *Обр. 133* *Обр. 134*

Обр. 135 *Обр. 136* *Обр. 137*

Обр. 138 *Обр. 139* *Обр. 140*

Обр. 141 *Обр. 142* *Обр. 143*

Обр. 146 *Обр. 146а* *Обр. 147*

Обр. 148 *Обр. 150*

Обр. 151

Обр. 152

Обр. 153

Обр. 154

Обр. 155

Обр. 156

Обр. 157

Обр. 158

Обр. 159

Обр. 160

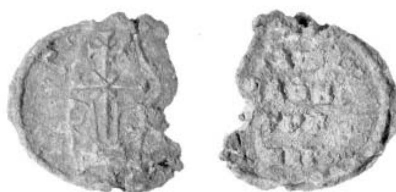
Обр. 161

Обр. 162

Обр. 163

Обр. 164

Обр. 165

Обр. 166

Обр. 167

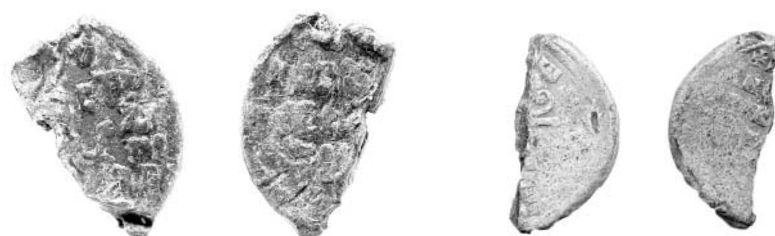
Обр. 168 *Обр. 169* *Обр. 170*

Обр. 171 *Обр. 172* *Обр. 173*

Обр. 174 *Обр. 175* *Обр. 176*

Обр. 177 *Обр. 178* *Обр. 179*

Обр. 181

Обр. 183

Обр. 180

Обр. 182

СЪКРАЩЕНИЯ

АДСВ – Античная древность и средние века
АОР – Археологически открития и разкопки
БИБ – Българска историческа библиотека
ВИС – Военно-исторически сборник
ВВр – Византийский временник
ГИБИ – Гръцки извори за българската история
ГНАМ – Годишник на Народния археологически музей
ГНИМ – Годишник на Националния исторически музей
ГНМ – Годишник на Народния музей
ГСУ – Годишник на Софийския университет
ГСУ-БФ – Годишник на Софийския университет – Богословски факултет
ГСУ ИФ – Годишник на Софийския университет – Исторически факултет
ГСУ-ИФФ – Годишник на Софийския университет – Историко-филологически факултет
ГСУ-ФИФ – Годишник на Софийския университет – Философско-исторически факултет
ГСУ-ЮФ – Годишник на Софийския университет – Юридически факултет
ЗРВИ – Зборник радова Византолошког института
ИАИ – Известия на Археологическия институт
ИБАИ – Известия на Българския археологически институт
ИБИ – Извори за българската история
ИБИД – Известия на Българското историческо дружество
ИВАД – Известия на Варненското археологическо дружество
ИЕИМ – Известия на Етнографския институт с музей
ИИБЕ – Известия на института за български език
ИИБИ – Известия на Института за българска история
ИИД – Известия на историческото дружество
ИИИ – Известия на Института за история
ИИМКн – Известия на Историческия музей – Кюстендил
ИИМШ – Известия на Исторически музей – Шумен
ИНМШ – Известия на Народния музей – Шумен
ИМЮИБ – Известия на музеите в Югоизточна България
ИНИМ – Известия на Националния исторически музей
ИНМБс – Известия на Народния музей – Бургас
ИНМВ – Известия на Народния музей – Варна
ИНМШ – Известия на Народния музей – Шумен
ИОМВТ – Известия на Окръжния музей – Велико Търново
ИПр – Исторически преглед
ИРАИК – Известия Русского археологического института в Константинополе
ИСИ фф СУ – Известия на семинарите при Историко-филологическия факултет на Софийския университет
КМЕ – Кирило-Методиевска енциклопедия
ЛИБИ – Латински извори за българската история
МАИЭТ – Материалы по археологии, истории и этнографии Таврики
МПК – Музеи и паметници на културата
МПр – Македонски преглед
ПСп. – Периодическо списание

РП – Разкопки и проучвания
СА – Советская археология
СБИД – Списание на българското икономическо дружество
СБЛ – Стара българска литература
Сб.НУ – Сборник за народни умотворения
СбНУНК – Сборник за народни умотворения, наука и книжнина
Сп. на БАН – Списание на Българската академия на науките
ТКШ – Търновска книжовна школа
ТОДРЛ – Т*руды Отдела древнерусской литературы*

BAR – British Archaeological Reports
BBg – Byzantinobulgarica
BHR – Bulgarian Historical Review
Byz. – Byzantion
BZ – Byzantinische Zeitschrift
CCDJ – Culturăşi civilizaţie la Dunărea de Jos
CFHB – Corpus Fontium Historiae Byzantinae
DOP – Dumbarton Oaks Papers
EB – Etudes balkaniques
ΕΕΘΣΘ ΕΕΘΣΘ – Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς ἐκδιδομένη ὑπὸ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς
IGBR – Georgi Mihailov. Inscriptiones graecae in Bulgaria repertae I – V. 1970-1997.
IGCH – An inventory of Greek Coin Hoards. Ed. Margaret Thompson, Oto Mørkhom and Colin M. Kraay, New York 1973.
JÖB – Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik
SCIV – Studii si cercetarii de istorie veche
MGH, SS – Monumenta Germaniae historica. Scriptores
NC – Numismatic Chronicle
PBg – Palaeobulgarica
REB – Revue des études Byzantines
RESEE – Revue des études Sud-est européennes
RN – Revue Numismatique
SBS – Studies in Byzantine Sigillography
SCIV – Studii si cercetarii de istorie veche
TIB – Tabula Imperii Byzantini